تەفسیری سورەتی
الممتحنة
مامۆستا کرێکار

بسم الله الرحمن الرحيم

تەفسیری سورەتی
الممتحنة

تەفسیری سورەتی
الممتحنة

بۆ پۆلی:

یەکەمی ئامادەیی ئامەد

نوسینی

مامۆستا کرێکار

تەفسیری سورەتی الممتحنة

نوسینـــــــــــی: مامۆستا کرێکار
بـــۆ پـــۆلی: یەکەمی ئامەد
نەخشەســـــازی: ئیـسلامڕەو
ساڵـــــــــــی: ١٤٣٧ك-٢٠١٦ز

لە بڵاوکراوەکانی
زانکۆی ئازاي ديراساتی ئیسلامی(زادی)

پێشکەشە:

بەو کەڵە پیاوانەی بەیەتیان بە خوای گەورە دا :

- چ ئەوانەی ڕۆحیان بەرەو عەرشی پەروەردگار فڕی و
- چ ئەوانەی کە چاوەڕێن و .. نەدۆڕاون ..

بسم الله الرحمن الرحيم

انَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، ونَعوذُ باللهِ مِنْ شُرورِ أنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. وأَشْهَدُ أنْ لا الهَ إلا اللهُ وأشهَدُ أَنَّ محمداً عَبدُهُ ورسُولُهُ.

يا أَيُّها الذينَ آمَنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ولا تَمُوتُنَّ إلاّ وأَنتُمْ مُسلِمونَ

يا أَيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدةٍ وخَلَقَ مِنها زَوجَها وبَثَّ مِنهُما رِجَالاً كَثيراً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والارْحَامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رَقيباً

يا أَيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قَولاً سَديداً، يُصْلِحْ لَكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فَقَدْ فازَ فَوزاً عَظيماً

أَمَّا بعدُ: فإنَّ أَصْدَقَ الحَديثِ كِتابُ اللهِ، وخَيرَ الهَدِي هَدْيُ محمدٍ وشَرَّ الامُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالَةٍ في النَّارِ.

پێشەکی

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلاةُ وَ السَّلامُ عَلَى رَسُولِه الاَمِيْنِ، مُحَمَّد وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحبِهِ أَجْمَعِين.

خوێنەرانی بە ڕێز..

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ئەسڵی ئەم کتێبەمان نامیلکەیەك بوو بە ناوی(دوو وانە لە تەفسیری سوورەتی الممتحنة) کە پێشتر لە ١٩٩٠دا لە پاکستان چاپ کرا بوو.. ئەوانەی دیبوویان، پێیان سەیر بوو بۆچی هەوڵ نادرێت لە چاپ بدرێتەوە؟ یان دەیان پرسی. ئەدی بۆچی تەفسیری هەموو سوورەتەکە نییە؟! هەردوو پرسیارەکە بە جێ بوون. بەڵام من نەدەپرژامەوە سەر وەڵامی عەمەلی ئەو پرسیارانە. نەشدەکرا لێ گەڕێم ئەو دوو وانە - بێ پێدا چوونەوەی نوێ- لە چاپ بدرێتەوە.. تا خوای گەورە ئەم هەلەی ئێستای ڕەخساند. هەم چاوێکی پێدا بخشێنمەوە و هەم تەفسیری هەموو سوورەتەکەش والحمد لله تەواو بکەم. حاڵی بوونمان لەم سوورەتە، بۆ قۆناغی ئێستامان زۆر گرنگە. چونکە سوورەتەکە باسی دۆستایەتی و دوژمنایەتی(الولاء و البراء) و هەڵوێستی قورئانیانەی موسوڵمان و هیجرەت و بەیعەت دەکات. ئەمانەش هەمووی گرنگن تا بتوانین هەندێك لەو کەلێن و کون و کەلەبەرانەی پێ بگرین کە دوژمنانی خوا لێوەی دزەی ناو ڕیزی موسوڵمانان دەکەن. گەرچی بەداخەوە لە بێ بایەخیماندا، کەلێن و

كونەكان بوون بە دەلاقەو نهێنیەكانمان لە بێژنگدا دەپارێزین! چونكە ئەم ڕوكنە سەرەكییەی عەقیدەكەمان شل و شێواو گرتووە ئەمەش هەڵوێستێك نییە خوای گەورە پێی خۆش بێت. بۆیە هیوادارم خوێنەرانی موسوڵمان دەرسەكانی ئەم سوورەتە زۆر بە هەند وەرگرن و بە دەرس بیخوێنن و ڕیزەكانمانی پێ مەحكەم كەنەوە.

خوای گەورەش وویستمان پاك و كارمان چاك كات. نەماندانە دەست نەفسی خۆ و بمانكاتە ئەداتی قەدەری خۆی.. ئامین.

كرێكار / ئۆسلۆ
١٤٢٤ك.٢٠٠٣ز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ
وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي
وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا
أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ(١)إِن
يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم
بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ(٢) لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(٣) قَدْ كَانَتْ
لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا
بُرَآءُ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ
إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ رَّبَّنَا
عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ(٤) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً
لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(٥) لَقَدْ
كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ
وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ(٦)عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ(٧)لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ

يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ(٨) إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ
وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ
وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ(٩)يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا
جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ۖ
فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ
لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن
تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ
وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ ۖ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ(١٠)وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى
الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ(١١)يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ
الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا
يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ
وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ ۙ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ ۖ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٢)يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ
أَصْحَابِ الْقُبُورِ(١٣).

پێناسەی سوورەتەکە

سووورەتی الممتحنة -شەستەمین سوورەتی قورئانەو ١٣ ئایەتە- لە مەدینە دوای سوورەتی(الاحزاب) هاتۆتە خوارەوە. پێی دەوترێت (الممتحنة) واتە: ئەو سوورەتەی باسی تاقی کردنەوەی باوەڕو راستگۆیی ئافرەتە کۆچکەرەکان(المهاجرات) دەکات. هەروەها پێشی دەوترێت (الممتحنة) واتە ئەو سوورەتەی کە باسی ئەو ئافرەتە موسولْمانە دەکات کە بووە هۆی تاقی کردنەوەی باوەڕو راستگۆیی ئافرەتانی موسولْمانی کۆچکەر. کە ئوم کەلسومی کچی عوقبەی کوڕی ئەبو موعەیتی خێزانی عبد الرحمن کوڕی عەوفە.

ئەم سوورەتە ئاڵقەی زنجیرەیەکە لە ئامادە کردنێکی دوورودرێژ. مەبەست لەم و هەروەها لەو بابەتانەی وەك ئەمن. پێکەوە نانی جیهانێکی خواوویستانەی پاکە لە دڵ و دەروونی موسولْماناندا. جیهانێك کە تەوەری سەرەکی بوونەکەی باوەڕ هێنان بێت بە خوای تاك وپاك جیهانێك کە هەموو خەڵکی بەرەو ئەم تەوەرەیە راکێشێت. تا هەر هەموویان دەست بە بەرنامەکەی خواوە بگرن و لێی لانەدەن. تا دڵ و مێشکی هەموویان لە چڵك و چەپەڵی دەمارگیری و رەگەز پەرستی و خۆخۆیی و خاك و تیرەو گەل پەرستی دوور بخاتەوە لە جێی هەر هەموو ئەم پەیوەندیانەش پەیوەستی باوەڕ بەخوا دابمەزرێنێت. لەژێر ئاڵا ی خواو لە چوارچێوەی حزبی خوادا..

ئەو جیهانەی ئیسلام دەیەوێت، جیهانێکی خواوویستی مرۆڤایەتییە. خواوویستی بەو مانایەی کە هەموو بنەما سەرەکیەکانی لە ئاراستە کردن و تەعلیماتی خواوە وەردەگیرێت و مرۆڤایەتی بەرەو خوای

گـەورە دەباتـەوە. چ لـە هەسـت ونەسـت و سـۆزیدا چ لـە كـارو پیشـەو ڕەفتاریـدا. لـە هـەمان كاتیشـدا جیهانەكـەی ئیسـلام جیهـانێكی مرۆڤایەتییە.چونكـە بـە هـۆی پەیوەسـتی عەقیدەكەیـەوە هـەموو كۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی دەگرێتـە خـۆو ڕەگـەزو نیشـتیمان و زمـانی میللـەتانی تێـدا دەتوێتـەوە، بـێ ئـەوەی مـافی كەسـی تێـدا بخورێـت. یـان گـەل و هـۆزو ناوچـەی یـەكێكیان زاڵ كرابێـت بەسـەر ئـەوانی تـردا. ئـەو كاتـە ئـەو پێـوەرو پەیوەندیانـەی كۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی دابـڕ دەكـات، نامێنێـت. ئەوەیـە ئـەو جیهانـە بـەرزو پاكـەی شـایانی ئەوەیـە ئـەو مرۆڤـەی تێـدا بـژی كـە لای خـوای گـەورە زۆر بـەڕێزە. ئـەو مرۆڤـەی كـە خوای كردگار لە ڕۆحی خۆی فووی پێدا كرد.

كەنـدو كۆسـپ و بەربەسـتی ڕێ زۆر دەبـن و دێنـە ڕێ. ڕێ لـە دامەزرانـدنی ئـەو جیهانـە دەگـرن. لـە نیـوە دورگـەی عـەرەبی ئەوسـادا دروسـت بـوو. پاشـان كشـا بـۆ دەوروبـەری.. هـەر لـەو كاتەشـەوە تـا ئـەمڕۆ لـە هـەموو لایـەكی جیهانـەوە كەنـد و كۆسـپی دێتـە ڕێ. كۆسـپی نـوێش پەیـدا بـوون، كـە لەوانـەی ئەوسـا دژوارتـرو كاریگـەرترن. كۆسـپی نەتەوایـەتی، چینایـەتی، خاكپەرسـتی و ناوچـە گـەری، كۆسـپی سـەختگیری و خۆخـۆیی. جگـە لـە كەنـدەلان و هەڵـدێرەكانی دەروون وەك هەڵپـەی چـاوچنۆكی، چـەپۆكی خۆپەسـەندی، سـتەمی لـووت بـەرزی، پـەل وپـۆ شـكانی تـرس و بیم،گیـانی تۆڵـەی پشـكۆی قـین .. هـەزاران هـەزار جـۆری تـری پـێچ و پـەناكانی دەروون و درزو كەلەبـەرەكانی هـەواو هەوەسـی تـاك و گەلەكۆمەكێكان.كـە

مادده‌پەرستی سەرمایەداری ئەمڕۆ گرێ تێ بەرداون و، یان ئەوانەی لە پەراوێز کردن و مەحروم کردنی جەماوەرە ملیاریەکانەوە دێت!

ئیسلام دەبوو ئەمانە هەمووی چارەسەر کاو، لە دڵی تاکەکانی کۆمەڵگەکەیدا ڕیشەکێشیان کات. تا بتوانێت لە هەنگاوی دواییدا - لە شێوازێکی واقیعی کردەوەییدا- پرۆگرامەکەی خوا بهێنێتە دی. ئەم سوورەتەش ئاڵقەیەکە لە زنجیرەی ئەو چارەسەر کردنە پشوو درێژەی کە بە پەروەردەی تاك و کۆمەڵەکەی دەست پێ دەکات.

هەندێك لە موسوڵمانە کۆچکەرەکان(المهاجرون) ئەوانەی کە ماڵ و سامان و وولاتیان(مەککە) لە پێناوی عەقیدەکەیاندا بەجێ هێشتبوو، هێشتا دڵ و دەروونیان هەر لای ژن و منداڵ و کەس و کارو نەوەکانیان مابوو، کە لەولا مابوونەوە. جا چونکە زۆریشیان ناسۆرو نارەحەتی بە دەست قورەیشەوە چێشتبوو، پربە دڵ حەزیان دەکرد ئەم شەڕە سەختە کۆتایی پێ بێت، یان کەمێك سووکتر ببێت تا ساتێکی ئاشتی و خۆشی بکەوێتە نێوان موسوڵمانان و ئەهلی مەککەوە و چیدی کەس و کاری خۆیان نەکوژن و پەیوەستی خزمایەتی و هۆزایەتیەکەی خۆیان لاوازتر نەکەن، نەبادا بەیەکجاری بفەوتێت!

خوای گەورەو بەبەزەیی دەیویست ئەم کۆمەڵە خواوویستە لە هەموو پەیوەندییەك دابڕێن، تا بەتەواوی بۆ دین و عەقیدەوە پرۆگرامە خواییەکە لێ بڕێن. خوای گەورەو زانا خۆی دەیزانی کە ئەو واقیعە - بەو هەموو خڵتەو خاڵەوە کە تێیدایەتی - چ پاڵە پەستۆیەکی قورسی لەسەر خەڵکی دروست کردووە. بەتایبەتی لە دڵ و دەروونی

عەرەبەكانـدا. چونكـە عـەرەب -نـەوە دوای نـەوەیان - هـەر بـە گـوێرەی داب و نـەریتی بـاب و باپیـرانیان، هەمیشـە بایـەخیان بـە ڕەگـەزو نـەوەو بـەرەبابی خۆیـان دەدا و بـە هـەق و ناهـەق هـەر لەگـەڵ تیـرەو هـۆزی خۆیـان دەبـوون. بۆیـە خـوای زانـاو كار بـەجێ، هـەموو ڕۆژێـك بـە جـوانترین شـێوەی جۆراوجـۆر، هەسـتی لارو نـاڕەوای لـە دڵ و دەروون دەردەكـردن و بـە دینـداری پـەروەردەی دەكردنـەوە. بـە ڕوداوەكـانی ڕۆژ، بـە چیـرۆك بـۆ گێڕانـەوە، بـە ڕەخنـە، بـە گلـەیی و سەرزەنشـت. تـا چارەسـەرەكە هاوكـات بێـت لەگـەڵ تـین و تـەوژمی ڕوداوەكـە. واتـە:كاتێك ئاسـنەكەی دەكوتا كە تەواو سوور هەڵدەگە ڕا.

هـەموو ڕیوایەتـەكان ئـەوە بـاس دەكـەن كـە سـەرەتای ئـەم سـوورەتە دەربـارەی ڕوداوێكـی دیـاری كـراو هاتۆتـە خـوارەوە، كـە بەسـەر هـاتی سـەیدنا حـاتەبی كـوڕی ئـەبو بەلتەعەیـە. بـێ گومـان ئـەو ڕیوایەتانـەی هـۆی هاتنـە خـوارەوەی ئایەتـەكان دیـاری دەكـەن، ڕاسـتن،بە لاَم خـۆ چوارچێـوەی دەقـی قورئـانی هەمیشـە لـەو هـۆ تایبەتیانـە بـەرفراوانترە. بۆیـە ئامۆژگـاری و مانـای زۆرترلـە خـۆ دەگـرن. چونكـە ئـەم ئایەتانـە حاڵـەتێكی دەروونـی و واقیعـی مرۆڤایـەتی بـاس دەكـەن كـە گـەورەترە لـە قەبارەی ڕوداوەكەی سەیدنا حاتەب، خوا لێی ڕازی بێت.

قورئـان دەیوویسـت پەیوەسـتی خزمایـەتی لەسـەر بناغـەی بـاوەڕ داڕێژێتـەوە. نـەهێڵێت خـەڵكی بـە هـەق و ناهـەق خزمایـەتی و هەڵوێسـتی

تیـرەو هـۆزو خێڵـەکانیان سـەر خـەن. دەیوویسـت خـەڵکی لـەو دیـدە تەسکەی(سـووربوون لەسـەر خوونـەریتی بـاب و بـاپیران و پاراسـتن و ڕێ نـەدان بـە گـۆڕینی) بهێنێتـە دەرەوەو بـەرەو ئاسـۆی بـەرفراوانی(مرۆڤایـەتی) جیهانیـان هـەڵبنێت. قورئـان لـە دڵ و دەروونـی ئـەم کۆمەڵـەدا شـتی نـوێی دەچەسـپاند. دیـدی نـوێ، پێـوەری نـوێ، بـەهاو نـەریتی نـوێ، ناسـین و ناسـاندنەوەیەکی نـوێی گـەردوون و ژیـان و مـرۆڤ. ڕۆڵ و مـاف و ئـەرکی نـوێی مرۆڤایـەتی هـەر وەکـو بلێیـت خـوای گـەورە بیـەوێت ئـەم شـەتڵ و نەمامـە ساوایانە بـۆ خـۆی کۆبکاتـەوەو لـە کـەناری خۆیـدا و لـە ژێـر چـاودێری خۆیـدا بیانڕوێنێـت. تـا بـە ئاڕاسـتەی خـۆی گەشـەیان پـێ بـدات و دۆسـت و دوژمنـی خـۆی و خۆیانیـان پـێ بناسـێنێت هـەروەها تـا چـاوو گوێیـان بکاتـەوە و بـزانن داوی دوژمنانیـان چەنـد زۆرەو، فێـڵ و تەڵەکـە بازییـان چەنـد جـۆرەو، چـۆن دەچنـرێن؟! تـا وایـان لێ بکـات هەسـت بـەوە بکـەن کـە ئەمانـە پیـاوی خـوان و لـە حزبەکـەی ئەویشـدان. تـا بـزانن کـە خـوای گـەورە ئـەمانی بـۆ کـارێکی گـەورەتر دەوێـت، تـا قـەدەری خۆیـان پـێ بهێنێتـە دی. بۆیـە دەبـێ چـاك بـزانن کـە ئـەمان هـی خـوان. ناونیشـانی ئـەویان هـەڵگرتووەو خـەت و دروشـمی ئـەویان پێوەیـە. لـە دنیـاو قیامەتیشـدا لـە نێـو خەڵکیـدا، هـەر بـەم ناونیشـان و دروشـمەوە دەناسـرێنەوە. جـا کـەوا بـوو هـەر لـە سـەرەتاوە دەبـێ پەیوەنـدی غـەیری خواوویسـتی چ لـە هەسـت و نەسـت و هۆشـدا بێـت، چ لـە جیهـانی کـردارو ڕەفتـاردا بێـت، بیپسـێنن. دەبێـت زۆر سـەر ڕاسـتانەش بـۆ دینـی خـوا لـێ بـڕێن و بـۆ پـەیامی خـواو هـەڵگرانی بانگەوازەکەی دڵسۆزو بەوەفا بن..

ئـەم ســـوورەتی الممتحنةیـــەش هــەر هـــەمووی بــەرەو ئــەو لایەنــە دەڕوات. تەنانــەت ئایــەتی ئەحکامیشــی کــە لــە کۆتــایی ســـوورەتەکەدا هــەن، ئــەوانیش کــە دەربــارەی ئــەو هــەڵس و کەوتــە موســولْمانانەیە،کە دەبێــت بەرامبــەر ئــەو ئافرەتانــەی بــۆ دار الإِســلامەکەیان کــۆچ دەکــەن هــەیانبێت. هــەروەها ئەوانــەی باســی پــەیمان(بەیعــەت) دان یــان جــوێ بوونــەوەیان لــە مێردەکانیــان دەکــەن. ئەمانــەو باســەکانی تــریش هــەر لــەو ئاراســـتە ئامۆژگارییــە گشـــتییە خواییـــەوە ســـەر هـــەڵ دەدەن کـــە لـــە سەرەتاوە باس دەکرێن

کۆتــایی ســـوورەتەکەش - وەکــو ســـەرەتاکەی- بەرهەڵســتی کردنــە لــە دۆســـتایەتی و لایــەنگیری و سەرخســـتنی دوژمنـــانی خـــوا. لەوانــەی خـــوای بەبــەزەیی و میهرەبــان ڕقی لێیــان هەســتاوەو غــەزەبی لــێ گرتــوون. جــا چ کافرەکـانی قـورەیش بـن چ جولەکـەکان. تـا بـە تـەواوی لێکـدابڕان بێتـە دی و هـــەموو پەیوەندییـــەك بپســـێت کـــە لەســـەر بناغـــەی بـــاوەڕ و عەقیدە دانەمەزرا بێت.

ئـەم هەڵوێسـتە سـەخت و دژوارانـەش کـە قورئـان تۆمـاری کـردوون، لەبـەر گرنگییانـە، چونکـە خـوای پـەروەردگار دەزانێـت ئـەم ئوممەتـەی محمـد صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـەو هەڵوێسـتانە نـەبێت پتـەو پـەروەردە نـابن. کـە وا پتـەویش پـەروەردە نـەبوون، لیاقـەتی ئـەوەیان نابێـت پەیامەکـەی ئـەو هـەڵگرن و ببنـە سـەربازی خـوا. هـەڵگرتنی پـەیامی خـوای کـار بـەجێ و زانـا، قسـەی زل و خۆبـادان و سـنگ دەرپەڕانـدن نییـە خـۆ هەڵرۆسـکان و خـۆ نوانـدنی ئـەم کـۆڕو ئـەو شـانۆ نییـە.. ئـەوی بـەم

قورئانە پەروەردە نەبێت هێندە پشوو درێژ نابێت پەیام و کاروانی دینداران بگەیێنێتە مەنزڵگاکانی دار الإِسلام،کە لە ژێر ئاڵای شەکاوەی خواویستی وسایەی شەریعەتە ڕەواکەیدا دادەمەزرێن. ئەمەش کاری کەڵە پیاوانی مێژووە. کارو هەڵوێستی پێغەمبەرانە. بۆیە دەبێ یاوەرەکانی محمەدیش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وا پەروەردە بن. چونکە ئەمانیش دیسان دەبنەوە سەر مەشقی موسوڵمانان.. نەوە دوای نەوە.. تا ئەو ساتانەی ڕۆژی دوایی کە ئیتر بڕوا نامەکان دابەش دەکرێن.

دەرسی یەکەم

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ(١) إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ(٢) لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(٣)

ماناى گشتى ئایەتەکان

ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، دوژمنی من و دوژمنی خۆتان مەکەنە هاوڕێ و لایەنگرو سەرپەرشتیاری خۆتان، دۆستایەتییان مەکەن، خۆشتان نەوێن، نهێنی موسولمانانیان لا مەدرکێنن خۆ ئەوانە هەر ئەو کەسانەن کە باوەڕیان بەو حەقە نەهێنا کە بۆ ئێوە هاتبوو. بەڵکو کوفرانەشیان پێ دەکرد و گوێیان نەدەدا بە پەیام و شەریعەتی خوا. هەر لەبەر ئەوەی کە ئێوە باوەڕتان بە خوای پەروەردگاری خۆتان هێنا بوو، ئەوان پێغەمبەرو ئێوەشیان لە وڵاتی خۆتان دەرپەڕاند!

(١) ئەی موسوڵمانینە، مادام ئێوە لەبەر خاتری خوا کۆچتان کردووە لەبەر ڕەزامەندی ئەو، وازتان لە ماڵ و منداڵ و کەس و کارو

وولاٌتـی خۆتـان هێنـاوە، نەکـەن ئـا ئـەو سـتەمکارانەی ئێوەیـان لـە دوزاق نـا! بکەنـە کاربەدەسـتی خۆتـان. دڵیشـتان بۆیـان لـێ نـەداو خۆشـتان نـەوێن.. خـۆ مـن ئاگـام لـە هـەموو شـتێکتان هەیـە. شـاراوە بێـت یـان ئاشـکرا. ئـەوەش بـزانن هـەر کەسـێك ئـەو کـارە بکـات(دۆسـتایەتی دوژمنانی خوا) ئەوە بەراستی گومڕا بووەو ڕێی ڕاستی بزر کردووە.

(٢) گـەر ئـەوان زەفـەرتان پـێ ببـەن و دەسـتیان بتانگـاتێ، دوژمندارێتیەکـەی خۆیانتـان بـۆ ئاشـکرا دەکـەن و دەکەونـە گیانتـان، پـەلامارتان دەدەن. هەرچیـەکیان لـە دەسـت بێـت بەرامبـەرتان دەیکـەن چ بـە هێـزی بـازوو چ بـە زمـان و پڕوپاگەنـدەو سـومعە شـێواندنتان. ئەوانـە دەیانـەوێت ئێـوە واز لـە ئیسـلام بهێـنن و جـارێکی دی بگـە ڕێنـەوە نێو کوفر.

(٣) دڵنیـا بـن لـەوە کـە لـە ڕۆژی دواییـدا مـاڵ و منـداڵ و کـەس و کارتـان بـە هاناتانـەوە نایـەن و سـوودیان بۆتـان نابێـت. خـوای گـەورە هـەردوو لاتـان جـوێ دەکاتـەوە(ئـەهلی بـاوەڕ بـۆ بەهەشـت و ئـەهلی کـوفر بـۆ دۆزەخ) بـا منـداڵ و کـەس و کاریشـتان بـن! خـوای گـەورە ئاگادارە چـی دەکەن. چونکە بینەری هەموو کارو کردەوەکانتانە.

ڕێڕەو

ئـــەم ســـوورەتە ئاڵقەیەکـــە لـــە زنجیرەیـــەك دەرســـی پـــەروەردەو ڕێکخســـتنی کاروبـــاری کۆمەڵایـــەتی و کاروبـــاری دەوڵەتەکـــەی مەدینە.ئاڵقەیـەکی زنجیـرەی ئـەو پێـڕەوو پڕۆگرامەیـە کـە خـوای گـەورە بـۆ ئـەو کۆمەڵـە موسـوڵمانە هەڵبـژێردراوەی دانا،کـە هـەر خۆشـی ئاڕاسـتەی دەکـرد. ئـەو کۆمەڵـە خواوویسـتەی کـە ئـەو پڕۆگرامـەی خـوای گـەورە بـۆ ژیـانی کۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی دەوویسـت، ئـەمان لـە واقیعێکی کردەوەییـدا هێنایانـە دی.. ئـەو پڕۆگرامـەی کـە خـوای گـەورە دەیوویســت دار الإِســلامێکی، ڕواڵــەت و جەوهــەرو ســنووورو شەخسـیەت جیـاوازدا دەربکـەوێت. لـە سیسـتمێکی نموونەییـدا کـە لـە پلـەو ئاسـتێکی وادا بێـت، هەمیشـە کۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی چـاو لـە ئاسـۆی ببڕێـت و هـەوڵ بـدات بیگـاتێ. ئەمـەش پێویسـتی بـە ئامـادە کردنێکـی چەنـدین هـەنگاوو قۆنـاغ هـەبوو. جـا ئـەو ڕوداوانـەی لـە دەوروبـەردا لـە نێـو ئـەم کۆمەڵـە خواوویسـتەدا ڕووی دەدا، دەبوونـە کەرەسـتەیەکی چـاك بـۆ ئـەو ئامـادە کردنـە کەرەسـتەیەك بـوو کـە هـەر لـە زووەوە لـە زانسـتی خـوای گـەورەدا نەخشـەی بـۆ کێشـرا بـوو.. ئـەو ڕووداوانـە دەبوونـە نەخشـەی پـەروەردەو لێکدانـەوەو ڕوونکردنـەوەو سۆراغ کردنەکانیش دەبوونە کەرەستەی بینا..

لـە دەبـەرێك ڕاچـوونی ڕوداوو بـە نێـو تـەوژمی بـەتینی ژیانـدا، ئـەو دەروونـە پاکانـە بنیـات دەنـران ئـەو دەروونانـەی بـۆ ڕاپەڕانـدنی پڕۆگرامی

خـوایی لەسـەر زەمینـدا هـەڵبژێررا بـوون. کـەس گۆشـەگیر نەدەوەسـتا. مەگـەر گۆشـەگیری هەسـتی دەروونـی و سـۆزی بـاوەڕی نـوێ. دوور دەبـوون، دووری هەسـت و هـۆش. نـەبادا شـتێکی هەڵـە، وەك هەسـتی نـامۆو ڕەفتـاری لارو هەڵوێسـتی چـەوت، یـان حـەزو ڕقێکـی لاسـەنگ تێکـەڵ بـە قۆنـاغی پێکهێنانـە دەروونیەکـەیان ببێـت. ئاڕاسـتە نوێیـەکان بـەردەوام تاکـەکانی کۆمەڵـە نوێیەکـەیان هـەڵ دەنـا بـۆ جێگیـر کـردن و قـایم دارشـتنی ئایـدیۆلۆژی و بیـروهۆشێکی گۆشـە فـراوان دەربـارەی جیهـانی ئـەو کاتـە بـە گشـتی و بـارودۆخی نیـوە دورگـەی عـەرەب بـە تایبەتی.ئـەم کۆمەڵـە نوێیـەی لەسـەر ئـەم دیـدو بۆچـوون و ئایدیۆلۆژییـە دینییـە نوێیـە پـەروەردە دەبـوون، وا نـەبێت دوور بـووبن لـە گێروگرفـت و هـەڵس وکەوتـەکانی ژیـانی واقیعـی. بـەڵکو لـە نێـو بۆتـەی ئـەو گێروگرفـت و ڕووداوانـەدا ڕۆژبـەڕۆژ و جاربـەجار پاڵفتـە دەبـوون و دەتوانـەوەو سـەر لـە نـوێ شەخسـیەتیان دادەڕێژرایـەوە. جـاری وا هـەبوو لـە مەسـەلەیەکدا، یـان لـە جـۆرە ڕەفتارێکـدا یـان لـە جـۆرە هەسـت و دیدێکـدا، چەنـدین جـار دەهێنـران و دەبـران و لـە چەنـدین لاوە بـۆ یـەك مەبەسـت ئاڕاسـتە دەکـران. بـە حـەزەر، بـە تـرس، بـە هانـدان، بـە خۆشوویسـتن، بـە بوغزانـدن.. چونکـە ئـەو خوایـەی درووسـتی کـردوون، دەیزانـی ئـەم هـەموو خەڵکـە هـەموو وەك یـەك و بـە ئەنـدازەی یـەك نایـەن بـەدەم بانگەوازەکەیـەوەو هـەموویان وەك یـەك و پێکـەوە پابەنـدی تەعلیماتـەکانی نـابن. چونکـە خـۆ هـەموویان وەکـو یـەك بـاوەڕ لـە دڵ و دەروونیانـدا جێگیـر نـەبووە! لاوازی مـرۆڤ خـۆی و، پشـێوی و ناهـەمواری واقیعەکـە و تـین و تـەوژمی خوونـەریتی تیـرەو هۆزەکانیـان،

ئەمانــە هــەر هــەمووی کۆســپن، بەربەســتی ڕێــی پــەروەردە کــردنن. زۆر جــار تونــدو ســەخت پێچەوانــەی ئاڕاســتە پەروەردەییەکــە دەبنــەوە و دەبنـە هۆکـاری لاوازی بۆیـە دەبێـت چـاوی گۆشـکردنیان هەمیشـە لەسـەر بێت..

خــوای گــەورە دەیزانــی زاڵ بــوون بەســەر ئــەو بەربەســتانەدا، ئامۆژگــاری و بیــرخستنەوەی بــەردەوامی دەوێــت. ڕوداوی نموونــەیی واقیعـی دەوێـت. بۆیـە دەبینیـت هـەموو ڕوداوەکـان بـە پـێی قـەدەری خـوای گـەورە بـەرێك و پێکـی دەهـاتن. جارێـك بـە ئامۆژگـاری، جـارێکی تـر بـە حـەزەردان و سـڵ کردنـەوە یـان بـە ڕێنیشـاندان و هانـدان بـۆ ڕەسـەن کردنـی شەخسـیەت و پارسـەنگ کردنـی هەڵوێسـتەکانیان.پێغەمبەریش صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ وەك بێــداری دووربــین نموونــەکانی حەکیمانــە دەکـردە بـەردی گۆشـەی ئـەم دەروونانـەو، وەحـی خـواش دەبـووە تـەناف و شــاوڵ و تــەرازوی. تــا ئــاوا، ئــەم دەروونــە زیندوانــە لەبەردەســتی نێرراوەکـەی خـوادا پـەروەردە بـوون و وەك نموونـەی هـەتا هـەتایی هاتنـە کایەوە..

هۆی هاتنە خوارەوەی

لــە هــەموو کتێبــەکانی حەدیسـدا وەك سـەحیحی بوخـاری و موسـلیم و سـونەنی ئـەبو داوودو نەسـائی و مەسـنەدی ئیمـام ئەحمـەدو ئـەوانی تـردا، هـۆی هاتنـە خـوارەوەی سـەرەتای ئـەم سـوورەتە، بـەم بەسەرهاتەی خوارەوە دیاری دەکەن.

یـەکێك لـە یـاوەر(یـاوەرە) کـانی پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ کـەناوی حاتـەبی کـوڕی ئـەبو بەلتەعـە بـوو. یـەکێك بـوو لەپـەنادراوەکانی قـوڕەیش. هـەروەها یـەکێك بـوو لـەو یاوەرانـەی کـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ ئـەو نهێنییـەی لا درکانـد بوو،کـە دەیـەوێت لەشـکر پێکـەوە نێـت و هێـرش بکاتـە سـەر مەککـە. واشـیان بـڵاو کردبـۆوە کـە پێغەمبـەر دەیـەوێت هـێرش بکاتـە سـەر جولەکـەکانی خەیبـەر. پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ زوو زوو دوعـای دەکـرد و دەیفـەرموو.(اللَّهُمَّ عَـمِّ عَلَـيْهِمْ خَبَرَنَـا) واتـە: خوایـە ئـەم هەواڵـە لـە ئـەهلی مەککـە بشـاریتەوە. بـەڵام حاتـەب ئـەم نهێنییـەی لـە نامەیەکـدا نووسـی و بـە ئافرەتێکـدا -کـە بـە دە درهـەم بـە کرێـی گرتبـوو - نـاردی بـۆ سـەرانی مەککـە! پـێش گەیشـتنی نامەکـە، خـوای گـەورە پێغەمبـەری صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ لـێ ئاگـادار کـردەوە کـە شـتێکی وا هەیـە. ئـەویش عـەلی کـوڕی ئـەبو تالیـب و زوبـەیری کـوڕی عـەووام و میقـدادی کـوڕی ئەسـوەدی بانـگ کـردو، پێـی فـەرموون.(انْطَلِقُوا حَتّـَى تَـأْتُوا رَوْضَـةَ خَـاخٍ فَـإِنَّ بِهَـا ظَعِينَـةً وَمَعَهَـا كِتَـابٌ فَخُـذُوهُ مِنْهَـا) واتـە: بڕۆنـە ناوچـەی ڕەوضـە خـاخ (ناوچەیەکـە دوانـزە میـل لـە مەدینـەوە دوورە) ئـافرەتێکی سـواری لێیـە، نامەیـەکی پێیـە لێـی سـەنن و بیهێـنن. سـەیدنا عـەلی دەفـەرموێ: بـە سـواری ئەسـپ فـڕین تـا

گەیشتینە ئەوێ. ئافرەتێکمان بە سواری ووشترێکەوە دی. ڕامان گرت و پێمان ووت. ئەو نامەیەمان بدەرێ کە پێتە. ووتی: نامەم پێ نیە! شت و مەکەکانی گەڕاین تێیدا نەبوو. پێم ووت. ئەگەر نامەکەمان نەدەیتێ، هەموو جلەکانت لەبەر دادەنێین. ناچار دەستی برد بۆ پرچ(کەزی) یەکەی و نامەکەی دەرهێنا، لێمان وەرگرت و خێرا گەیشتینەوە خزمەت پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. کە کردیەوە، دیار بوو لە حاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعەوە نوسرا بوو بۆ سەرانی قوڕەیش. پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناردی بە شوێن حاتەبدا. عومەری کوڕی خەتتاب -خوا لێی ڕازی بێت - فەرموی: ئەی پێغەمبەری خوا لێم گەڕێ با سەری ئەم دووڕوو(منافق)ە بپەڕێنم. پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە حاتەبی پرسی:(مَا حَمَلَكَ عَلَى هَـذَا؟) چی ئەم کارەی پێ کردیت؟ فەرموی: سوێندم بە خوای گەورە باوەڕم هەر وەکو خۆی ماوە. ئەم کارەشم لەو ڕووەوە نەکردووە کە لە ئیسلام پەشیمان بووبێتمەوە و بە کوفر ڕازی بووبێتمەوە. بەڵام جەنابت دەزانی کە من کابرایەکم هیچ کەس و کارێکم لە ناو قوڕەیشدا نییە.هەموو یاوەرەکانی تر خزم و کەس و کارو تیرەو هۆزیان لە مەککە هەیە کە ماڵ و منداڵ و سامانیان دەگرنە خۆ. منیش ووتم بەڵکو خوای گەورە دڵی یەکێك لە سەرانی قوڕەیش نەرم کات و منداڵەکانم بۆ بگرێتە خۆ پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموی: (صدَقَ، لاتقولُوا لـه الاّ خَـيرا) واتە: ڕاست دەکات، جگە لە قسەی جوان هیچی تری پێ نەڵێن بەڵام عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی

بێــت فەرمویــەوە، ئــەی پێغەمبــەری خــوا صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ ئەمــە خیانــەتی لــە خــواو پێغەمبــەرو موســوڵمانان کــرد، لــێم گــەڕێ بــا بــدەم لــە گــەردنی. پێغەمبــەر صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ فەرمووی:(وَمَــا يُــدْرِيكَ لَعَــلَّ اللَّهَ تَعَــالَى اطَّلَــعَ عَلَى أَهْــلِ بَــدْرٍ ،فَقَــالَ: اعْمَلُــوا مَــا شِــئْتُمْ فَقَــدْ غَفَــرْتُ لَكُــمْ) واتــە: تــۆ نازانیــت. خــوای گــەورە بــە ئــەهلی بــەدری فــەرموو: چی دەکــەن بیکــەن وا لــە هــەمووتان خــۆش بــووم. لــە ڕیــواتی تــردا هەیــە. چی دەکــەن بیکــەن بەهەشــت شــایانی ئێوەیــە. ســەیدنا عومــەر -کــە خۆشــی لــە ئــەهلی بــــەدره -فرمێســــــك بــــە چاویــــدا هــــات. فــــەرموی:خوای گــــەورەو پێغەمبەرەکــەی زانــاترن. پاشــان ئــەو ئایەتانــەی ســەرەتای الممتحنــة هاتــە خوارەوە.

شــێخی شــەنقیتی -ڕەحمــەتی لــێ بێــت - دەفــەرموێت: موفەســیرین ڕایــان لەســەر ئــەوە کۆیــە کــە ئــەم ئایەتــە لەســەر حاتــەبی کــوڕی ئــەبو بەلتەعــە هاتۆتــە خــوارەوە. بــەڵام دەرس و پەنــدو ئامۆژگــاری لــە مانــای ئایەتــەکان وەردەگیرێــت و هــۆی هاتنــە خــوارەوەی ئایــەتی قورئــان تایبــەت ناکــات بــە خۆیــەوە. ئــەوجا دەفــەرموێ ئــەم حــوکمی کــوفرەش کــوفری کــۆن و نــوێ دەگرێتــــــەوە.وەك کــــــوفری جولەکــــــەو دیــــــان و دووڕوو کۆمۆنیســــــت وهندۆکی و بودایی و ..هتد.

هــەروەها هــەر کەســێك گاڵتــە بــە شــتێکی دیــن بکــات، یــان دیــن بکاتــە مایەی گاڵتەو گەپ، پێ دەچێت حوکمی ئەم ئایەتە بیگرێتەوە.[1]

---

[1] أضــــواو البيـــان ٨/ ١٣٠-١٣١. البخــــاری ٧/ ٤٠٠ و٨/٤٨٦، مســــلم ب٤ ل١٩٤١ الدرر/السيوطی ب٦ ل٢٠٢ / فتح الباری ب ٨ ل٨٧ وە ابن كثير ب٤ ل٣.

لێکدانەوەی ئایەتەکان

ئایەتی یەکەم:

١- (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە.

پەروەردگاری مەزن ئا بەم بانگەوازە خواییە موسوڵمانان بانگ دەکات..!

ئەوانەی باوەڕیان هێناوە.. ئەوانەی مل کەچی و گوێ ڕایەڵی تەواویان بۆ بەرنامە پیرۆزەکەی خوا دەربڕیوە.ئەوانەی قەناعەتی تەواویان کردووە.. ئەوانە ئەوانەن کە خۆیان بە سەربازی ڕێی خواوویستی دەزانن و هیچ فەرمانێکی خوای گەورە ناخەنە پشت گوێ.. ئەمانە ئەو کەسانەن کە بە تەواوی بۆ خوا لێ بڕاون و خۆیان بۆ بەرز کردنەوەی ووشەی خوا تەرخان کردووە... ئەم بانگ کردنە خواییە خۆی لە خۆیدا پلەیەکی بەرزەو مایەی شانازی موسوڵمانە. بۆیە کاتێك سەیدنا حاتەب گوێی لە(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) بوو، وەك گوڵ گەشایەوەو لە خۆشیاندا دەستی کرد بە گریان چونکە زانی هێشتا لە ڕیزی موسوڵماناندا ماوە.

ڕیزی موسوڵمانان ڕیزێکی زۆر بەڕێزو پیرۆزو بە نرخە. ئەو کەسانەی لەو ڕیزەدا وەردەگیرێن، دەبێ خاوەن باوەڕی بەتین و وویستی پاك و وورەی بەرزی گۆڕین بن.. نابێت توخنی هیچ شتێك بکەون لەکەداریان کات. نابێت هیچ هەڵوێستێکی وا بنوێنن لەسەر شەخسیەتیان بکەوێت. بۆیە هەرگیز خوای گەورە بە موسوڵمانانی

نەفەرمووە. مەدزن، زینا مەكەن، خوێن ڕێژ مەبن..هتد چونكە ئەمانە كارو ڕەفتارێكن لە موسولْمان ناوەشێنەوە. بەڵكو بە موسوڵمانان دەفەرموێ:(يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا ادْخُلُـوا فِي السِّـلْمِ كَافَّــةً)البقـرة/٢٠٨ یان(يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا اسْـتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُـولِ) الانفـال/٢٤ یان(يَـا أَيُّهَـا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا) الحجرات/٦ وە هەروەها.

ئەم ئایەتە یەكێكە لە بەڵگەكانی ئەهلی سوننەت بۆ بەرپەرچدانەوەی خەواریج، كە خەڵكی بە گوناح كردن كافر دەكەن. ئەوەتا خوای گەورە هێشتا سەیدنا حاتەب بە موسوڵمان دەزانێت، گەرچی ئەو كارە دژوارەشی ئەنجام دا كە جاسوسییە بۆ كافری شەڕانی. كەوا بوو موسوڵمان بە گوناحی(غيـرَ مُكَفِر)گەر بە حەلاڵی نەزانێت كافر نابێت، گەر بە حەلاڵی زانی بیكات یان نەیكات كافرە.

٢- خوای گەورە دەفەرموێ:(يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آَمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا عَـدُوِّي وَعَـدُوَّكُمْ أَوْلِيَـاءَ) واتە: دوژمنی من و دوژمنی خۆتان مەكەنە سەرپەرشتیارو دۆست و ئەربابی خۆتان! العَـدُو. چونكە لەسەر وەزنی(مفعول) هاتووە. چاوگە و بە یەك تاكی دوژمنیش دەوترێت و بە كۆمەڵێكیشی. وەك خوای گەورە دەفەرموێت:(فَقُلْنَا يَـا آدَمُ إِنَّ هَٰـذَا عَـدُوٌّ لَّـكَ وَلِزَوْجِـكَ) طـه/١١٧ واتە: ووتمان هۆ ئادەم ئەمە - ئیبلیس - دوژمنی خۆت و هاوسەرەكەتە بۆ كۆ (جمع) یش، هەر دەربارەی شەیتان دەفەرموێ:(أَفَتَتَّخِذُونَـهُ وَذُرِّيَّتَـهُ أَوْلِيَـاءَ مِـن دُونِـي وَهُـمْ لَكُـمْ عَـدُوٌّ) الكهف/٥٠ واتە: ئەوە چۆن ئەوو نەوەكانی لە جیاتی من دەكەنە سەرپەرشتیارو دۆستی خۆتان كە دوژمنیشتانن؟! لێرەشدا(عدو) بە

مانـای کـۆ هـاتووە، چونکـە دواتـر هـەر بـە شـێوازی کـۆ ڕاڤـەی دەکـات وەك: أَوْلِيَاءَ، تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ، كَفَرُوا..

دوژمـن لێـرەدا بـۆ دوژمـنی تایبـەتیش و دوژمـنی گشـتیش هـاتووە مەبەسـت لـە دوژمنـە گشـتیەکان لـەوەدا دەردەکـەوێت کـە دەفەرموێت:(وَقَـدْ كَفَـرُوا بِمَـا جَـاءكُم مِّـنَ الْحَـقِّ) وە مەبەسـتی دوژمنـە تایبەتیـەکانیش کـە کـافرانی مەککـە بـوون، لـەوەدا دەردەکـەوێت کـە دەفەرموێت: (يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ).

وەسـفی(کفـر) هـەموو شـێوازێکی کـوفر دەگرێتـەوە لـە هـەر کـات و جێیەکـدا بێـت. بـاس کردنیشـی لێـرەدا بـە مەبەسـتی دوژمـنی تایبـەتی و گشتی بۆ زیاتر تەئکید کردن و زیاتر بایەخ پێدانە.

پـێش خسـتنی(دوژمنـی مـن) پـێش(دوژمنـی خۆتـان) یـش خـاڵێکی عەقیـدەتی و ڕەوانبێـژی(بەلاغی)یـە. چونکـە موسـوڵمان دەبێـت ئـەوە بـە بەڵگەنەوویسـتی باوەڕەکـەی بزانێـت، کـە دەبێـت دوژمنـی خـوا بـە دوژمنـی سەرسـەختی خـۆی بزانێـت و دوژمنـداریتی کەسـێك بـاوەڕ دەهێنێـت، دەسـت بـەجێ دوژمنـداری لەسـەر هەڵـدەگیرێت. وەك خـوای گـەورە دەفـەرموێت:(فَلَا تَتَّخِـذُوا مِـنْهُمْ أَوْلِيَـاءَ حَتَّـىٰ يُهَـاجِرُوا فِي سَـبِيلِ اللَّهِ) النسـاء/٨٩ واتـە: کەسـیان(لـەو موسـوڵمانانەی لـە مەککـە مابوونـەوەو کۆچیـان نـەکردبوو بـۆ مەدینـە (گـەرچی خـاك و کۆمەڵگـەو ئـاڵای ئیسـلامی جـوێ بـوو بـووەوە) مەکەنـە سەرپەرشـتیارو دۆسـتی خۆتان، تا بۆ خوا کۆچ دەکەن.

موسـولْمان خـوای گـەورەی لـە هـەموو شـتێکی تـر زیـاتر خـۆش دەوێت،لـە خۆشەویسـتیدایە کـە دەیپەرسـتێت. ملـی بـۆ فەرمانـەکانی خـوا کـەچ دەکـات. گـوێ ڕایەڵـە بـۆ بەرهەڵسـتیەکانی، ئـەو کەسانەشـی خـۆش دەوێـت کـە خـوای گـەورە دەپەرسـتن و ئـەویش خۆشـی دەوون. چونکـە تـەوەری بـاوەڕ، هـەموویانی خسـتۆتە سـەر یـەك ڕێبـازو پێکـەوە پەیوەستی کردوون.

موسـولْمانێك ئـەوە سـیفەتی بێـت، ئـاوا خـوای گـەورەی خـۆش بوێـت. ئیتـر چـۆن دوژمـنی خـوا دەکاتـە دۆسـتی خـۆی و خۆشـی دەوێـت! چ جـای ئـەوەی دۆسـتایەتی و هاوکـاری بکـات و هـەوڵ بـۆ سـەرکەوتنی بـدات؟! هـەیهوو، هـەیهوو. . ئـەو کەسـەی دوژمـنی خـوا بێـت، بـێ گومـان دوژمنـی سەرسـەختی ئێمەشـە. کـەوا بـوو هـەر لـە سـەرەتاوە دەبێـت ئێمـەی موسـولْمان لـە نـاخی دڵ و دەرونمانـەوە ڕقمـان لـێ بێـت. سـەرزارەکیش دەبێـت دوژمنـداری بکـەین. دەنـا زۆر ئەسـتەمە کەسـێك خـوای خـۆش بوێت و لە هەمان کاتیشدا دوژمنی خواشی خۆش بوێت..

زەجـاج(زمانەوانییـە) دەفـەرموێت: لـەم ئایەتـەدا پـاش و پـێش بـە مـەرج و وەڵامەکـەی کـراوە واتـە: إِنْ كُنْـتُمْ خَـرَجْتُمْ جِهَـادًا فِي سَـبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي، لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ.

٣-(تُلْقُـونَ إِلَـيْهِم بِـالْمَوَدَّةِ).(ب)ـەکە هۆیـە، واتـە بـە هـۆی ئـەو دۆسـتایەتی و خۆشەویسـتییەوە هـەواڵ و نهێنییـان پـێ دەگـەیێنن - بـالمودة- بالنصـیحە یـە. بـە ئامۆژگـاری کردن..ئەمـە گلـەیی و سەرزەنشـتە.. چـۆن ئێـوە خۆشـتان دەوێـن و دەتانـەوێن و پەیوەنـدییان لەگـەڵ دەبەسـتن و نهێنـی موسـولْمانانیان پـێ دەگـەیێنن و دژی موسـولْمانان ڕێنیشـاندەریان

دەکـــەن؟!! ئـــای چ هەڵەیـــەکی نابەجێیـــە! وای چ تـــاوانێکی گـــەورەو خیانـــەتێکی کوشـــندەیە؟!چۆن دەکەویـــە دۆســـتایەتی و لایـــەنگری دوژمنێکـــی واوە کـــە دوژمنـــی خـــوای گـــەورەو دوژمنـی سـەرســـەختی خۆشتە؟!!

شاعیر دەڵێت:

إذا صافَى صدِيقُكَ مَنْ تُعادِي..... فَقَدْ عَاداكَ وانْقَطعَ الكَلامُ

هەرکەست دی بە هەر شێوە دوژمنی تۆی خۆش دەوێ

دوژمنی سەر سەختی تۆشە، شادی پێی، یا ناتەوێ!

ئەگـــەر کەســـێك دوژمـــنی خـــوای گـــەورەی کـــردە دۆســـت و خۆشەویســتی خــۆی، هــات وچــۆ کردنیشــی پێویســت دەبێــت. تــا پێکــەوە ژیــان و تێکــەڵاوی و هاوبەشــی کردنــی یــەکتریش لــە کاروبــاری ژیانــدا زۆر تــر ببێــت، ئیحتیمــالی ڕازو نیــازو نهێــنی درکانــدنیش زیــاتر دەبێــت. ئەگــەر دوژمــن گــەلۆریش بێــت، ســەرئەنجامی ئــەو تێکــە ڵاوی و پێکــەوە ژیانــە، نهێــنی موســوڵمانانی بــەر گــوێ دەکــەوێت. چ جــای ئــەوەی دوژمنێکــی زیــت و وورِیــاو زۆرزانــیش بێــت! وەکــو دوژمنــانی ســەردەمی ئێســتای ئێمــە. بــە تایبــەت ئەنــدامانی دەزگا ســیخوڕیەکانیان جــا کــەوا بــوو هــەر باشــتر وایــە موســـوڵمان هـــەر لـــە ســـەرەتاوە نـــە خـــۆی هەڵخەڵـــەتێنێت و نـــە موســـوڵمانانیش. بــە بەهانــەی ئــەوەی وورِیایــە و ئاگــای لــە دەم و لــەفزی خۆیــەتی! بــا دوژمنــانی خــوا ببوغزێنێــت باشــترە وەك لــەوەی پــەیوەنییان لەگەڵ ببەستێت.

ئـەم سـەختگیری و هەڵوێسـت ڕەقییـە لـە مەسـەلەکانی عەقیـدەدان. دەنـا موسـوڵمان پێویسـتە ئـەهلی بـەزەیی و ڕەفتـاری جـوان و بـەرز بێـت و تێکـەڵی هـەموو چـین وتـوێژێکی کۆمەڵگەکـەی بکـات، بێگومـان بـەو هیـواو ئەنـدازەی کـە بتوانێـت بانگەوازەکـەی خوایـان پـێ بگـەیێنێت و لـە ئیسلامەکەیان تێ بگەیێنێت

٤- (وَقَـدْ كَفَـرُوا بِمَـا جَـاءَكُم مِّـنَ الْحَـقِّ يُخْرِجُـونَ الرَّسُـولَ وَإِيَّـاكُمْ) چ تاوانێکـە!! ئەوانـە نـەك هـەر نایانـەوێت بـاوەڕ بـەو حەقیقەتـە بهێـنن کـە بـۆ موسـوڵمانان هـاتووە، بـەڵکو موسـوڵمانان دەگـرن و ئەشـکەنجەیان دەدەن و دەیـانکوژن و دەیـانبڕن.. لـە جـێ و ڕێـی خۆیـان دەریـان دەپـەڕێـنن.. نـەك هـەر خۆیـان، پێغەمبـەرە ئـازیزو خۆشەویسـتەکەی خـواش ئـەو ڕێبـەرە نـەرم و نیـان و بەبـەزەیی و دڵسـۆزە!! لـە دیـدو دڵ و دەروون و غیرەتـی موسـوڵماندا دەرکـردن و هەوڵـدانی تیـرۆر کردنـی ئـەو پێغەمبـەرە نـازدارە صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ زۆر کاریگـەر تـرە وەك لـە دەرکـردن و کوشـتنی خۆیـان و مـاڵ و منـداڵیان.. ئێسـتا وا ئـەو دوژمنانـەی خـوا ئـەو پێغەمبـەرە صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ پێشـەوایە دەردەپەڕێـنن.. ڕاوی دەنـێن.. بـە دوویـەوەن و نـاهێڵن لـە جێیەکـدا سـتار بگرێـت.. وای کـە هێـزی کـوفر ڕقـن و دڵـڕەق و سەرسـەخت و درە نـدەن.. کەسـێك وا دڕنـدە بێـت، چـۆن شایانی دۆستایەتی تۆ دەبێت؟

ئێـوەش و پێغەمبـەریش لـە جـێی خۆتـان، لـە شـاری خۆتـان لـە هـۆزو تیـرەو خـێزانی خۆتـان، بـێ پـارەو پـوول، بـێ نـان و ئـاو دەردەکـەن!! ئیتـر چـۆن ئێـوە پێتـان ڕەوا دەبێـت ئائـەم دڕندانـە بکەنـە دۆسـت و ئـەرباب و ئەحباب و ڕازی موسوڵمانانیان لا بدرکێنن.

٥- (أَنْ تُؤْمِنُــوا بِــاللَّهِ رَبِّكُــمْ..) تەماشــا کــە خــوای پــەروەردگار ئــەوە دەخاتــەوە پــێش چــاوی موســوڵمانان کــە هــەر ئــەو هۆیــەی بۆتــە مایــەی خۆشــحاڵی و ســەربەرزی و ســەرفرازی ئێــوە، کــە دینەکەتانــە، هــەر ئەویشــە ئــەو دوژمنــە گێــل و دڕندانــە کردویانەتــە هۆکــاری دوژمنــداریێتی و ڕق و کینەکــەیان! کــەوا بــوو ئــەو شــتەی لای ئێــوە زۆر بــە ڕێــزو بــە بەبایەخــە لای ئــەوان ســووك و بــێ قــەدرە. ئەمانــە هــەر لەبــەر ئــەوە دەرتــان دەکــەن چونکــە باوەڕتــان بــە خــوای خۆتــان هێنــاوە. چونکــە دەزانــن گۆڕانکارییــە ســەرەکییەکەی بەســەر ئــەم خەڵکــەدا هــات، دینەکــە کــردی. شــایەتمانەکە بــووە شۆڕشــی گۆڕانکــاری نــاخی تــاك و واقیعــی کۆمەڵگەکــە.. بۆیــە ئێســتاش لــەم ســەردەمی فەرعەنەتــەی ئــەمریکادا، وا ڕقیــان لــە دینەکــەمان هەســتاوەو لــە عەقیــدە سەلەفیەکەمان تۆقیون.

٦- (إِن كُنـتُمْ خَـرَجْتُمْ جِهَـادًا فِي سَـبِيلِي وَابْتِغَـاءَ مَرْضَـاتِي..) ئەگـەر ئێـوە ڕاسـت دەکـەن و لەبـەر خـاتری خـواو لـە پێنـاوی ڕێبـازی خـوادا هاتوونەتـە دەرەوەو هیجرەتتــان کــردووە. ئــەدی بــۆچی ئــەو دوژمنانــەتان قبوڵــە؟! نابێــت. ئەمــە کــارێکی ناپەســەندە..ئێوە دەبێــت ئەوانــە ببــوغزێنن. بــە دوژمنــی خۆتانیــان بناســن. نابێــت بــە هــیچ شــێوەیەك - تەنانــەت لــە دڵ و دەرونیشــتاندا- ئــەوانتان بوێت..ئــەگینا زەرەرمەنــد دەبــن. خــۆ خــوای گــەورە ئاگــادارە گــەر کەســێك شــتێك لــە دڵ و دەروونیــدا بشــارێتەوە. خــوای گــەورە هــەموو ڕەوت و هــەڵس و کــەوتێکتان دەبینێــت. ئاشــکرا بێت یان نهێنی و شاراوە..

٧- (تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ) ئێوە بە دزییەوە پەیوەندییان لەگەڵ دەبەستن! خۆ من بە هەموو شتێكتان دەزانم، چ ئەوانەی دەیشارنەوە چ ئەوانەی ئاشكرای دەكەن.

خوای گەورە كە دەفەرموێت:(تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ) نەیفەرموو وانا اعلم بما أسررتم وما أعلنتم. چونكە زانینی هەستی شاراوە گرنگترە لە زانینی شتی نهێنی. بۆیە لە جێیەكی تردا دەفەرموێت:(يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى) طه/٧ واتە خوای گەورە هەموو نهێنییەك و شارراوەیەك دەزانێت. واتە: نهێنی و شاراوەتر لەو. ئەمەش خاڵێكی جوانی دارشتنی ڕەوانبێژییە.

جا ئەگەر خوای گەورە لە نهێنی شاراوەتر بزانێت، ئیتر چۆن موسوڵمان لە ژێرەوە كافرانی دەوێت وخۆشی دەوێن.

٨_(وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ) واتە: هەر كەسێكتان وا بكات ئەوە گومڕایەو ڕێی ڕاستی وون كردووە! ئای چ هەڕەشەیەكی گەورەو سەختە! تەنها موسوڵمانی ڕاست و تێگەیشتووی خاوەن دڵی زیندوو دەزانێت ئەم هەڕەشەیە چەند ترسێنەرە، گومڕا بوون، ڕێ بزر كردن.. واتە هەرچیت كردووە تا ئێستا بە هەدەرت دا!! خەرمانەكەت سوتاند،گڕت بەردایە شارای چاكەت،ئای چ زیانێكی گەورەیە..

ئایەتی دووەم

(إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ). (٢)

١- ئەوانە هەر بەوەندەی بە سەرتاندا زاڵ ببن و دەستیان بتانگاتێ، هەر بەوەندەی دەستیان لە ئێوەی لاواز گیر ببێت، دوژمنداریتییەکەی خۆیان بە پیسترین شێوەو بە هەرچییەك لە دەستیان بێت، دەردەبڕن.

بەدەست، بە چەك، بە لەناو بردن، کوشتن و بڕین و گرتن زیندان و ئەشکەنجە و سزا، برسی کردن و زەلیلی و دەرکردن،تالان کردن و کۆیلەیی، سوك و ڕسوا کردن.. هیچ ڕێیەك نامێنێت بۆ ڕیشە کێش کردنتان نەیگرنە بەر!

چ بە زمان، بە بەپەرچدانەوەی حەق، بە درۆ خستنەوەی خواو پێغەمبەرانی خوا، بە سومعە شێواندن و ناووناتۆرە لێنان، درۆو دەلەسە، بوختان و هاندان و فریو دانی خەڵکی ساویلکەو بەکارهێنانیان بۆ لاوازکرنی حەق و ئەهلی حەق، بە هەڵخەڵەتاندنی خۆش باوەڕە گێلەکانی نێو ڕیزی موسوڵمانان! هیچ شێوەیەك نامێنێت بۆ سووك کردنتان نەیگرنە بەر!

٢- (لَوْ تَكْفُرُونَ..) دەیانەوێت پاشگەز ببنەوە! بگەڕێنەوە بۆ کوفر! دەیانەوێت لەو هێمنی و ئاسایشەی کەناری باوەڕ، دەرتان بهێنن! لە ئارامی و سەرفرازی تەقواکاری لە بەختەوەری و خۆشحاڵی

خواوویستی. لە متمانەی یەکرِیزی و پتەوی گیانی برایەتی و دینداری، لە رِاستگۆیی و سەر رِاستی، لە دەم و دەست و داوێن پاکی! لە خوورِەوشتی قورئانی.. لە رِەنجێکی بەردەوام و هەوڵێکی نەبرِاوەدان بۆ دەرهێنانتان لەم هەموو خێرو خۆشییە، دەیانەوێت لەو لوتکەی رِەوشت بەرزی و دەرون دامەزراوی و پیاوچاکییەوە بتانگێرِنەوە بۆ زۆنگاوەکەی جاهیلی. بۆ بێ باوەرِی و سەر لێ شێواوی. بۆ گومرِایی و بزر بوون! بۆ نەمانی شەخسیەت و دۆرِاندن، بۆ زوڵم و ستەمە نارِەواکەی جاران، بۆ دزی و گزی و فێڵ و تەڵەکە بازییەکەی پێشوو! بۆ خوونەریتە بۆگەنەکانی جاهیلییەت.. بۆ داوێن پیسی و کردەوە بەدەکانی.. ئای چ ئامانجێکی پیس و نالەبارە؟! ئای ئەگەر خوا نەخواستە گێرِراینەوە بۆ کوفر چ زیانێکمان لێ دەکەوێت کوشتن و رِیشەکێش کردنمان ئاسانترە لە گەرِانەوە بۆ خۆخۆرییەکەی کوفر.. هەرچی سزاو ئەشکەنجەو ناسۆر هەیە ناگاتە ژانی بە کافر بوونەوە! نابینیت پێغەمبەرصَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ:(ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ، وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ، أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ) واتە: سێ هەن لە هەر کەسێکدا هەبن شیرینی باوەرِیان پێ دەچێژێت، ئەگەر خواو پێغەمبەری خوای صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لە هەموو کەسێکی تر خۆشتر وویست،ئەگەر هەر کەسێکی خۆشوویست تەنها لەبەر خاتری خوا خۆشی بوێت، هەروەها ئەوەندەشی گەرِانەوە بۆ کوفر پێ ناخۆش بێت، وەك ئەوەی بیگرن و فرِێی دەنە نێو ئاگرەوە!!

ئایەتی سێیەم

(لَـن تَـنفَعَكُمْ أَرْحَـامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُـمْۚ يَـوْمَ الْقِيَامَـةِ يَفْصِـلُ بَيْـنَكُمْۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.)(٣)

١- (لَـن تَـنفَعَكُمْ أَرْحَـامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُـمْ) نەكـەس وكـار، نـە خێـزان و منداڵـەكانتان سـوودتان پـێ ناگـەیێنن. ئەگـەر خـوای گـەورە بیـەوێت شـتێكتان پـێ بگـەیێنێت، خـۆ كـەس و كارتـان نـاتوانن ئـەو شـتە ڕەت بكەنـەوە. ئەمـە لـە دنیـادا، لـە ڕۆژی دواییشـدا بـێ گومـان نـاتوانن هـیچ سـوودێكتان پـێ بگـەیێنن.. جـا ئیتـر بـۆچی لەبـەر خـاتری ئـەوان خۆتـان دەڕەنجێنن و لە ڕووی شەرعەوە خۆتان پیاو خراپ دەكەن؟!

پیـاوی ئاقـڵ چـۆن ڕەزامەنـدی خـوای گـەورە دەخاتـە لاوە بـۆ سـەلامەتی كـەس و كـار، یـان مـاڵ و منـداڵ؟! بـە تایبـەتی كـە لـە ڕۆژی دواییـدا نـە تـۆ دادی كـەس و كـاری كـافرت دەدەیـت، نـە ئـەوانیش دەتـوانن بـێن بـە هانـای تـۆوە. كابرایـەك لـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ ی پرسـی بـاوكم مردووە،ئێسـتا لـە كوێدایـە؟ فەرمـووی:(فِي النَّـارِ). لـە ئـاگری دۆزەخدایـە كـابرا بـە خەمبارییـەوە ڕۆیشـت، پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـانگی كـردەوەو فەرمـووی:(إِنَّ أَبِـي وَأَبَـاكَ فِـي النَّـارِ) أخرجه مسلم. واتە باوكی منیش و باوكی تۆش لە ئاگردان.

٢- (يَـوْمَ الْقِيَامَـةِ يَفْصِـلُ بَيْـنَكُمْ) ڕۆژی دوایـی لێكتـان جـوێ دەكاتـەوە، هـەر كەسـەو بـۆ لایـەك، ئـەوی ئـەهلی بـاوەڕو تەقوایـە بـۆ بەهەشـت و ئـەوی ئـەهلی كوفریشـە بـەرەو دۆزەخ، بـەرەو ڕق و غـەزەبی خـوای بـە

دەسەڵات! جا ئیتر چۆن دینی خۆتان واز لێ دەهێنن و خۆتان دەدۆڕێنن و لەبەر خاتری ماوەیەکی تری ژیانی خۆتان وماڵ و منداڵتان ڕقی خوا لە خۆتان هەڵ دەستێنن؟!

چۆن دەبێت سۆزی باوکایەتی و هاوسەرێتی بەهێزتر بێت لە خۆشەویستی خوا؟!

چۆن دەبێت خۆشەویستی کەس و کار بەو ڕادەیە باوەڕ لاواز بکات؟! موسوڵمان دەبێت هەر لە سەرەتاوە لە کافران تەبەڕا کات چ جای دۆستایەتیان بکات، ئەمەش داواکاری شایەتمانە.

قازی ئەبو یەعلا دەفەرموێت: ئەم ئایەتە بەڵگەیە بۆ ئەو ڕایەی کە دەڵێت: ترسی ماڵ و منال و کەس و کارو سامان مۆڵەتی ئەوە نادات کەبە توقیە[1] کوفر دەر ببڕێت چونکە ئەو کوفرە کە سەرزارەکییە، ناچارییە و لە کاتی مەترسی بوونی کوشتنی نەفسی خۆتدا دەبێت، واتە دڵنیای کە ئەگەر ئەو کوفرەی ئەوان نەڵێیتەوە دەتکوژن... بۆیە خوای گەورەش هیجرەتی لەسەر موسوڵمانان فەرز کردووە تا کەس بە بەهانەی پاراستنی ماڵ و منداڵ و کەس و کاری لە ژێر ئالای کوفر و حوکمی کافراندا خۆ مت نەکات و واز لە کۆچ کردنی بهێنێت.

یفصل بە(تُفصلُ، یُفصلُ، یُفصل، یُفَصلُ)ش دەخوێنرێتەوە.

---

[1] توقیە، ئەوەیە کە لە ترسی کوشتنت، تەنازول بۆ کافران بکەیت و بە ڕواڵەت بچیتە سەرڕاکەی ئەوان، تا لێت گەڕێن. بێ گومان دەبێت دڵت هەرپڕ لە باوەڕمابێت و کارێکی واش نەکەیت موسوڵماتی تربخەیتە داو..

٣- (وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) خوای گەورە ئاگادارە چی دەکەن، چونکە بینەری هەموو کارو کردەوەکانتانە. نەیفەرموو(خَبِيرٌ) چونکە پلەی بینین لە زانین بەرزترە.

چەند خاڵێکی سەرنجدان

١- دۆستایەتی و دوژمنایەتی دەبێت بە گوێرەی دینی خوا بێت، ئەمەش یەکێکە لە گەورەترین و کاریگەرترین خاڵی عەقیدەی ئیسلامەتی، ڕاست و چەوتی دینداری موسوڵمان و ڕادەی ئیسلامخوازیی بەم دۆستایەتی و دوژمنداریتییە دەپێورێت، ئەمەشە(الولاء و البراء).

٢- دۆستایەتی و خۆشوویستن و لایەنگری کافران دەوڵەت بن یان حزب و تاك حەرامە و نابێت بە هیچ شێوەیەك موسوڵمان بکەوێتە ناوی.

٣- ئەو کەسەی نهێنی جەنگی موسوڵمانان، بە هێزی کافران بگەیێنێت، حوکمێکی سەختی هەیە کە دەگاتە کوشتن. با نوێژو ڕۆژوشی هەبێت.

٤- خوای گەورە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە کافری جەنگی دڵڕەق و توندو تیژن و بەزەییان بە موسوڵماندا نایەتەوە. نرخ بۆ

دۆستایەتی و پەیوەندییان لەگەڵ موسوڵماندا - گەر پێچەوانەی بەرژەوەندیان هاتەوە- دانانێن.

٥- هێزی کوفر سوورە لەسەر گێڕانەوەی موسوڵمانان بۆ کوفرو کۆڵ نادات و هەموو ڕێگایەك بۆ هێنانە دی ئەو ئامانجە دەگرێتە بەر،وەك خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىَ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا) البقرة/٢١٧

٦- دەبێت چاو لە هەڵەی موسوڵمانی ڕاستگۆ بپۆشرێت، مادام هەڵەکە ناگاتە پلەی کوفر، دەبێت ڕابوردووە ئیسلامییەکەی لەبەر چاو بگیرێت.

٧- خزم و کەس وکار ئەگەر موسوڵمان نەبن، لە ڕۆژی دواییدا بە هانای موسوڵمانەوە نایەن. نە ئەم سوودی بۆ ئەوان دەبێت و نە ئەوانیش بۆ ئەم.

چەند خاڵێکی تری پەروەردەیی

١- لـە لایەکـەوە مـرۆڤ سەرسـام دەبێـت لـەوەی چـۆن یـەکێکی وەك سـەیدنا حاتـەب، کـە ئـەهلی بـەدرەو یەکێکـە لـەو کەسـە کەمـەی پێغەمبـەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهێـنی جـەنگی لا درکانـدووە کـەچی ئـاوا لـە سـاتێکی لاوازی مرۆڤانـەدا، سـۆزی بیـری مـاڵ و منـداڵ و کـەس و کـار، زاڵ دەبێـت بەسـەر ئـەو لایەنـە گرنگەیـدا، کـە یەکێکـە لـە رازگـرو متمانـە پێکراوانـی جـەنگ! کـەوا بـوو ئێمـەی موسـوڵمان هەمیشـەو لـە هـەموو قۆناغـەکانی ئاراسـتەو پـەروەردە کـردن و گۆڕانکـاری دەوروبەردا، دەبێت ئەم خاڵەمان لەبەر چاو بێت.

٢- زیرەکـی و بلیمـەتی و گـەورەیی پێغەمبـەری فەرمانـدە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کاتێـك ئـەو گلانـە لـە یـاوەرێکی دەبینێـت، دەسـت بـە جێ سـزا دەر ناکـات. بـەڵکو دوای ئاشـکرا بـوونی لێـی دەپرسـێت،چی ئـەم کـارەی پـێ کردیـت؟ پاشـانیش کـە ڕاسـتگۆیی سـەیدنا حاتـەبی بـۆ دەرکـەوت، نافەرموێ:کارەکـەت لـە نیـەتت گـەورەترەو دەبێـت هـەر سـزایەك بـدرێیت! بـەڵکو بـە یـاوەرانی تـری دەفـەرموێت: ڕاسـت دەکـات.. جگـە لـە قسـەی جـوان هیچـی تـری پـێ نـەڵێن. پێغەمبـەری پێشەواصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سـوارە گلاوەکـەی خـۆی ئـاوا هەڵدەسـتێنێتەوە و هـەر بـەو هەڵەیـە، ئـەویش و یـاوەرانی تریشـی ئاراسـتەی پارسـەنگێکی باشـتر دەکات.

٣- هەڵوێستی سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب، خوا لێی ڕازی بێت هەڵوێستی موسوڵمانی پابەندو دڵسۆزە. سوورە لەسەر پاراستنی پاکی ڕیزی موسوڵمانان. ئەمەش شتێکی داوا کراوە لە موسوڵمان، کە دەبێت ڕقی لە هەموو کارێك هەستێت کە دەبێتە هۆی لاوازی ئیسلام و موسوڵمانان، با ئەو کارە دژوارە لە پێشڕەوانی موسوڵمانان و پیاو ماقوڵانیشیەوە بێت. چونکە ئیسلام و ئوممەتەکەی لە هەموو موسوڵمانێك گەورەترن.

٤- هەڵوێستی پڕ باوەڕی سەیدنا حاتەب، کە هێزی کاریگەرو کارتێکردنی گەردوون و دەروون، هەر دەگێڕێتەوە بۆ خوای پەروەردگار، چونکە هەر ئەوە هێزو وویستی ڕوداوو گۆڕانکاری بۆیە فەرموی ووتم بەڵکو خوای گەورە دڵی یەکێك لە سەردارانی قورەیش نەرم کات و ماڵ و منداڵەکەم بۆ بگرێتە خۆ..

٥- بەئەدەبی و ڕەوشت بەرزی موسوڵمانان. کاتێك ئەو هەڵوێستە هەڵەیان لە یەکێك لە خۆیان دی، کەس لە لای خۆیەوە نەکەوتە تیرو توانج گرتنە سەیدنا حاتەب و پێشنیار کردن و بۆ تێچان و حوکمدان! بەڵکو هەر یەکەیان وای حسێب دەکرد، کە ئەو بارودۆخە لارە بەسەر خۆی هاتووە. بۆیە هەموویان بە ئەدەبەوە چاوەڕوانی فەرمانی پێغەمبەری پێشەواو بەبەزەییان دەکرد.

باسی حوکمی جاسوس

شێخ(أبو بصیر عبد المنعم مصطفی حلیمة) فه‌توایه‌کی به‌ کورتی له‌ ساڵی ٢٠٠١ دا بڵاو کردووه‌، که‌ به‌ گونجاوو پێویستی ده‌زانم لێره‌دا بیخه‌مه‌وه‌ پێش چاوی خوێنه‌ران تا دژواری مه‌سه‌له‌ی جاسوسییان له‌به‌ر چاو بێت و خه‌ڵکی تریشی لێ حاڵی بکه‌ن. شێخ دوای سوپاس و ستایشه خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێ:

(.. بزانه‌ که‌ هه‌ر که‌س جاسوسی بکات به‌سه‌ر موسوڵمانانه‌وه‌ و عه‌یب و عارو باسی بارودۆخ و که‌م و کورتییه‌کانیان -به‌ تایبه‌تی هی موجاهیده‌کانیان - بگه‌ێنێته‌ دوژمنه‌ کافره‌ تاوانباره‌کانیان، جا چ کافری ئه‌سڵی بن چ له‌ دین هه‌ڵگه‌ڕاوه‌(مورته‌دد)ه‌کان، ئه‌میش کافر ده‌بێت وه‌کو ئه‌وان. واته‌ حوکمی شه‌رع ده‌رباره‌ی ئه‌وان چۆنه‌، هی ئه‌میش وای لێ دێت. چونکه‌ ده‌چێته‌ ژێر حوکمی شه‌رعی ئه‌و که‌سانه‌وه‌، که‌ وه‌لائی خۆیان به‌ کافران داوه‌ و ئه‌وانیان به‌ سه‌رپه‌رشتیارو دۆست قبوڵ کردووه‌، به‌مه‌ش له‌ بازنه‌ی ئیسلام چوونه‌ته‌ ده‌ره‌وه‌ و حه‌تمه‌ن ده‌بێت به‌ کافری بکوژرێن.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێ:(وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آَمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآَخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ * يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آَمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) البقرة /٨-٩ واته‌: که‌سانی وا هه‌ن که‌ به‌ زمان ده‌ڵێن: باوه‌ڕمان به‌ خواو به‌ ڕۆژی دوایی هێناوه‌، به‌ڵام ڕاست ناکه‌ن و موسوڵمان نه‌بوون. ئه‌وانه‌ -به‌ حسابی خۆیان - گوایه‌ فێڵ له‌ خوا

دەکەن و موسولْمانان هەڵ دەخەڵەتێنن! بەڵام لە ڕاستیدا - بێ ئەوەی هەست بە خۆیان بکەن -نخۆیان فریوو دەدەن. خۆ فریوو دانەکەیان ئەوەیە کە سەرزارەکی ئیسلامەتی نیشان خەڵکی دەدەن و بە ڕواڵەت موسوڵمانێتی دەردەخەن، و خۆیان بە موسوڵمان دەدەنە قەڵەم، لەولاشەوە بۆ بەرژەوەندی دوژمنە تاغووت و کافرە تاوانبارەکان، جاسوسی دەکەن.

هەروەها دەفەرموێ:(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا) الحجرات/١٢ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە زۆر خۆ بە دوور بگرن لە گومانی بەد بردن و توخنی نەکەون، چونکە هەندێك گومانی بەد گوناحە. جاسوسییش مەکەن و غەیبەتی یەکتریش مەکەن.

جاسوسی بە گوێرەی پاڵنەر(دافع)ـە کانیەوە دوو جوٚرە:

* جۆرێکیان هەر لە فزوولی کابرا خۆیەوە دێت: واتە تەبیعەتێکی جاسوسیانەی هەیە و هەر خۆی لە خۆیدا حەز دەکات نهێنی خەڵکی بزانێت، تا دوایی بە خۆشی و خۆ هەڵکێشانەوە لە ناو کوڕو کۆمەڵ گشتی و تایبەتی خۆیدا باسی بکات! هەر حەز دەکات باسی کەم و کورتی و هەڵەو پەڵەی خەڵکی بکات و خۆی پێوە بادات گوایە بەڵگەی هەیە کە فڵان کەس وای کردوو وا لە فیسار قەوماوە. بۆیە دەبینیت خوای گەورە لە دوای باسی ئەم جاسوسێتییە ئاماژە بە غەیبەت کردن دەکات. چونکە غەیبەت بەرهەمێکی سروشتی و حەتمی جاسوسی کردنەکەیە، هەر کەسێك جاسوسی بکات حەتمەن دوایی

هەر دەکەوێتە غەیبەتی ئەو کەسانەوە کە جاسوسیێتییەکەی لەسەریان کردووە، چونکە زانیاری لەسەریان لا کۆبۆتەوە!!

*جۆرەکەی تر گشتییە: پاڵنەرو هۆی ئەنجامدانی ئەم جۆرە جاسوسییەیان هەر ئەو حەزە مونحەریفەیە کە لە کابرادا هەیە! کە حەز دەکات ئەو زانیاریانەی دەستی دەکەون، زوو بیکاتە ڕاپۆرت و بۆ تاغووت و کافرو موشریك و دوژمنانی خوایان بەرز کاتەوە، ئەمەش وەلاء دانە بە کافران. ئەمەیان لە هەموو شێوەیەکی جاسوسی دژوار ترە و سزاکەشی لە هەموو جۆرێکی تر سەختترو قورسترە. چونکە ئەمەیان لە خانەی کوفری گەورەدایەو حەتمەن خاوەنەکەی لە بازنەی ئیسلام و ئوممەتی موسوڵمان دەباتە دەرەوە.

ئەو بەرهەڵستی(نەهی) یەی لەو ئایەتەشدا هاتووە، هەردوو جۆرە جاسوسیە(تایبەتی و گشتییەکە) دەگرێتەوە، گشتییەکەش شایان ترە بیگرێتەوە. ووریای بە.

لە حەدیسی سەحیحی پێغەمبەریشدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هاتووە کە فەرموویەتی: (إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَكُونُوا إِخْوَانًا)[1] واتە: حەزەرتان بێت لە گومانی خراپ، چونکە گومانی خراپ درۆترین قسەیە. جاسوسی مەکەن(نەخۆتان بە شەخسی بیکەن، نە خەڵکیش بۆ جاسوسی بنێرن) کینەو بوغز بەرامبەر یەکتری بەکار مەهێنن، برا بن لەگەڵ

[1] بوخاری

یـەك.. هـەروەها دەفەرمـوێ:(مَنْ أَكَـلَ بِرَجُـلٍ مُسْـلِمٍ أَكْلَـةً فَـإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُـهُ مِثْلَهَـا مِـنْ جَهَـنَّمَ.. وَمَـنْ كُسِـيَ ثَوْبًـا بِرَجُـلٍ مُسْـلِمٍ فَـإِنَّ اللَّهَ عـزَّ وجـلَّ يَكْسُـوهُ مِـنْ جَهَـنَّمَ.. وَمَـنْ قَـامَ بِرَجُـلٍ مَقَـامَ سُـمْعَةٍ وَرِيَـاءٍ فَـإِنَّ اللَّهَ يَقُـومُ بِـهِ مَقَـامَ سُـمْعَةٍ وَرِيَـاءٍ يَـوْمَ القيامَـه)[1] واتـە: هـەر کەسـێك پـاروو(ژەم) ێکـی بـە موسـوڵمانێك خـوارد(واتـە بـە پێشـێل کردنـی مـافی موسـوڵمانێك پـاروو نـانی خـۆی پەیـدا کـرد) خـوای گـەورە لـە دۆزەخـدا وەك ئـەو پـارووەی دەرخـوارد دەداتەوە،هـەر کەسـێك بـە موسـوڵمانێك پۆشـاك(جـل و بـەرگێك) ی پەیـدا کـرد، خـوای گـەورە پۆشـاکی وای لـە دۆزەخـدا دەکاتـەوە بـەر، هـەر کەسـێکیش بـە موسـوڵمانێك پلـەو پایەیـەکی بـۆ ڕیـاو ناوهێنـانی پەیـدا کـرد(واتـە بـە پێشـێل کردنـی مـافی موسـوڵمانێکی تـر خـۆی گەیانـدە پلـە و پایەیـەکی ڕیابـازی و خۆبـە ناوبانـگ کـردن) خـوای گـەورە لـە ڕۆژی قیامەتـدا دەیگەیێنێتـە پلـەو پایەیـەکی ناسـراوو ڕیابـازی. واتـە لـە پلـە وپایەیـەکی وا ناسـراودا خەجاڵـەتی دەکـات، کـە هـەموو کـەس لە قیامەتدا بەو زەلیلی و داماوییەوە ببیننەوە.

گومـان لـەودا نییـە کـە ئـەم ئینـزارو هەڕەشـانەی خـواو پێغەمبـەری خـوا صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـۆ ترسـاندن و ڕاچـەنینی ئـەو کەسـانەیە کـە ئـەمرۆ ڕاپـۆرت لەسـەر موسـوڵمانە خواوویسـتەکان دەنووسـن و بـۆ تاغووتـە ڕقـن و سـتەمکارەکانیان بـەرزی دەکەنـەوە. بـۆ وەبیـر هێنانـەوەو بـە هـۆش هێنانـەوەی ئـەو بەزیوانەیـە کـە جاسوسـی لەسـەر موسـوڵمانان دەکـەن و جـێ و ڕێ و جـم و جـوڵی موسـوڵمانان دەخەنـە ژێـر زەڕەبینـی

---

[1] صحيح الأدب المفرد/ البخاري. ژمارە(١٧٩) و سنن ابی داود /٤٠٨٤.

دەزگای سیخوڕانەوە. لە پێناوی چیشدا؟! لە پێناو پارەیەکی کەم و حەرام و پیس، تا پێی بلەوەڕێن و جل و بەرگی پێ بکڕن،بۆ ئەو پارەی تاغووتان وەك خوێنپارە لە پاداشتی هەر ڕاپۆرتێکیاندا کە لەسەر موسوڵمانان دەینووسن، فڕێی دەدەنە بەردەمیان ئای کە لە وولاتانی ئێمەش لەو دەروون بەزیوو نەفس نزمانە زۆرن. لەوانەی دین و قیامەتی خۆیان بە پارەیەکی بێ قیمەتی تاغووتان فرۆشتووە!

پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ:(مَنْ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ صُبَّ فِي أُذُنِهِ الْآنُكُ)[1] واتە: هەر کەس گوێ هەڵخات بۆ بیستنی قسەی کەسانێکی تر، کە حەز ناکەن ئەو گوێی لێ بێت و لە دەستی ڕادەکەن، خوای گەورە قوڕقوشمی سپی تواوە بە گوێچکەیدا دەکاتەوە.. ئەمە سزاو حوکمی کەسێك بێت کە هەر لە فزووڵی و حەزێکی خواری خۆیدا گوێ لە قسەی کەسانی تر دەگرێت، ئەدی حوکم و سزای ئەو کەسە دەبێت چۆن و چی بێت کە بۆ جاسوسی کردن، بۆ کافرو موشریك و دوژمنانی ئیسلام و موسوڵمانان، گوێ هەڵ دەخات و جاسوسیان لەسەر بکات؟!

هەروەها دەفەرموێ:(يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الإِيمَانُ قَلْبَهُ لا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ، وَلا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّ مَنْ اتَّبَعَ عَوراتِهِمْ يَتْبَعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ يَتْبَعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ)[2] واتە: ئەی

[1] صحيح سنن أبي داود /٨٨٣.
[2] صحيح سنن أبي داود /٤٠٨٣.

كۆمەڵـە خەڵكـەی بـە زمـان(سـەر زارەكـی) بـاوەڕی هێنـاوەو بـاوەڕیش داخڵـی دڵـی نـەبووە، غەیبـەتی موسـوڵمانان مەكـەن، بـە دوای عـەیب و عـارو كـەم و كورتییانـدا مـەچن چونكـە هـەر كـەس بـە دووی عـەیب و عـاری موسـوڵماناندا بـڕوات، خـوای گـەورەش بـە دووی عـەیب و عـاری ئـەودا دەڕوات، هـەر كەسـێكیش خـوای گـەورە بـە دووی عـەیب و عاریدا بڕوات لە ناو ماڵ و منداڵی خۆشیدابێت ئابڕووی هەر دەبات.

وای بـۆ دەچـم هـەر كـەس شـوێن عـەورەت و عـەیب و عـاری موسـوڵمانان بكـەوێت ولەبـەر بەرژەوەنـدی تاغووتـە كافرەكـان جاسوسـییان لەسـەر بكـات، ئەمـە زیـاتر شـایانی ئەوەیـە پـێی بووترێـت دووڕوو(مونـافیق). ئەمـەش شـایان تـرە سـیفەتی ئیمانـداری لـێ دارنرێـت. چونكـە جاسوسـی كـردن لەسـەر موسـوڵمانان و ئاشـكرا كردنـی خـاڵی لاوازییـان بـۆ دوژمنـانی ئیسـلام و موسـوڵمانان، كەسـێك دەیكاتـە پیشـەی خـۆی كـە زۆر بـێ ڕەوشـت و هـەرزەو چـەورە بێـت و لاسـەنگ و فریـوو دەرو مونحـەریف بێـت و لـە زەلكـاوو زۆنگـاوی دووڕوویـدا نقـوم بوو بێت.

هـەروەها دەفەرمـوێ:(مَنْ حَمَـى مُؤْمِنًـا مِـنْ مُنَـافِقٍ بِغِيبَـةٍ، بُعِـثَ لَـهُ مَلَـكٌ يَحْمِـي لَحْمَـهُ مِـنْ نَـارِ جَهَـنَّمَ يَـوْمَ الْقِيَامَـةِ، وَمَـنْ قَفَـا مُؤْمِنًـا بِشَـيْءٍ يُرِيـدُ شَـيْنَهُ، حَبَسَـهُ اللَّهُ عَلَى جِسْـرِ جَهَـنَّمَ حَتَّـى يَخْـرُجَ مِمَّـا قَـالَ)[١] واتـە: هـەر كەسـێك موسـوڵمانێك لـە دەسـت دووڕوویـەك ڕزگـار كـات خـوای پـەروەردگار لـە ڕۆژی قیامەتتـدا فریشـتەیەكی بـۆ دەنێرێـت تـا گۆشـتی لـە

---

[١] صحيح سنن أبي داود / ٤٠٨٦.

ئـــاگری دۆزەخ بپارێزێـــت، هـــەر كەســـێك تانـــەو تەشـــەرێك لـــە موســـوڵمانێك بـدات بـەو هیوایـەی سـومعەی بشـێوێنێت و لەبـەر چـاوی خـەڵكی سـووكی كـات، خـوای گـەورە لەسـەر پـردی سیـرات(پردەكـەی دۆزەخ) ڕایـدەگرێت، تـا تۆڵـەی ئـەوەی لێ دەكاتـەوە كـە ووتـوێتی! جـا ئەمـە هەڕەشـــەیەك بێـــت، لـــە كەســـێك بكرێـــت كـــە ســـومعەی موســـوڵمانێك بشـــێوێنێت و بیـــەوێت ســـووكی بكـــات! دەبێـــت خـــوای گـــەورە چـــۆن و چ هەڕەشـــەیەك لـــەو كەســـە تاوانبـــارو خیانـــەتكارە بكـــات كـــە دەیـــەوێت موســـوڵمانێك بـــە كوشـــت بـــدات یـــان تووشـــی زینـــدانی تاغووتـــە ستـــەمكارو دڵڕەقەكانی بكات؟!

ســـەلەمەی كـــوڕی ئـــەكوەع خـــوا لـــێی ڕازی بێـــت دەگێڕێتـــەوە كـــە جاسوســـێكی موشـــریكەكان لـــە ســـەفەرێكدا هاتـــە لای پێغەمبەرصَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ (تـــا نهێـــنی بـــدزێت)، پاشـــان خـــۆی دزییـــەوەو بـــۆی دەرچـــوو. پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی:(أُطْلُبُـــوُهُ فَـــاقْتُلُوهُ) واتـــە: خـــۆی بگەێننـــێ و بیكـــوژن منـــیش پـــێش هـــەموان خـــۆم گەیانـــدیێ وكوشـــتم و هـــەرچی(ســـەلەب)ێكی پێـــوە بـــوو(چـــەك و تفـــاق وپـــارەو شـــتی تـــر) لـــێم كـــردەوەو هێنامـــە خزمـــەت پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ ئـــەویش هەمووی دا بە خۆم.[1]

---

[1] متفـــق علیـــه یـــە (واتـــە ئیمـــامی بوخـــاری و موســـلیم بـــە هـــەمان ووشـــەولـــەفز گێڕاویانەتەوە).

پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە ساڵی ئازاد کردنی (فەتحی مەککەدا، فەرمانیدا کە ئەو ئافرەتەش بکوژن کە نامەکەی حاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعەی پێبوو دەیبرد بۆ سەرانی قوڕەیش، بێ ئەوەی داوای تۆبەشی لێ بکرێت. ئەمەش سەعدی کوڕی ئەبی وەققاس دەگێڕێتەوە. کە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ڕۆژی ئازاد کردنی مەککە ئەمانی دا بە هەموو کەس جگە لە چوار پیاوو دوو ئافرەت نەبێت.(صحيح سنن النسائی /٣٧٩١) یەکێك لەو دوو ئافرەتە، ئەوە بوو کە نامەکەی حاتەبی دەبرد بۆ قورەیش کە ناوی سارە بوو.

ئیمامی سەحنون دەفەرموێ: ئەگەر موسوڵمانێك هەواڵی موسوڵمانانی دەگەیاندە کافرانی شەڕانی (أهل الحرب)، بێ ئەوەی داوای تۆبەی لێ بکرێت دەکوژرێت. بەڵام سەرووەت و سامانی هەر بۆ وەرەسەکەی دەبێت.

ئیبن القاسم لە کتێبی (المستخرجة) دا دەفەرموێ: تۆبە لە جاسوس وەرناگیرێت و دەکوژرێت، چونکە حوکمی جاسوس وەکو هی زەندیقە.[1]

ئیمامی ئیبن تەیمیە دەفەرموێ: ئیمامی مالیك و کۆمەڵێك لە یاوەرانی ئیمام ئەحمەد کوشتنی جاسوس بە ڕەوا دەزانن.[2]

منیش پێم وایە کە کوشتنی جاسوس لەسەر کوفرو هەڵگەڕانەوەکەیەتی نەك لەسەر شتی تر. والله اعلم.

---

[1] أقضية الرسول/ محمد بن فرج / ل١٩١.

[2] الفتاوى ٢٨/١٠٩).

گومان و وەڵامێك

لەوانەیە کەسێك بڵێت، حاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعە نامەی بۆ کافرانی قورەیش نووسی و لە هێرشەکەی پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە بڕیار بوو بۆ سەر مەککەی بکات، ئاگاداری کردنەوە. ئاشکرایە ئەمەش جاسوسی کردن و وەلاء دانە بە کافران، لەگەڵ ئەوەشدا پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە کافری دانەناو فەرمانی بە کوشتنیشی نەدا، ئایا چۆن ئەم هەڵوێستە لە گەڵ باسەکەی سەرەوەدا دەسازێنین؟!

لە وەڵامدا دەڵێم: ئەوەی سەیدنا حاتەب کردی هەر کوفرە، بەڵام ئەو بە کافر دانەنرا لەبەر ئەو ئیعتیباراتانەی تر کە هەیبوو. ئەوانە بوونە بەربەست لە ڕێی کوفرو کوشتنیدا، ئەوەی ئەو کردی کوفرەو دووڕوویی گەورەشە(النفاق الأكبر). هەر بۆیەش سەیدنا عومەر بە ئامادە بوونی پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هەر وەکو کە لە سەحیحی بوخاری و موسلیمدا باس کراوە - فەرمووی:(دَعْنِي أَضْرِبْ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ). لە ڕیوایەتێکی تردا زیاتر هاتووە:(فإنَّهُ قَدْ كَفَرَ، فإنَّهُ قَدْ نافَقَ، فإنَّهُ نَكَثَ وَظاهَرَ أعداوكَ عَلَيكَ). خۆ پێغەمبەریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گوێی لێ بوو، بیستیشی، بەڵام کە ئینکاری لە کوفرو نیفاق وکوشتنی کرد، لەبەر ئیعتیباراتی تری بوو،هۆی تری هەبوون پاکانە بکەن تا ئەو حوکمانەی بەسەردا نەچەسپێت. لەوانە:

١- کردەوەکەی خۆی تەئویل کرد بوو، وای لێك نەدابۆوەو گومانیشی بۆ ئەوە نەچوو بوو کە ئەو کارەی هێندە دژوارو ناڕەوایە، دەیگەیێنێتە پلەی کوفرو لە ئیسلامی دەباتە دەرەوە، هەر واشی نەزانیبوو کە زیان بە باوەڕیشی دەگەیێنێت. مەبەستیشی -بێ گومان- غەدرو غەش نەبوو لە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆیە دیمان کە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێی پرسی بۆچی نامەی بۆ کافرانی قورەیش نووسیوە؟ یەکسەر وەڵامی دایەوە: (يَا رَسُولَ الله لا تَعْجَلْ عَلىَّ إنّي كُنْتُ امرءاً ملصقاً في قُرَيشٍ ولمْ أكنْ مِنْ أنفُسِهَا، وَكانَ مَعَكَ مِنَ المُهاجِرِينَ لَهُم قَرابَاتٍ بمَكَّةٍ يَحمُونَ بِها أهلِيهِم وأموالَهُم فأحْبَبْتُ إذ فاتَنى ذلِكَ مِنَ النَّسَبِ فيهِم أنْ أتخِذَ عِنْدَهُم يَدَاً يَحْمُونَ بِهَا قَرابَتي،وَما فَعَلْتُ كُفْرَاً وَلَا ارتَداداً، وَلا رِضاً بِالكُفرِ بَعْدَ الإسلام -في رِوايَة- وَمَا غَيَرتُ وَلَا بَدَّلْتُ، أمَا أني لَم أفعَلْهُ غَشَاً يا رَسولَ الله وَلَا نِفاقاً وما كَفَرتُ وَلَا ازدَدَتُ لِلإسْلامِ إلاَّ حُبَّاً) پێغەمبەریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی:(فَقَدْ صَدَقَكُمْ، لا تَقُولُوا لَهُ إلا خَيراً.. إنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرَاً، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللهُ أنْ يَكونَ قَدْ اطَلَّعَ على أهلِ بَدرٍ فَقالَ: اعمَلَوا ما شِئتُم فَقَدْ غَفَرتُ لَكُم) ئەوجا فرمێسك بە چاوی عومەری کوڕی خەتتابدا هاتە خوارەوەو فەرمووی: اللَّهُ وَرَسُوْلَهُ أَعَلَمْ.

ئیمامی ئیبنوحەجەر دەفەرموێ: عوزری حاتەب ئەوە بوو کە باسی کردن، وای لێکدابووەوە کە ئەو کارەی زەرەری بۆ دینەکەی نابێت.[١]

[١] فتح الباري ٥٠٣/٨.

ئاشـکرایە کـە (لێکدانـەوەو ئیجتیهـاد کـردن لـە مەسـەلەیەکدا) کـە پێـی دەوترێـت تـەئویل، یەکێکـە لـەو هۆیانـەی ناهێڵێـت -لـە هەنـدێ حاڵەتـدا- حـوکمی کـوفر بـە سـەر کەسـێکی دیـاری کـراودا بچەسـپێت. وورىای ئەم خاڵە بە.

٢- پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ لـە ڕێگـای وەحیـەوە پـێی گەیشـت کـە مەبەسـتی حاتـەب خـراپ نـەبووە و دڵ و دەروونـی هـەر بـە باوەڕسـاغ مـاوە. بۆیـە فەرمووی:(قَـدْ صَـدَقَكُمْ). ئـەم بـۆ ڕوون بوونەوەیـەش لـە دوای پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـۆ هـیچ کەسـێکی تـر نییـە. ئـەم هۆیەشـە کـە وای لـە عومـەری کـوڕی خـەتتاب کـرد -واشـی لێ چـاوەڕوان دەکـرا- کـە ئـەو هەڵوێسـتە دژی سـەیدنا حاتـەب بنوێنێـت. چونکـە ئـەم تەماشـای زاهیـر(ڕواڵـەت و دیمـەن) ی کارەکـەی حاتـەبی کـرد. زاهیریشـی ئـەوەی دەگەیانـد کـە کـافر بوویێتـەوە، بـەوەی کـە وەلاءی دابێتـەوە بـە کـافران. بۆیـە فەرمووشی.(دَعْنِـي أَضْـرِبْ عُنُـقَ هَـذَا الْمُنَـافِقِ). لەڕیوایەتەکـەی تریشـدا:(فإنَّهُ قَـدْ كَفَـرَ، فإنَّـهُ قَـدْ نـافَقَ، فإنَّـهُ نَكَـثَ وَظَاهَرَ أَعدَاءَكَ عَلَيكَ).

زۆر جـار پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ کـە یـاوەرە بـەڕێزەکانی خـۆی دەبینـی دەکەوتنـە هەڵەیەکـەوەو دەگـلان ڕاسـتی دەکردنـەوەو هیممـەتی دەدانـەوە بـەر، تـا بـە یـەکجاری نەکـەون، بـە تایبـەتی کـە بیـزانیانیە ئـەو هەڵوێسـت و ڕەفتارەیـان لـە دووڕوویـیـەوە نەنوانـدووە، زۆر جـار ئەمەشـی بـە ڕێگـای وەحیـەوە دەزانـی. چونکـە ئـەو صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ زیـاتر حـەزی بـە لێ بـوردن لێیـان دەکـرد وەك لـە سـزا دانیـان، بـە تایبـەتی

ئەگـەر بكـەری كارەكـە یـەكێك بووایـە لـەو یـاوەرە بەڕێزانـەی خـاوەن سـابیقەی بـاوەڕو جیهـادن. نابینیـت كـە ئیمـامی بوخـاری دەگێڕێتـەوە: ئـەو جـارەی كـە زوبـەیری كـوڕی عـەووام و كـابرای ئەنسـاری ناكۆكیـان - بـە هـۆی ئـاودانی بێسـتانەكانیانەوە لـە هـەمان جۆگـە - كەوتـە نێـوان و پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ حـوكمی كـردن، كـە حوكمەكـەی لـە بەرژەوەنـدی زوبـەیر دا، كـە زوبـەیر پێشـتر بێسـتانەكەی خـۆی ئـاو بـدات، پاشـان بـەری ئاوەكـە بـەردا بـڕوات بـۆ بێسـتانی ئەنسـارییەكە. كـابرا بـە پێغەمبـەری صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ ووت: دەبیـنم هـەر بـە لای كوڕە پوورەكەی خۆتدا دایدەتاشیت!

دەبینیـت قسـەكەی كـابرای ئەنسـاری كـوفری گەورەیـە، چونكـە تانـەو تەشـەر دانـە لـە حـوكمی پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـەلام پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ ئـەوەی نـەكردە مایـەی بـە كـافر دانـانی. چونكـە دەیزانـی نیـەتی پاكـەو ئـەوە هەڵوێسـتێك نییـە لـە دڵ و دەروونییـەوە هـەڵقوڵابێت. بـەڵكو هـەر قسـەیەكەو بـێ مەبەسـت بـە دەمیـدا هـات. ئـەم لێكدانەوەیـەش لـە دوای پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ كـەس مـافی ئـەوەی نیـە بیـدات بـە خـۆی، یـا بـە كەسـێكی تـر. وەكـو ئیمـامی ابـن العربـی دەفـەرموێ: هـەر كـەس پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ لـە حوكمێكیـدا بـە هەڵـەو تاوانبـار دابنێـت، پـێی كـافر دەبێـت. بـەلام ئـەم ئەنسـارییە بـە كـافر دانـەنرا چونكـە قسـەكەی هـەر زەڵـەیەكی زمـان بـوو پێغەمبـەریش صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ لـە بـاوەڕو دڵ و دەروونـی،

دڵنیا بوو کە لە غەل و غەشی کوفر سەلامەتە، بۆیە لەسەری حساب نەکرد. ئەمەش کارێکە تایبەتە بە پێغەمبەرەوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[1]

ئەوەی دەربارەی ئەم ئەنسارییە دەوترێت، هەر ئەوەشە کە دەربارەی حاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعە دەوترێت. ئەم دوو هەڵوێستەش تایبەت بوون بە پێغەمبەر خۆیەوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ئێستا کە وەحی تەواو بووەو بۆ کەس نایەت، کەس ئەو مافەی نابێت لە کوفری زاهیری کەسانێك خۆش ببێت، بە بەهانەی ئەوەی کە ناوەوەی سەلامەتەو نییەتی پاکە. ئەمەش ڕێسایەکە کە عومەری کوڕی خەتتاب جوانی ڕوونی کردۆتەوە کە دەفەرموێ: لە زەمانی پێغەمبەردا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خەڵکانێك هەبوون بەر وەحی دەکەوتن،ئێستا وەحی نەما،حوکمتان بە گوێرەی ڕواڵەت و زاهیرتان دەدەین. کردەوەکانتان چی بسەلمێنێت، حوکمی ئەوتان بەسەردا دەدەین. هەر کەس چاکەو خێرخوازی نیشان داین، ئێمەش بە چاکە ڕەفتاری لەگەڵ دەکەین و نزیکی دەکەینەوە، هەقمان بەسەر ناخ و دڵ و دەروونیەوە نییە. ئەویان خوای گەورە خۆی لێی دەپرسێتەوە. هەر کەسیش خراپەو بەدکاری نیشان داین، ئەمانی نادەینێ و بە ڕاستگۆشی نازانین، با بشڵێت ناخ و دڵ و دەروونی پاك و چاکە.

---

[1] الأحكام ٥/ ٢٦٧.

لەم ڕوانگەوەیە دەڵێین: هەر کەس کوفری زەق و ئاشکرای بێ پاساوو بەربەستی موعتەبەری شەرعی، نیشان داین، حەتمەن ئێمەش حوکمی کوفری نیشان دەدەین و حوکمیشی دەدەین.

٣- لە نیشانەی تری ڕاستگۆیی سەیدنا حاتەب ئەوە بوو، کە لە وەڵام دانەوەی پێغەمبەردا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێچ و پەنای نەبوو، ڕاستەو ڕاست وەڵامی دەدایەوە، شتێکی لێ نەشاردەوە،ئەمەش بەڵگەیەکی تری نییەت پاکی و ساغی باوەڕێتی کە دووڕوویی لە خۆ نەگرتووە بەلام ئافرەتە ووشتر سوارەکە نکوڵی لەوە کرد نامەی پێ بێت و درۆی دەکرد. دەیویست تاوانەکەی بشارێتەوە،بەمەش تاوان و کوفرەکەی قورستر بوو.

ئەگەر حاتەب دووڕوو بوایە، درۆیەکی هەڵ دەبەست، چونکە پیشەی دووڕوو درۆ دەلەسە کردنە. بەلام کە سەر ڕاستانە وەلامی دایەوە، دەرکەوت کە نە دووڕووەو نە کافریش بۆتەوە، ئەمەش بووە هۆکاری ڕزگار بوونی.

ڕاستگۆیی و سەر ڕاستیش بوو کە کەعبی کوڕی مالیکی ڕزگار کرد، ئەو کاتەی لەگەڵ دوو یاوەرەکەی تردا لە غەزای تەبووك بە ئەنقەست دوا کەوتن.

٤- دیسان ئەوەی بووە هۆیەکی تری قوتار بوونی سەیدنا حاتەب، ئەوە بوو کە لە موجاهیدانی غەزای بەدر بوو. غەزای بەدر کارێکی زۆر گەورەو بە نرخ بوو لە تەرازووی کارو کردەوەی یاوەراندا، چونکە بەشدار بوونی ئەو غەزایە بۆ هەمووان بووە مایەی سڕینەوەی گوناح و تاوان چونکە تا مردن و دواى مردنیشیان هەر گومانی باش بە

هەموویان دەبرێت. هەر کارێکیان وەك سەرپێچی کرد بێت هەر بوٚیان تەئویل دەکرێت. بوٚیە دەبینیت پێغەمبەری ڕێزداریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئەم کردەوە چاکەی سەیدنا حاتەب دەهێنێتەوە یاد و بە هەموانیش ڕادەگەیێنێت.(لَعَلَّ اللَّهَ تَعَالَى اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ ،فَقَالَ. اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ). لە سەحیحی موسلیمدا هاتووە کە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی ئەهلی بەدر فەرموویەتی.(إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا يَدْخُلَ النَّارَ أَحَدٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَالْحُدَيْبِيَةَ) سەیدنا حاتەبیش لە هەردوو غەزاکەدا بەشداری کردوە!

٥- ئەم هەواڵ گەیاندنەی سەیدنا حاتەب بە قورەیش کارێك نەبووە پێشتریش کردبێتی، بەڵکو ئەمە یەکەمجارێتی. ئەمە پێچەوانەی جاسوسە، کە جاسوسێتی کردووە بە پیشە! تەنها لە خەمی ئەوەدایە چوٚن زوٚرترین مەعلوماتی دەست کەوێت و خێرا بیگەیێنێت. چوٚن خێرا ڕاپوٚرتێك بوٚ ئەربابانی بەرز بکاتەوە.

کەوا بوو جیاوازی هەیە لە نێوان کەسێکی خاوەن سابیقەی پاك،کە بکەوێتە هەڵەیەکی جاسوسیەوە، کەسێك کە جاسوسێتیەکەی کردبێتە پیشەی شەووڕوٚژی و مایەی ڕزق و ڕوٚزی! بوٚیە نەدەکرا حوکمی جاسوس بەسەر سەیدنا حاتەبدا بدرێت والله اعلم.

لەبەر ئەم هەموو هوٚیانە بوو پێکەوە،کە لە سەرەتاوە ووتمان کارەکەی سەیدنا حاتەب کوفرەو وەلاء دانە بە کافر، بەڵام ئەو پێی کافر نابێت و حوکمەکەش نایگرێتەوە. والله اعلم.

لـە کۆتاییـدا بـەو کەسـانە دەڵـێم: کـە دینەکـەی خۆیانیـان لا سـووك بـووە و خلیسـکاونەتە سـەر سـەهۆڵ بەنـدانی دژواری جاسوسـی لەسـەر موسـوڵمانان بـۆ تاغووتـە کافرەکـان، بـەو بەهانـە ڕزیـوەی گوایـە خزمـەتی دینەکـە دەکـەن و گوایـە پشـت ئەسـتوورن بـە فـەتوای هەنـدێ کـەس کـە ئـەوانیش گـومڕاو گـومڕا کـەرن و تـەنها مەزهـەرو ڕواڵـەتی جل و بـەرگ و دیاردەیانـە، کـە لـە هـی زانـاو شەرعناسـان دەچێـت، بـا بـزانن لەسـەر چ ڕێچکەیـەکی بـن بەسـتن و کەنـدەڵانێکی چەنـد سـامناکیان لـە پێشـە. بـا بـزانن ئـەو عەمامـە پیسـانە دینەکـەیان بـە بـڕە پارەیـەکی حـەرام بـە دەزگا جاسوسـی و موخابەراتـەکان فرۆشـتووەو لەسـەر هـیچ دینێـك نـەماون. بـا هـەر لاف و گـەزافی دەزگـای فـەتواو مـوفتی ئـەعزەمیش لـێ بـدەن. بـا ئـەوە چـاك بـزانن کـە ڕۆژێـك دێـت لێیـان دەپرسـرێتەوەو خـوای گـەورە حەتمـەن تۆڵـەی ئـەو هـەموو موسـوڵمانە ڕەش و ڕووتـەیان لـێ دەکاتـەوە کـە بـە فـەتواو ڕاپـۆرتی جاسوسـیانەی ئـەوان تووشـی ئـەو هـەموو ناسـۆرو کوێرەوەرییـە بـوون. پێغەمبـەریش صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ دەفەرمـوێ:(مَنْ أَعَـانَ ظَالِمًـا بِبَاطِـلٍ لِيَـدْحَضَ بِبَاطِلِـهِ حَقًّـا فَقَـدْ بَـرِئَ مِـنْ ذِمَّـةِ اللَّهِ وَذِمَّـةِ رَسُـولِهِ)[1] واتـە: هـەر کەسـێك بـە ناهـەق یارمـەتی سـتەمکارێکی دا، تـا ئـەویش نارەوایانـە هـەق لـە نـاو بـەرێت، ئـەوە لـە ئـەمان و داڵـدەی خـواو پێغەمبـەری خـوا صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ چۆتـە دەرەوەو سـێبەری هیچیـانی بەسـەرەوە نـەماوە، جـا دەبێـت سـزاو حـاڵی

---

[1] تەبەرانی گێڕاویتییەوە(سلسله الأحاديث الصحيحة/ الألباني) ژمارە ١٠٢٠.

ئەو کەسانە چی بێت کە لە خزمەتی تاغووتە دڵڕەقەکاندان بۆ گرتن و ئەشکەنجەدان و کوشتنی موسوڵمانە خواوویستەکان..

هەر خوا دەزانێت چەندین سەدان و هەزاران گەنجی خواناس و موسوڵمانی ڕەوشت بەرز بە ڕاپۆرتی زاڵمانەی جاسوسێکی قەسیچمەی هەرچی و پەرچی، دەیان ساڵە لە زیندانی تاغووتاندا دەناڵێنن. جۆرەها ئەشکەنجەیان لەسەر تاقی کراوەتەوە؟!

دەرسی دووەم

قَدْ كانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْراهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قالوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنا بِكُمْ وَبَدا بَيْنَنا وَبَيْنَكُمُ الْعَداوَةُ وَالْبَغْضاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلاَّ قول إِبْراهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَما أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنا وَإِلَيْكَ أَنَبْنا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ(٤) رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنا رَبَّنا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(٥) لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ(٦) عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ(٧)

مانای گشتی ئایەتەکان

بێ گومان جوانترین نمونەی پێشەوایەتیتان لە ئیبراهیم و ئەوانەی لەگەڵیدان هەیە، ئەوانەی کە بە میللەتەکەی خۆیان ووت. لەوە دڵنیا بن کە ئێمە لە ئێوە بەرین و لە هەموو شتێکتان کە لە جێی خوای گەورە بۆ پەرستن داتاناون تەبەڕاین، باوەڕمان پێتان نییە و شوێن ڕاو ڕێبازتان ناکەوین، لە ئێستاوە چۆن ڕق و کینە لە نێوانماندا دەرکەوتووە، با هەروا بمێنێتەوە. ئەمەش هەڵوێستی هەتا هەتاییمانە و هەروا دەمێنینەوە تا ئەو کاتەی ئێوەش باوەڕ دێنن کە تەنها خوای گەورە پاك و تاکە. جگە لەو قسەیەی ئیبراهیم کە بە باوکی فەرموو. گەرچی هیچ دەسەلاتێکم لای خوای گەورە نییە، بەلاَم من داوای لێ بووردنیت بۆ دەکەم، خوایە پشتمان بە تۆ بەستووە و بەرەو لای تۆ گەڕاوینەوە و چارەنووس و داهاتووش هەر بۆ لای تۆ دێتەوە (٤).

خوایـه نەمانکەیتـه هۆکـاری پاشـگەز بوونـەوەی خـەڵکی لـه دیـن، خوایـه لێمـان خـۆش بـه، خوایـه هـەر جـەنابت دەسـەڵاتت بەسـەر هـەموو شـتێکدا دەشـکێت و هـەموو کـارێکیش لـه کـات و شـوێنی خۆیـدا دەکەیت(٥).

بەڕاسـتی لەوانـدا جـوانترین و چـاکترین نموونـەی پێشـەوایەتیتان هەیـە، نموونـەن بـۆ هـەر کەسێك کـه هیـواو ئـاواتی خـوای گـەورە بێـت و مەبەسـتی سـەرفرازی ڕۆژی دوایـی بێـت، هـەر کەسـیش واز لـه فـەرمانی خـوای گـەورە بهێنێـت و مـل کـەچ و گـوێ ڕایـەڵی نـەبێت و شـوێن پێغەمبـەرەکانی نەکـەوێت، ئـەوە زیـان هـەر بـه خـۆی دەگـەیێنێت. خـوا هـیچ بـاکی پـێی نییـە. چونکـه خـوا بـێ بـاك و بـێ نیـازەو هـەر پەرستراویشـە(٦). وا بڕیـارە کـه خـوای گـەورە خوشەویسـتییەك بهاوێتـه نێـوان ئێـوەو ئەوانـەوەی کـه دوژمنـداریتان دەکـردن، خـوا بـه توانـاو لێبوردەو بەبەزەییە(٧).

لێكدانەوەی ئایەتەكان

ئایەتی چوارەم

١- (قَدْ كانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْراهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ..)

قَـدْ. لـە زمـانی عەرەبیـدا پـێی دەوترێـت.(حـرف التحقیـق) ئەگـەر كـرداری ڕانـەبوردوو بـە دوایـدا هـات، ئـەوە مانـای ئیحتیمـال دەدات. واتـە: لەوانەیـە وابێـت وەكـو: (قـد یكـون. قـد ینتـهی). جـاری واش هەیـە بـۆ تەئكیـد بـە كـار دێـت. وەكـو.(قَـد یَعلـم الله..). خـۆ ئەگـەر كـرداری ڕابـوردووی بـە دواوا هـات، ئـەوە مانـای جـەخت كردنـەوەو تەئكیـدو حەتمەنە وەكو.(قَدْ سَمِعَ الله.. وَلَقَدْ عَلِمْتُم).

كانَـتْ. كـانَ. كـرداری ڕابـودووی ناتـەواوە. جگـە لـە مانـای(بوو) مانای(هـات ئامـادە بـوو، بیـنی..)ش دەگـەیێنێت. هـەروەها بـە مانـای پێـوە لكـانی سـیفەت و بـەردەوام بـوونی ئـەو سـیفەتە دەدات وەكـو(وَكـانَ اللهُ غَفـورًا رَحيماً).

أُسْـوَةٌ. بـە(اُسـوة و اِسـوة) یـش دەخوێنرێتـەوە و بـە مانـای نموونـەی ڕەچـاو كردنـە. بـەو كەسـە دەوترێـت كـە دەكرێتـە پێشـەواو شـوێن پێـی هەڵـدەگیرێت.. هـەروەها بـەو سـیفەتەش دەوترێـت كـە لـە كەسـەكەدا هەیە.(أُسْوَة) كۆی(أسى)ە.

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: لـە ڕاسـتیدا ئێـوە جـوانترین و چـاكترین نموونـەتان بـۆ پێشـەوایی ئیقتیـدا پـێ كـردن و ڕەچـاو كـردن لـە ئیبراهیمـدا هەیە. هەروەها لەو كەسانەش كە لەگەڵیدا بوون.

كـەوا بـوو هـۆ حاتـەب، هـۆ موسـوڵمانینە، ئێـوە دەبێـت لـە عەقیـدەو پەرسـتن و ڕەفتـارو هەڵوێسـت و بانگەوازتانـدا وەكـو پێغەمـبەر ئیـبراهیم

و یـاوەرانی بـن. چـاو لـەوان کـەن. ڕەچاویـان کـەن، تـەنها لـەو هەڵوێسـتەدا نـەبێت کـە داوای لێ خۆشـبوونی لـە خـوای گـەورە بـۆ باوکـە کافرەکـەی کـرد. گـەرچی ئەمـەش لەسـەرەتای بانگەوازەکەیـدا بـوو لەبـەر بـەڵێنێکیش بـوو کـە پێیـدا بـوو، کـە داوای لێ بـوردنی لـە خـوای گـەورە بـۆ بکـات، کـە فـەرموو بووی.(سَأَسْـتَغْفِرُ لَـكَ رَبِّـيﷺإِنَّـهُ كَـانَ بِـي حَفِيًّـا) مـریم/٤٧ بـەڵام دوایـی کـە بـۆی دەرکـەوت هـەر سـووره لەسـەر کـوفرو ئیسـلامەتیەکە وەرناگرێـت و هـەر دژی خـوای گـەورەو ڕێبازەکـەی دەوەسـتێتەوە، ئیتـر لێـی تەبـەڕا بـوو.(وَمَـا كَـانَ اسْـتِغْفَارُ إِبْـرَاهِيمَ لِأَبِيـهِ إِلاَّ عَـن مَّوْعِـدَةٍ وَعَـدَهَا إِيَّـاهُ فَلَمَّـا تَبَـيَّنَ لَـهُ أَنَّـهُ عَـدُوٌّ لِلّهِ تَبَـرَّأَ مِنْـهُ إِنَّ إِبْـرَاهِيمَ لأَوَّاهٌ حَلِيمٌ) التوبة/١١٤.

خـوای گـەورە دوای ئـەوەی هەڵوێسـتی سـەیدنا حاتـەبی بـە هەڵـە دانا،ئـەوو موسـوڵمانانی هـان دا بـۆ ڕەچـاو کردنـی پیـاو چاکـانی پێشـوو، کـە ئـەوانیش هـەر وەکـو ئێمـە بـوون. ئـەوانیش هەسـت و سـۆزو بـەزەیی و دڵسـۆزیان بەرامبـەر کـەس و کاریـان هـەبووە بـەڵام ئـەو هەسـت و سـۆزە هەڵوێسـتی عەقائیدیانـەی موسـوڵمانێتیانی لاواز نـەکرد، نموونەکـەش تـەنها سـەیدنا ئـیبراهیم خـۆی نییـە. بـە ڵکو(وَالَّـذِينَ مَعَـهُ) واتـە: ئەوانـەش کـە لـە گەڵیـدان.تا کـەس نـەڵێت. جـا ئـەو پێغەمبـەر بـووەو وەحـی بـۆ هاتووە، ئێمە چی؟!

بۆچی ڕەچاوکردنی
پێغه‌مبه‌رئیبراهیم عَلَيهِ السَّلامْ بۆته نموونه‌ی سه‌رمه‌شق؟

* چونکه سه‌یدنا ئیبراهیم باپیره گه‌وره‌ی ئێمه‌ی موسوڵمانه‌و ئه‌و ئێمه‌ی ناوناوه موسوڵمان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت:(وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ) الحج /٧٨.

پێغه‌مبه‌ریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یاوه‌ره‌کانی فێر ده‌کرد که به‌یانیان و ئێواران له دوعادا بڵێن.(أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَعَلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا، وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)

* چونکه پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم عَلَيهِ السَّلامْ ژیریه‌کی کامڵ و هیممه‌تێکی به‌رزو پته‌و وویستێکی به‌هێزی هه‌بوو، خوای گه‌وره ده‌رهه‌ق ده‌فه‌رموێت:(وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ) الانبياء/٥١

* سه‌یدنا ئیبراهیم ئوممه‌تێك بوو بۆ خۆی، واته هه‌ر خۆی به ته‌نها په‌یامێکی خوایی چه‌سپێنراو بوو"(إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ * وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ * ثُمَّ

أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) النحل/١٢٠-١٢٣

جا یەکێك خوای گەورە ئاوا باسی بفەرموێت، چۆن دەبێت ڕەچاوی نەکەین ؟!

* چونکە خوای گەورە داوای کردووە ڕەچاوی بکەین و بیکەینە پێشەوای خۆمان وەك دەفەرموێت: (وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًاﷻوَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا) النساء/١٢٥.

* هەروەها خوای گەورە هەڵوێستە بەهێزەکەی سەیدنا ئیبراهیم دەکاتە ووشەیەکی نەمری هەتا هەتایی، تا ئێمە مانان شوێنی کەوین:(وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ * وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) الزخرف/٢٦-٢٨

* هەروەها دەربارەی ئەرکی سەر شانی ئێمە کە شوێن کەوتووی پێغەمبەر ئیبراهیمی ئازیزین دەفەرموێت:(إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُواﷻوَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ) ال عمران/٦٨

* ئەو کەسانەشی بە گەلحۆو گێل و گەمبۆڵ داناوە کە شوێنی ناکەون و هەڵوێستیان لە عەقیدەو بانگەوازو سیاسەت و ڕەفتاردا

وەك ئــەوو میللــەتەكەی ئــەو نییــە، وەك دەفــەرموێت: (وَمَـن يَرْغَـبُ عَـن مِّلَّـةِ إِبْـرَاهِيمَ إِلَّا مَـن سَـفِهَ نَفْسَـهُ ۚ وَلَقَـدِ اصْـطَفَيْنَاهُ فِي الـدُّنْيَا ۖ وَإِنَّـهُ فِـي الْآخِـرَةِ لَمِـنَ الصَّـالِحِينَ * إِذْ قَـالَ لَـهُ رَبُّـهُ أَسْـلِمْ ۖ قَـالَ أَسْـلَمْتُ لِـرَبِّ الْعَـالَمِينَ * وَوَصَّىٰ بِهَـا إِبْـرَاهِيمُ بَنِيـهِ وَيَعْقُـوبُ يَـا بَنِـيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْـطَفَىٰ لَكُـمُ الـدِّينَ فَـلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ) البقرة / ١٣٠-١٣٢ .

ئەمــە پێغەمــبەر ئیبراهیمــی پێشــەوامانە، كــە خــوای گــەورەو كــار بەجێ، داوای لێ كردووین ئیقتیدا بەو كەین و وەك ئەو بین..

٢ - (إِذْ قَـالُوْا لِقَـوْمِهِمْ إِنَّـا بُـرَآءُ مِـنْكُمْ وَمِمَّـا تَعْبُـدُوْنَ مِـنْ دُوْنِ اللهِ كَفَرْنَـا بِكُـمْ وَبَـدَا بَيْنَنَـا وَبَيْـنَكُمُ الْعَـدَاوَةُ وَالْبَغْضَـاءُ أَبَـدًا حَـتَّى تُؤْمِنُـوْا بِـاللهِ وَحْـدَهُ إِلاَّ قَـوْلَ إِبْـرَاهِيْمَ لأَبِيْـهِ لأَسْـتَغْفِرَنَّ لَـكَ وَمَـا أَمْلِـكُ لَـكَ مِـنَ اللهِ مِـنْ شَـيْءٍ رَبَّنَـا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيْرُ)

* گــــەرچی بـــێ دەســـــەڵاتیش بــــوون، موســــــتەزعەف بـــــوون، بەرامبەرەكەشـــــیان زۆر دەســـــەڵاتدار بــــــوون، لەگــــەڵ ئەوەشــــــدا ئەمان(ســـەیدنا ئیـــبراهیم و یاوەرەكـانی) ئاشـكرا بــە میللەتەكــەی خۆیــان ووت: (إِنَّـــا بُـــرَآءُ مِـــنْكُمْ وَمِمَّــا تَعْبُــدُوْنَ مِــنْ دُوْنِ اللهِ) ئـــەمان دەسپێشــخەریان كــرد، بواریــان نــەدا بــەرەی كــوفر دەسپێشــكەری بكـات و بــە نــاوو نــاتۆرە لێنــان ئــەمان ســووك كــات لــە بــاری دەروونیــدا ئــەمان زاڵتــر بــوون، ئــازاتر بــوون، بڕوایــان زیــاتر بــە خــۆ داهــاتوو هــەبوو. بۆیــە لــە هەڵوێســتی هەڵمــەت و هێرشــدا بــوون، ئەمــەش خــاڵێكی زۆر زۆر گرنگی هەڵگرتنی بیروباوەڕە.

ووتیـان. إِنَّـا واتـه: (اِن) و (نـا) اِنَّ. بـۆ تەئکیـدە. ڕسـتەکەش(بُرَآءُ مِـنْكُمْ) اسـمیة تەئکیـدێکی تـرە. بـراء. کـۆی(برئ)ـە. واتـە تەبـەڕا. کەسـێك کـە بێ بـەری دەبێـت لـە کـەس یـان کۆمـەڵێك یـان بیروباوەڕێـك یـان هەڵوێسـتێك. وەکـو مـەحوی شـاعیری ڕەحمـەتی دەفـەرموێت:(براگـەل لـێم تەبـەڕا بـن..) واتـە تـوخنم مەکەونـەوە و ڕەفتـارم لەگەڵـدا مەکـەن نـەبادا ئێـوەش وەکـو منتان لێ بەسەر بێت!

ئـەوی شـارەزایی لـە عەرەبیـدا هـەبێت دەزانێـت کـە ناو(اسـم) هەمیشـە بەڵگـەی سـیفەتی نـەگۆڕە(الثبوت والـدوام) بـەڵام کـردار(فعـل) بەڵگـەی ڕودان و دوپـات بوونەوەیـە(الحـدوث والتکـرار) سـەیری سـوورەتی(الفاتحة) بکـە ئـەوی سـیفەتی خـوای گەورەیـە بـە نـاو هـاتووە وەك:(اللّه، الرَّحْمـَنِ، الـرَّحِيمِ، مَـالِكِ). کـەچی ئـەوی پەیوەنـدی بـە بەندەکانـەوە هەیـە چونکـە ڕوداون و حەتمـەن دووبـارەو سـێ بـارە دەبنـەوە بـە کـردار(فعـل) باسـی فـەرمووە وەك.(نَعْبُـد، نَسْـتَعِينُ، اهدِنَـا..). یـان دەبینیـت خـوای گـەورە کـە باسـی هەڵوێسـتی دووڕوو(موونافیق)ـە کـان دەکـات، بـە فعـل باسـیان دەکـات، چونکـە بـاوەڕو دینـداری نەبۆتـە سـیفەتی جێگیریـان! بـەڵکو هـەر سـەر زارەکییـە هـەر کـە موسـوڵمانان دەبیـنن دینـداری کـاتی(موەقـەت) نیشـان دەدەن. کـە چـاوی موسوڵمانیشـیان لـێ دیـار نـەبوو، دەگەڕێنـەوە سـەر سـیفەتە نـەگۆڕەکانیان، وەك خـوای گـەورە دەفـەرموێ: (وَإِذَا لَقُـواْ الَّـذِينَ آمَنُـواْ قَـالُواْ آمَنَّـا وَإِذَا خَلَـوْاْ إِلَـى شَـيَاطِينِهِمْ قَـالُواْ إِنَّـا مَعَكْـمْ إِنَّمَـا نَحْـنُ

مُسْـــتَهْزِؤُونَ* اللّهُ يَسْـــتَهْزِئُ بِهِـــمْ وَيَمُـــدُّهُمْ فِـــي طُغْيَـــانِهِمْ يَعْمَهُـــونَ) البقــرة/١٤تەماشــاكە كــە دەگەنــە موســوڵمان.(لَقُواْ، قَــالُواْ، آمَنَّــا) كــە دەشــگەنەوە ئــەربابانیان.(إِنَّــا مَعَكْــمْ إِنَّمَــا نَحْــنُ مُسْــتَهْزِؤُونَ) خــوای گــەورەش كــە باســی ئــەم هەڵوێســتە عەقائیدییــەی ســەیدنا ئیبــراهیم و یــاوەرانی بــە ڕســتەی نــاو(جملــة اســمیة) فــەرمووە، داوا لــە موســوڵمانان دەكــات كــە تەبــەرا بــوون لــە كــافران و كوفریــان(لەشەخســی كــافران خۆیــان و بــت و بیــرو بــاوەڕ وپرۆگرامــی حــزب و دیــدو بۆچوونیــان) بكەنــە ســیفەتێكی هەمیشــەیی نــەگۆڕو پێــوەی پابەنــد بــن، چونكــە ئــەوان كــە نموونەكەن بۆ ئێمە، لە خۆیاندا كردبوویانە سیفەتی نەگۆڕ.

ئاشــكرایە كــە دەفــەرموێت:(مِنكُم وَمِمَّــا تَعْبُــدُونَ مِــن دُونِ اللَّهِ) داوا دەكــات موســوڵمانان لــە كــوفر تەبــەرا بــن.. بــەڵام دەیــەوێت ئــەوە ڕوون بكاتــەوە كــە تەبــەرا بــوون، دەبێــت لــە پێشــاندا لــە هــەڵگران و شــوێن كــەوتوانی كــوفر بكرێــت، پاشــان لــە كوفرەكــە خــۆی، لــە شەخســەكان پاشــان لــە بتــەكان، لــە ســەركردەو كادێرەكانیــان پاشــان لــە دیــدو بەرنامــە حزبییــەكانیان، دەنــا خــۆ زۆر كــەس هــەن كــوفرو شــیرك و دووڕوویــی دەبــوغزێنن و ئاســان لێــی تەبــەرا دەبــن. بــەڵام دۆســتایەتییان لەگــەڵ كــافرو موشــریك و دووڕووەكانــدا هــەر دەمێنێــت.. ئەمــە هەڵوێســتێكی بەزیوانەیــەو بەرژەوەنــدی وویســتانەیە! خــوای گــەورە نایــەوێت و پێشــی ڕازی نییــە، لــە زەمیشــیدا دەفەرموێ:(فَتَــرَى الَّــذِينَ فِي قُلُــوبِهِمْ مَــرَضٌ يُسَــارِعُونَ فِــيهِمْ يَقُولُــونَ نَخْشَــىٰ أَنْ تُصِــيبَنَا دَائِــرَةٌ) المائــدة/٥٧ واتــە: دەبینیــت ئەوانــەی كــە دەروون بــەزیوو دڵ كــرمێن، بــە هەڵــە داوان ڕادەكــەن و خۆیــان دەگەیێننــە بــەرەی كــوفرو بــە دڵــە ڕاوكێــوە لەگــەڵیان

دەبـــن، لـــە هەنجەتیشـــیاندا دەڵـــێن: دەترســـین تووشـــی نەهامـــەتی و دەردەسەری و گیروگرفت بین..

هەنـدێ کـەس کـە ئـەم ئایەتانـە دەخوێنێتـەوە، بـۆ ئـەوەی خـۆی لـە ڕیـزی بـەزیوان بدزێتـەوە وا نیشـان دەدات کـە ئەوانـەی دڵ کـرمێن و دەروون بـەزیوون تـەنها دووڕوو(مونـافیق)ن نـەخێر ئەمـە وا نییـە.. بـەڵکو موسـولمانە لاوازو تەممـەڵ و ترسـنۆکەکانیش دەگرێتـەوە. چونکـە هـەموو کاتێـك خـوای گـەورە کـە باسـی ئـەو سـیفەتە دزێوانـە دەکـات، دەیخاتـە پاڵ(الْمُنَـافِقُونَ وَالَّـذِينَ فِي قُلُـوبِهِم مَّـرَضٌ). ئاشـکرایە ئەمانـەش دوو پـۆلی جـودان و لـەو سـیفەتانەدا لـە یـەك دەچـن، بەتایبـەتی لـە هەڵوێسـتی ڕووبـەڕوو بوونـەوەو جیهـادو بۆخـوا لـێ بـڕان. سـەرنجی ئـەم سـێ هەڵوێسـتە بـدە: (إِذْ يَقُـولُ الْمُنَـافِقُونَ وَالَّـذِينَ فِي قُلُـوبِهِم مَّـرَضٌ غَـرَّ هَـؤُلَاءِ دِينُـهُمْ) الانفـال/٤٩(إِذْ يَقُـولُ الْمُنَـافِقُونَ وَالَّـذِينَ فـِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا) الأحزاب /١٢.

پاشـان دەفـەرموێت:(وَمِمَّا تَعْبُـدُونَ مِـن دُونِ اللَّهِ) ئێمـە تەبـەڕاین لـە خۆتـان و لـە هـەرچی شـتێکی تـر کـە لـە جیـاتی خـوای گـەورە دەیپەرسـتن.. حاشا وە لیللا لە خۆتان و لە پەرستراوانتان.

پاشـان.(كَفَرْنَـا بِكُـمْ) باوەڕتـان پـێ ناکـەین، بـە ڕاسـتتان نـازانین و شوێنتان ناکەوین و گوێ ڕایەڵی فەرمانتان نابین.

ئـەوجا لـە شـێوەی شۆڕشـێکی خوازویسـتیدا هاواریـان کرد:(وَبَـدَا بَيْنَنَـا وَبَيْـنَكُمُ الْعَـدَاوَةُ وَالْبَغْضَـاء أَبَـداً حَتَّـى تُؤْمِنُـوا بِـاللَّهِ وَحْـدَهُ) وا دوژمنـدارێتی و ڕق و کینـەی نێوانمـان ئاشـکرا بـوو، هـەتا هەتایـەش هـەروا

دەمێنێتەوە، مەگەر ئێوە بێنە ڕیزی ئێمەو باوەڕ بە خوای تاك و پاك بهێنن.

دەربڕین و ئاشكرا كردنی دوژمنداریتی، كۆتا پلەی ئازایەتی و بێ باكییە، چونكە كاتی وا هەیە، دەبینیت كابرا ڕق و قینی بەرامبەر كوفرو كافران پەنگ دەخواتەوەو، لە ناخیدا دەبێتە بوركان! بێ گومان مەبەستم بوركانی خۆخۆرە!! بەلام لە ترسان، یان بە حسابی خۆیان لە ئاقڵی و موودارات و حەزەردا! یان گوایە لەبەر بەرژەوەندی ئیسلام(كە هەر ترسەكەیەو فەلسەفاندوویانە) ناوێرن تۆزقاڵێكی ئەو ڕق و كینەیان ئاشكرا كەن، چ جای ئەوەی دوژمنداریتی لەگەڵ كوفردا بنێنەوە!!

دوژمنداریتی قۆناغێكە لە دوای قۆناغی بوغزاندن و ڕق و كینە دێت،بەڵام لێرەدا گرنگ ئاشكرا كردنێتی. ئاشكرا كردنیش بەو شێوە ڕوون و ئاشكرایە.. بەو حەددییەت و جیددییەتە! بەرامبەرەكەشت بزانێت كە ئەمە هەڵوێستی هەتا هەتاییتە و لێی نایەیتە خوارەوە تا دوژمنە ڕقنەكانت هەڵوێست دەگۆڕن و باوەڕ بە خوای تاك وپاك دەهێنن و بڕیار دەدەن كە تەنها خوای گەورە شایانی پەرستن و تەنها ئەویش مافی حوكم دەركردن و یاساو ڕێسا دارشتنی هەیە..

٣- (إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ) واتە: ڕەفتارو هەڵوێستی ئیبراهیم و ئەوانەی لەگەڵیدا بوون ڕەچاو كەن، تەنها لەوەدا نەبێت كە بە باوكی فەرموو: داوای لێبوردنت

لـە خـوای گـەورە بـۆ دەکـەم گـەرچی دەسـەڵاتی هیچیشـم بـۆ تـۆ لای ئـەو نییە.

ئەمـەش خـاڵێکی سـەرەکی عەقیـدەیی تـرە، ئـەویش ئەوەیـە کـە تەنانـەت نێـرراوو پێغەمبـەرانیش سـەلامی خوایـان لـێ بێـت نـاتوانن لـە ڕۆژی دواییـدا سـوودێك بـە کـەس و کـاری بـێ دینیـان بگـەیێنن. ئەمـەش نموونەیـەکی زۆر گـەورە بـوو بـۆ سـەیدنا حاتـەب و موسـوڵمانانی تـر. چونکـە لـە هـەموان داوا کـراوە کـە داوای لێبـوردن بـۆ کـافر نەکـەن. هەرچەنـد لێشـیانەوە نزیـك بـن. وەك خـوای گـەورە دەفەرموێ:(مَـا كَـانَ لِلنَّبِـيِّ وَالَّـذِينَ آمَنُـوا أَنْ يَسْـتَغْفِرُوا لِلْمُشْـرِكِينَ وَ لَـوْ كَـانُوا أُولِي قُرْبَـى مِـنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) التوبة /١١٣

٤- کـە لـە خـوای گـەورە دەپاڕێتـەوەو دەفـەرموێت:(رَبَّنَا عَلَيْـكَ تَوَكَّلْنَـا وَإِلَيْـكَ أَنَبْنَـا وَإِلَيْـكَ الْمَصِيرُ). خوایـە ئێمـە پشـتمان بـە جـەنابت بەسـتووە و بـەرەو کـەناری جـەنابت گەڕاوینەتـەوە، چارەنووسـیش هـەر بـەرەو لای جەنابتە.

پشـت بـە خـوا بەسـتن زۆر گرنگـە،کار زۆر ئاسـان دەکـات. جگـە لـەوەی کـە وەرگرتنیشـی لەسـەر موسـوڵمان فـەرزە. ئیمـامی ئیـبن تەیمییـە ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت دەفـەرموێ: پشـت بـە خـوا بەسـتن(التوكـل) فـەرزە و هۆکـار گرتنـە بـەریش(الاخـذ بالاسـباب) سـوننەتی موئەککەدەیـە. لـە ڕاسـتیدا ئـەوی بـە تـەواوی پشـت بـە خـوای پـەروەردگاری ببەسـتێت، دەزانێـت خـوای گـەورەی بەسـە، دەزانێـت

خـــوای میهرەبــان چـــۆن و چەنــد دێــت بــە هانایــەوە(وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ)الطلاق/٣

ئیمـامی ابـن القـیم ڕەحمەتـی خــوای لێبێــت، پشــت بەخوابەســتن نـاو دەنێــت(توحیــد التوكـل) چونکــە پشــت بــە خــوا بەســتن، خواناســییە، گەڕانەوەیــە بــۆ لای خــوای بەبــەزەیی. خــۆ تەســلیم کردنــە بــە خــوا، گــوێ ڕایــەڵی تــەواو دەربڕینــە بــۆ فــەرمانی خـــوای گــەورە، بــە ئەنجامــدانی فەرمان و دوور کەوتنەوە لە بەرهەڵستییەکانی.

ئایەتی پێنجەم

(رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمِ)

فِتْنَة: چاوگەو بە مانای(مفتون)ە ئەمیش ئەو كەسەیە كە نارەحەتی زۆری دەخرێتە رێ و ئەشكەنجەو سزا دەدرێت، بەو هیوایەی لە دینەكە پاشگەز بكرێتەوە! ئەسڵی مانای (فیتنەش) توانەوەی زێڕە لە ئاگردا تا لە شتی تر پاك بێتەوە.

دەفەرموێ: خوایە نەمانكەیتە هۆی پاشگەز بوونەوەی خەڵكی لە دینەكەیان. ئەمەش بەوە دەبێت كە كافرەكان بە ئەشكەنجەو ئازار موسوڵمانان ناچار بكەن واز لە دینەكەیان بهێنن.

لەم حاڵەتانەشدا چ ئازار دراوەكان چ ئەو كەسانەی ئەو حاڵەتی چەوساندنەوەو تۆقاندنەی موسوڵمانان دەبینن، لە دینەكە بكشێنەوەو لە ترسان وازی لێ بهێنن. یان خەڵكێكی تر بڵێن ئەگەر ئەم دینە راستەو خواییە، نەدەبوو شوێن كەوتوانی ئاوا تووشی چەوسانەوەو نارەحەتی وا ببن. بەمەش زیاتر لە دینەكە دوور دەكەونەوە.. دژوارترین حاڵەتیش ئەوەیە، من و تۆ خۆمان لەبەر ژان و ئەشكەنجەدا نەگرین و لەبەر خاتری مانەوەیەكی زیاتر لە ژیاندا، تەنازول لە دینەكە بكەین! ئینجا ببینە مایەی ئەو فیتنەیە.. چونكە حەتمەن خەڵكانێكی زۆر، هیممەتی دینداریان لاواز دەبێت و پاشەكشە دەكەن! بەو بەهانەو قسە زلانەی لە ناو خەڵكیدا بۆ

بـەرگری لـە بەزینەکـەی خۆیـان دەیکـەن کـە دەڵـێن: بابـە ئەمانـە ئەگـەر لەسـەر حـەق بوونایـە خـوای گـەورە پشـتی دەگـرتن. ئێمـە ئاقڵانـەتر ئـەم دینـەمان وەرگرتـووە، ئێمـە وەك ئەمانـە توندڕەوو تیرۆریسـت نـەبووین.. ئێمە ژیرتر بووین کە ڕەوتی میانڕەویمان هەڵبژارد!!

لەولاشـــەوە دیســـان لای کافرەکانیشـــەوە دەبینـــەوە مایـــەی فیتنـــە! چونکـە ئـەوانیش جگـە لـەوەی گـومڕا تـر دەبـن. ئـەوانیش دەڵـێن: ئەگـەر دینەکـەتان ڕاسـت بوایـە ئـاوا زەلیـلی بەردەسـتی ئێمـە نـەدەبوون. هـەر وەکـو زەمانەکـەی تەتـەرو مـەغۆل و خـاچ پەرسـتانی قـودس و ئەنـدەلوس. ئـەوانیش بەمـە ئەوەنـدەی تـر لـە دینەکـە دوورتـر دەکەونەوە.

ئینجـا پاڕانـەوە دێـت. خوایـە، لێمـان خـۆش بـە، کـەم و کورتییـەکانمان بپۆشـە. لـە تاوانـەکانمان ببـورە، خوایـە گیـان خـۆ هـەر جـەنابتیت کـە دەسـەڵاتت بەسـەر هـەموو شـتێکدا دەشـکێت و هـەموو کـارێکیش لـە کـات وشـوێنی خۆیـدا دەکـەیت.. خوایـە دەسـتت پێمانـەوە بێـت و وازمـان لـێ مەهێنـەو مەمانـدەرە دەسـت هـەواو هـەوەس و وورەو ئازایـەتی خۆمان..

ئـادابی پاڕانـەوەو دوعاشـمان فێـر دەکـات، ئـەویش ئەوەیـە کـە ئەگـەر دوعـای چاکـەت دەکـرد، یەکـەمجار خـۆت پـێش دەخـەیت. پاشـان دایـك و باوکـت، پاشـان کـەس و کـارو ئەوانـەی هـەقیان لەسـەرتە.. وە هـەروەها.. وەك دەپاڕێیتـەوە دەڵێیـت. خوایـە لـێم خـۆش بـەو هیدایـەتم بـدە و سـەرکەوتووم بکـەو.. خوایـە لـە دایـك و بـاوکم خـۆش بـە و بـەزەییت پێیانـدا بێتـەوە و مـاڵ و منـداڵم سـەلامەت کـەو لـە دینەکـە

حاڵییان کەو.. خوایە پاداشتی خێری ئەو کەسانەش بدەیتەوە کە ئامۆژگاری خێریان کردووین. خوایە ڕەحم بە کرێکاریش بکە.. ئامین..
وەکو کە خوای گەورە دەفەرموێ:(رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ) نوح/٢٨ بەڵام ئەگەر خوا نەخواستە دوعای شەڕو خراپیت دەکرد، هەر چەندە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نەهی کردووە موسوڵمان دوعا لە خۆی بە خراپە بکات، ئەوا خۆت دەخەیتە ئاخر کەس.. چونکە موسوڵمان مانەوەی لە دنیادا هەر خێرە. چونکە ئیحتیمالی خێر خوازی و چاکەی زیاتری لێ دەکرێت. بۆیە سەیدنا موسا عَلَيهِ السَّلامْ فەرمووی:(وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَاۖ فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ) الاعراف/١٥٥واتە خوایە گەر حەز دەکەیت ئەوانیش بفەوتێنەو منیش.

﴿ئایەتی شەشەم﴾

(لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَ مَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ)(٦)

تەئکید کردنێکی تره لە ڕەچاو کردن و جێ پێ هەڵگرتنی ئەوان(سەیدنا ئیبراهیمی باپیرەمان و ئەو برایانەمان کە لەگەڵیدا بوون) بە ڕاستی نموونەیەکی بەرزو دیارو پتەوو لێ هاتووی پێشەوایەتییە، بەڵام ئەو کەسە قەدری ئەم پێشەوایەتییە دەزانێت کە باوەڕی بە خواو ڕۆژی دوایی هەیە. هەر ئەویش دڵی بە پێشەوایەتی وا دەکرێتەوەو ڕەچاوی دەکات چونکە موسوڵمان -وەك هەموو مرۆڤێکی تر- حەز دەکات پێشەواکەی زیرەك و ئازاو کارامەو بلیمەت و کردە بێت. بەڵام موسوڵمان دڵی بە تەنیا بەم سیفەتانە ناکرێتەوەو ئەو کەسە ڕەچاو ناکات کە ئەم سیفەتانەی تێدایە بەڵام بێ باوەڕە. یا باوەڕێکی ساردو سڕی هەیە، یان زۆر خواوویست نییە!! کەوا بوو پێشەوایەتی پێغەمبەر ئیبراهیم عَلَيهِ السَّلامْ بۆ ئەو کەسانەیە کە باوەڕیان بە خواو ڕۆژی دوایی هەیە. چونکە لەگەڵ زیرەکی و ئازایی و کارامەیی و بلیمەتی و کردەییدا، باوەڕی پتەوو پشت بە خوا بەستنی تەواو و ڕەوشتی پڕ بەزەیی باوکانەو پڕ سۆزی فرزەندانەی هەیە. نابینیت کە دوژمنان خستیانە نێو ئاگرەکەیانەوە، هاوارێکی لێ هەڵنەستا تەنانەت داوای ئاسان کردنی سزاکەشی لە خوای گەورە نەکرد! ئەمەش بەڵگەی باوەڕی پتەوو دامەزراوە.

لـــە قـــایمی پشـــت بەخوابەســـتنەکەی ســـەیدنا ئیبراهیمـــدا عَلَـــیهِ السَّلامْوەســـفی خـــوای گـــەورە بەســـە کـــە دەرهـــەقی ئـــەو، خـــوا بفـــەرموێ: (إِنَّ إِبْـــرَاهِيمَ لَحَلِـــيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيـــبٌ) هـــود/٧٥ واتـــە: بەڕاســـتی باشـــترین بەندەیـــە، چونکـــە لـــە هـــەموو ڕەفتـــا ێکیـــدا دەگەڕێتـــەوە ســـەر تـــەعلیماتی خـــــوا.. مەگـــــەر پێشـــــتر نەیدەفـــــەرموو.(وَإِذَا مَرِضْـــتُ فَهُـــوَ يَشْـــفِينِ) الشعراء/٨٠ کەنەخۆش بکەوم ئەو چاکم دەکاتەوە .

ڕەوشـــتی بـــەرزی فرزەندانـــەی لـــە ووشـــە نـــەرم و نیانەکـــەی(یـــا أبـــتِ) دا دەردەکـــەوێت کـــە چـــوار جـــار لـــە ســـوورەتی مـــریم دا لەگـــەڵ باوکـــە کافرەکەیـــدا پێـــی دەدوێت،کـــە ئەوپـــەڕی ئـــەدەب و ڕەفتـــاری ســـۆزداری و لـــوتفی ووتـــوێژی تێدایە،چونکـــە لـــە عەرەبیـــدا یـــا أبـــت لـــە یـــا أبـــی و أبتـــاه جوانترە.

(وَمَـــن يَتَـــوَلَّ فَـــإِنَّ اللَّهَ هُـــوَ الْغَنِـــيُّ الْحَمِيـــدُ) واتـــە هـــەر کەســـێکیش ســـەرپێچی بکـــات و فـــەرمانی خـــوا بشـــکێنێت و شـــوێن پێغەمبـــەران نەکـــەوێت، جگـــە لـــە خـــۆی کـــەس زەرەر ناکـــات. چونکـــە خـــۆ خـــوای گـــەورە بێ باکەو هەمیشە پەرستراوە.

ئایەتی حەوتەم

هەر بە هاتنە خوارەوەی ئەو ئایەتانەی پێشوو، موسوڵمانەکان کەوتنە دابڕین و دوور کەوتنەوە لە خزم و کەس و کاری کافریان وتەواو بەرامبەریان وەستان.. پاشان خوای گەورە بۆ ئەوەی لە موسوڵمان بوونیان ڕەشبین و نائومێد نەبن، خوای گەورە فەرمووی:(عَسَى اللّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَ الَّذِينَ عادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَ اللّهُ قَدِيرٌ وَ اللّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

واتە: وا بڕیارە کە خوای گەورە خۆشەویستییەك بهاوێتە نێوان ئێوەو ئەوانەوەی کە دوژمنداریتان دەکردن، خوا بە تواناو لێبوردەو بەبەزەییشە(٧).

موسوڵمانەکان زۆر جار هیوای ئەوەیان لا دروست دەبوو کە ئەگەر ئەمجارە بواری هات و چۆو دیدەنی بکرێتەوە، ئیحتیمال زۆرە ئەمان بتوانن کار بکەنە سەر خزمە کافرەکانیان. خۆ ئێستا ئەمان وەکو جاران نەماون، باوەڕیان پتەو ترو پابەندییان زۆرترو زانیاریيان فراوانترو کۆمەڵگەکەیان دامەزراووە دەسەڵاتیشیان مەحکەمتر بووە، بۆیە هەر یەکەیان خۆزگەی ئەوەی دەخواست کە کەس و کاریان ببیننەوە بەڵکو موسوڵمان ببن.. ئەم ئایەتەش جۆرە بوارێکی پێك گەیشتن و تێکەڵاوی بۆ کردنەوە، لە ڕاستیشدا وا بوو. الحمد لله زۆر لە سەران و ناودارانی قوڕەیش و دەوروبەری موسوڵمان بوون.وەك. ئەبو سوفیانی کوڕی حەرب و ئەبو سوفیانی کوڕی

الحارث و الحارث ی کوڕی هیشام و سوهەیلی کوڕی عەمر و حەکیمی کوڕی حوزام و هی تریش..

ئیتر جارێکی تریش بواری گونجاو بۆ کافران کرایەوە کە بەرەو خواوویستی بێن و بێ خەمیش بن لە تۆڵەو لە پلەو پایە کۆمەڵایەتییەکانیشیان.

دەرسی سێیەم

(لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ(٨) إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ(٩)

مانای گشتی ئایەتەکان

خوای گەورە بەرهەڵستی ئەوەتان لێ ناکات کە چاکە خوازو دادپەروەرو خێرەومەندانە لەگەڵ ئەو کەسانەدا ڕەفتار بکەن کە بە هۆی دینەکەتانەوە شەڕیان لەگەڵ نەکردوون و لە ماڵ و وڵاتی خۆتان دەریان نەپەڕاندوون. چونکە خوا ئەو کەسانەی خۆش دەوێت کە دادپەروەرن(٨) بەڵام خوای گەورە ڕێی ئەوەتان نادات دۆستایەتی ئەو کەسانە بکەن کە بە هۆی دینەکەتانەوە شەڕیان لەگەڵ کردوون و لە ماڵ و وڵاتی خۆتان دەریان پەڕاندوون.یان هاوکاری ئەو کەسانەیان کردووە کە ئێوەیان دەر دەکرد.

هەر کەسێکیش دۆستایەتی و لایەنگری ئەوانە بکات بەڕاستی ئەوانە ستەمکارن (٩).

ڕێڕەو

ئیسلام دینی ئاشتی و سۆزو بەزەییە، بۆیە دەیەوێت خەڵکی سەر زەمین هەموو پێکەوە بسازێن وبگونجێن. جا یان پەیوەستی باوەڕ پێکیانەوە دەژێنێت. یان پەیمان و بەڵێنێك(وەك ئەوەی لەگەڵ کافران و ئەهلی کیتابدا کراوە) یان بە ڕەفتاری موسالیمانەی دوور لە شەڕو دژایەتی.

ئیسلام نایەوێت شەڕ بەرپا ببێت.تەنانەت ئەگەر دژیشی کرا، لایەنێکی سۆزو بەزەیی - کە هەستێکی سروشتی مرۆڤی پارسەنگە - وەك بەشی ئاشتی هەر دەهێڵێتەوە، چ لە کاتی دەبەرێك ڕاچوون و شەڕو پێکدادانـدا، چ لە هەل ڕەخساندن بۆ تەقە بەس و شەڕ وەستان. وە چ لە بوار کردنەوەکانیدا بۆ سەرخستنی پەیمان و خۆ گرتنی ڕێکەوتندا.

ئەم ڕێسایە لە ڕەفتار کردن لەگەڵ غەیرە موسوڵماندا ڕەواترین و دادپەروەرانەترین ڕێسایە کە لەگەڵ سروشتی دین و سروشتی مرۆڤدا دەگونجێت. لەگەڵ ئاراستەو دیدو تێڕوانیندا بۆ ژیانی مرۆڤایەتی دەسازێت.

بەڵکو لەگەڵ هەموو ڕاوبۆچوونە گشتییەکەی ئیسلامدا -کە دەربارەی هەموو بوونە- یەکانگیرە، بێ گومان هەر دەبێت وا بێت. چونکە سەرچاوەی هەردووکیان هەر خوای پەروەردگارەو هەر لە

تـەعلیماتی یـەك خـواوە هـاتوون و بـە ڕێبـازی پرۆگرامـی یـەك خـواو بـەرەو یەك هیوای خواوویستی دەڕۆن.

ئــەم ڕێســایە بناغــەی یاســاو ڕێســاو ئەحکامــە نێــو دەوڵەتییــەکانی شــەریعەتی ئیســلامە، کــە هەمیشــە ئاشــتی دەکاتــە تــەوەری نــەگۆڕی حاڵەتــەکانی نێــوان موســوڵمانان و خــەڵکی تــر. ئــەم ئاشــتییە دەکاتــە حاڵــەتێکی بنچینــەیی و هەمیشــەیی، تــا ئــەو ســاتەی ئیعلانــی شــەڕ دژی بــەرپا دەکرێــت، یــان پــەلامار دەدرێــت، یــان پــەیمانی هەڵدەوەشــێنرێتەوە، یــان هێرشــێکی دێتــە ســەر، یــان ڕێــی بانگەوازەکــەی دەگیرێــت، ئیســلام دەیپارێزێــت. بــەلام کــە بەرامبەرەکــەی پەیمانەکــەی شــکاند، ئیــتر هەڵوێســتەکە دەگۆڕێــت بــۆ بــەرگری و بەرپــەرچ دانــەوەی پــەلاماری هێرشــەکە. ئــەو ســاتەش هەڵوێســتەکە لــە بانگــەوازە هێدییەکــەوە دەبێتــە بانگــەوازی جیهــاد، دەبێتــە بــەکار هێنــانی هێــز بــۆ ڕادانــی بەربەســتە نارەســەنەکانی ســەر ڕێــی ئــازادی بیــروڕاو بانگــەوازی ئیســلام. لــە غــەیری ئــەم حاڵــەت و هەڵوێســتانەدا ئەســڵی ڕەفتــاری ئیســلامی بەرامبــەر هەموو کەس، هەر ئاشتی و چاکەو دادپەروەرییە.[1]

ئــەم ڕێســایە هــەڵقولاوی دیــدو تێــڕوانین و بۆچوونــە گشــتییەکەی ئیســلامە، کــە هەمیشــە کێشــەی عەقیــدە دەکاتــە کێشــەی ســەرەکی نێــوان موســوڵمان و غــەیرە موســوڵمان. چونکــە ئــەو بــەها بــەرزو بــەڕێزەی موســوڵمان لــە پێناویــدا دەژی و دەمرێــت یــان ئاشــتی و جــەنگی لــە پێنــاودا دەکــات هــەر عەقیدەکەیــە. خــۆ موســوڵمانان ئەگــەر لەســەر

---

[1] سەید قوتب/السلام العالمی ودار الإسلام.

عەقیدەکـە ڕاجـۆرو نـاکۆك نـەبن و عەقیدەکـە نەبێتـە کێشـەی ئـەووەڵ و ئـەخیری ژیانیـان، هیچـی تریـان ئەوەنـدە لا گرنـگ نییـە تـا بیکەنـە کێشـەی سـەرەکی ژیانیـان، نـە ڕەگـەز، نـە خـاك و نـە وولات، نـە گـەل و هـۆز، نـە بەرژەوەندییـەکانی تـر. جیهـادی موسـوڵمانان لـە پێنـاوی دینـی خوایـــە لـــە پێنـــاوی ســـەلماندن و چەســـپاندنی عەقیـــدەو شەریعەتەکەیەتی لە دنیای واقیعێکی بەرجەستەدا.

ڕوون کردنـەوەی ئـەم ڕێسـای ڕەفتـارەو بایـەخ پێـدان و دوو پـات کردنـەوەی بـەردەوامی لـەم سـوورەتەدا، لەگـەڵ ئاراسـتە گشـتییەکەی سـوورەتەکەدایە. مەبەسـت لـە هـەموو سـوورەتەکە، گرنگـی و گـەورەیی و دژواری عەقیـدەو بایـەخ پێـدانێتی.. دەیـەوێت تـەنها عەقیدەکـە بکاتـە ئـەو تـەنها ئاڵایـەی موسـوڵمانان لـە ژێریـدا کۆدەبنـەوە.. ئـەو کەسـەی هاتـە ژێـر ئـەو ئاڵایـە، ئـەوە لەوانـە. ئـەوی بـە هـۆی ئـەو ئاڵایـەوە بەرامبـەریان وەسـتایەوە وبـەلاماری دان و دژایـەتی کـردن، ئـەوە دوژمنیانـە.. بۆیـە هـەر کەسـێکیش لـە خۆیـان و ئاڵاکـەیان گـەڕێ، لـە عەقیـدەو بانگەوازەکـەیان گـەڕێ، لـە ئەنـدام و لایـەنگرانیان گـەڕێ و نەبێتـە کۆسـپ و بەربەسـتی ڕێـی دینەکـەیان، ئـەوە موسـالیمە، بـێ وەیـە. ئیسـلام و موسـوڵمانان غـەیری چاکـەو دادپـەروەری و بـەزەیی هـیچ ڕەفتارێکی تری لەگەڵدا ناکەن.

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکان

ئیمـــامی قورتـــوبی رەحمەتـــی خـــوای لێبێـــت دەفـــەرموێت: زۆرینـــەی ئـــەهلی تەفسـیر لەســـەر ئـــەوەن کـــە هـــۆی هاتنـــە خـــوارەوەی ئـــەم دوو ئایەتـە ئەوەیـە کـە، ئەسـمائی کچـی ئـەبو بـەکری سـددیق خـوا لێیـان ڕازی بێـت، گێڕاوێتیـەوە کـە فەرمـووی: دایکـم ئـەو کاتـەی هێشـتا کـافر بـوو، هاتـە دیـدەنییم، منـیش چوومـە خزمـەت پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ تـا پرسـی پـێ بکـەم. لـێم پرسـی. ئـەی پێغەمبـەری خـوا، دایکـم هـاتووە بـۆ لام و حـەز دەکـات بێتـە مـاڵم ئایا ڕێی بـدەم؟ فـەرمووی:(نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ)[1] واتە: بەڵێ ڕێی بدە و سیلەی ڕەحمی لەگەڵ بەردەوام بکە.

دایکی ئەسـماء نـاوی قوتەیلـەی کچـی عبـد العـزا یە،کـە پـێش ئیسـلام سـەیدنا ئەبوبـەکر تـە لاقی دابـوو.. دایکی عائیشـەش خـوا لێـی ڕازی بێـت، نـاوی ئـوم ڕومانـە و ئـەو کاتـە موسـوڵمان بووبـوو و کـۆچی مەدینەشـی کردبـوو، هەنـدێك لـە زانایـان ئـەم خاڵـەیان لا ڕۆشـن نـەبووە. بۆیـە کـە وایـان زانیـووە هـەردوکیان هـەر کچـی یـەك دایکـن(وایـان زانیـوە هـەردوکیان کـچی ئـوم ڕومـانن) ئیتـرحەدیسەکەیان بـە لاواز داناوە.ئـەم جـۆرە لـێ تێکـەڵ بوونـەش لـە(علم الرجـال) ی حـەدیس خوێندنـدا سروشتییە.

---

[1] بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەوە.

لیٚكدانەوەی ئایەتەكان

١- ئەمە مۆڵەتیٚكی خواییە بۆ موسوڵمانان، بۆ هیٚشتنەوەی سیلەی ڕەحم و پاراستنی خزمایەتی و پارسەنگی ڕەفتار لەگەڵ ئەو كەسانەی كافری بیٚ وەیی و موسالیمن و دوژمنداریٚتی ئەهلی ئیسلام و بانگەوازەكەیان نەكردووەو نەبوونەتە هۆی ڕاونان و دەرپەڕاندن و كوشتاری موسوڵمانان.

٢- لەگەڵ بوونی ئەم پەیوەندی و ڕەفتارە دادپەروەرانەدا، ئیسلام موسوڵمانان هان دەدات كە چاكەو پیاوەتیش لەگەڵ ئەو كافرە بیٚ وەی و موسالیمانەدا بكەن، هەر وەك پەیوەندیشیان لەگەڵدا بەردەوام دەكەن پیٚی فەرموون.(وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ) دادپەروەر بن لەگەڵیاندا.

دادپەروەری سیفەتی سەرەكی ئەهلی ئیسلامە لەگەڵ ئەوانەو غەیری ئەوانیشدا. بەڵام لە ووشەی(تُقْسِطُوا) دا خاڵیٚكی ڕەوانبیٚژی جوان هەیە. مانای(قَسَطَ) لە ئەسڵیدا ستەم كردنە. بە دەست دریٚژی كردنە سەر مافی كەسانی تر، وەك خوای گەورە دەفەرمویٚ:(وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا) الجن/١٥ واتە: ئەمما ستەمكاران، ئەوە هەر دەبنە سوتەمەنی دۆزەخ.

أقسط لابردنی ستەم و زوڵمە. چونكە ئەو هەمزە(أ) یە پیٚی دەوتریٚت:(همزة الإزالە) واتە بۆ لابردنی ئەو سیفەتەیە كە فعلەكە بیٚ هەمزە، دەیبەخشی. هەروەها بە مانای (پشك) بەشە! كەوا بوو كە

دەفەرموێ: تقسطوا واتە هەم زوڵم و ستەمیان لەسەر لادەن(چ هی خەڵکی تر چ هی خۆتان) هەم بەشێك لەو سامان و ماڵەی هەتانە بیدەن بەو کافرە موسالیمانە تا پەیوەندییەکەتان پتەوتر بێت. ئەوانیش هەست بە سەر ڕاستی ئێوەو گەورەیی دینەکەتان بکەن.

٣- گەر دەربڕینی سۆزو ڕێزو بەزەیی بۆ خەڵکی کافری بێ وەی و موسالیم ئەرکێکی شەرعی بێت، بۆ کەس و کاری کافری موسالیم - بە تایبەتی بۆ دایك و باوك - پێویستترە. چونکە شەریعەتی ئیسلام داوای لە موسوڵمانان کردووە کە ئەگەر دایك و باوك کافریش بوون(مادام موسالیم بن) هەر دەبێت جوان ڕەفتاریان لەگەڵدا بکرێت و ئەولادە موسوڵمانەکانیان هەر لە خزمەتیاندا بژین. جگە لەو حاڵەتانەی یەکێکیان یان هەردوکیان داوا لە منداڵە موسوڵمانەکانیان بکەن لە ئیسلام پاشگەز ببنەوەو بگەڕێنەوە سەر کوفر، یان شیرکێکیان پێ ئەنجام بدەن.. نا. لەو کاتانەدا گوێ ڕایەڵییان ناکرێت. هەر وەکو خوای پەروەردگار دەفەرموێت:(وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَاوَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا) لقمان/١٥ واتە: ئەگەر دایك و باوکت ڕەنجی ئەوەیان لەگەڵت دەدا شیرکێك بۆ خوا بڕیار بدەیت، گوێیان مەدەێ و مل کەچیان مەبە، بەڵام هەر بە چاکە و ڕەفتاری جوان لە ژیانی دنیایاندا، هاوڕێیەتییان بکە.

ئیمامی خەتتابی دوای هێنانەوەی حەدیسەکەی ئەسماء و دایکی دەفەرموێت: خزمایەتی کافر لە ڕێگای پارەو سامان و چاکە خوازی و شتی ترەوە، بەردەوام دەبێت، هەر وەکو کە لەگەڵ خزمی موسوڵماندا دەمێنێت. لەمەشەوە ئەوە وەردەگیرێت، کە باوکی کافر یان دایکی کافر

نەفەقـە و مەسـرەف و خـەرجییان هـەر لەسـەر كوڕەكانیـان دەمێنێـت، گەر كوڕەكانیان موسوڵمان بوون.[1]

ئیمـامی ابـن الحجـر العسـقلانی دەفەرمـوێ: چاكـەو خێرخـوازی و هێشـتنەوەی سـیلەی ڕەحـم مانـای خۆشەویسـتی و لایـەنگری و سەرخسـتن نییـە، چونكـە خـوای گـەورە دەفـەرموێت (لَّا تَجِـدُ قَوْمًـا يُؤْمِنُـونَ بِـاللَّهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ يُـوَادُّونَ مَـنْ حَـادَّ اللَّهَ وَرَسُـولَهُ) المجادلـة/٢٢ واتـە: كەسـانێك نابینیـت باوەڕیـان بـە خـواو بـە ڕۆژی دوایـی هێنابێـت و لـە هـەمان كاتیشـدا ئـەو كەسـانەیان خـۆش بوێـت كـە دژایـەتی خـواو پێغەمبەرەكەی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەكەن.[2]

٤- ئیمـامی ابـن القـیم ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت دەفـەرموێت: ئـەو ڕێسـایەی لـەم بابەتەیـەو، بەڵگـە دەیسـەلمێنێت ئەوەیـە كـە نەفەقـەو مەسـرووفی دایـك و بـاوك ئـەركی سـەر شـانی ئەولادەكانـە، گـەرچی دینیشـیان جیـاواز بێـت. كـە خـوای گـەورەش داوای لـە هـەموو مـرۆڤ كـردووە چـاك بـن لەگـەڵ دایـك و باوكیانـدا بە(وَوَصَّـيْنَا الْإِنسَـانَ بِوَالِدَيْـهِ) لقمـان/١٤ ئیتـر كـەی ئـەوە چاكـەو پیاوەتییـە كەسـێك دایـك و بـاوكی بـە موحتـاجی بهێڵێتـەوە، لـە حاڵەتێكیشـدا كـە خـۆی هـەبووەو دەوڵەمەنـدە؟ كـە دەشـزانێت خـوای پـەروەردگار زەمـی سـەختی ئـەو كەسـانەی كـردووە كـە پەیوەنـدی خزمایـەتی و سـیلەی ڕەحـم دەپسـێنن؟! وەك

[1] فتح الباری/١/٢٣٤.
[2] فتح الباری /٥/٢٣٣.

دەفـەرمویٚت:(وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّـذِي تَسَـاءَلُونَ بِـهِ وَالْأَرْحَـامَ) النسـاء/١ واتـە: خەڵكینـە لـە چـارەنووس و سـزای ئـەوە بترسـن کـە خزمایـەتی بپسـێنن و سـیلەی ڕەحمتـان نـەهێڵن، لـە حەدیسیشـدا هـاتووە:(لا يَـدْخُلِ الجَنَّـهَ قـاطِعُ رَحْـمٍ)[1] واتـە: ئـەوی سـیلەی ڕەحـم و پەیوەنـدی خزمایـەتی دەپسـێنێت، ناچێتـە بەهەشـتەوە. سـیلەی ڕەحـم لەگـەڵ خزمـی کافریشـدا هـەر فـەرزە. ئـەو دینـی خـوٚی بـوٚ خـوٚی و ئـەو کەسـەش کـە خزمایەتییەکە دەپارێزێت، دینی خوٚی.[2]

٥- هـەر وەك چـوٚن هاوکـاری کـافری شـەڕانی(المحارب) نابێـت بکرێـت. هـەروەهاش نابێـت سـوٚزو ڕێـزو دوٚستایەتیشـیان بـوٚ دەربڕڕێـت، چونکـە ئـەوان دوژمنایـەتی خوٚیـان بەرامبـەر موسـوڵمانان و دینەکـەیان ئاشـکرا کـردووە و لـە هـەوڵی بـەردەوام دان بـوٚ کوشـتن و بـن بـڕ کردنـی موسـوڵمانان و لاواز کردنـی دینەکـەیان.. ئیـدی چـوٚن دەبێـت بـە ڕێـزەوە سەیر بکرێن! چ جای ڕەفتاری مەزنی؟!

[1] بوخاری و موسلیم

[2] أحكام أهل الذمة/ ب ٢/ ٤١٧.

چەند خاڵێكی وورد بۆ سەرنجدان

١- ڕەفتـــاری نـــەرم و نیـــان لەگـــەڵ ئـــەهلی كیتـــاب وكـــافرانی موســـالیم و هـــەڵس و كـــەوتی بـــاش و ســـۆزو دادپـــەروەری لەگەڵیانـــدا - كـــە خـــۆی لـــە خۆیـــدا ڕەوشـــتێكی ڕەســـەنی ئیســـلامی چـــاوەڕوان كـــراوە لـــە موســـوڵمان- جیـــاوازە لەگـــەڵ دۆســـتایەتی و ســـەر پەرشـــتیاری(الولاء) ئـــەمیان نابێـــت بـــۆ غـــەیری خـــواو پێغەمبـــەرو موســـوڵمانان دەر ببڕدرێـــت، چونكـــە موســـوڵمان خۆشەویســـتی خـــۆی بـــۆ خـــواو پێغەمبـــەری خـــواو موســـوڵمانان تـــەرخان دەكـــات، نـــەك بـــۆ كـــافران(بـــێ وەی بـــن یـــان شـــەڕانی). ئەمـــەش باســـێكەو ڕەفتـــارە دادپەروەرانـــە كـــە باســـێكی تـــرە جـــێی ئەویان دڵ و دەروون و عەقیدەیە و جێی ئەمیان ڕەفتاری ڕەوشتە.

٢- كافر لە دیدی موسوڵمانەوە دوو جۆرن:

أ- كـافری شـەڕانی(المحـارب): ئەمانـە بـە هـیچ شـێوەیەك نـە دۆسـتایەتیان جـائیزە نـە ڕەفتـاری نـەرم نوانـدن لـە گەڵیاندا.(مەگـەر بـە دیلـی كەوتبنـە بـەر دەسـتمان، ئـەو سـاتە ئـەحكامی دیلیـان دەبێـت) چونكـە ئەمانـە هـەر لـە سـەرەتاوە خۆیـان بـۆ دژایـەتی خـواو پێغەمبـەری خـواو موسـوڵمانان تـەرخان كـردووە ئەمانـە بـە هـەر پاڵنـەر(دافع)ێـك بێـت دژایـەتی ئیسلامیان كردۆتە پیشە.[1]

---

[1] شێخی بن بازرەحمەتی خوای لێبێت لە گۆڤاری الدعوة دار الإسلامیة/ژمارە(٨٢٣ لە ١٤٠٢/٢/١١ -١٩٨١ل ١٩).

ب - کـــافری بــێ وەی(موســـالیم): ئەوانـــەی بـــە پـــێی پـــەیمان لەگـــەڵ موســـوڵمانان ڕێکـــەوتوون، یـــان ئـــەهلی کیتـــابن(مەســـیحی، جولەکـــە، مەجوســی) یــا هــەر کــافری بــێ وەیــن و هــەقیان بەســەر موســوڵمانان و دیـن و کاروباریانـەوە نییـە و بـە نهێنـیش(ژێـر زەمیـنی) لـە گـەڵ دوژمنـانی ئیسـلامدا هاوکـاری ناکـەن، ئەمانـە موسـوڵمان دەبێـت بـە سـۆزو بـەزەیی و نەرم و نیانی ڕەفتاریان لەگەڵدا بکات.[1]

٣- هەنـدێك لـە زانایـان و ئـەهلی تەفسـیر فەرموویانـە کـە ئـەحکامی ئـەم ئایەتـە تایبەتـە بـە ژن و منـداڵی کافرانـەوە، هەنـدێکی تریـان فەرموویانـە تایبەتـە بـە هـۆزی خوزاعەوە،کـە پـەیمانیان لەگـەڵ پێغەمبـەردا صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ هـەبووە. هەنـدێکی تریـان فەرموویانـە کـە تایبەتـە بەوانـەی لـە مەککـە مابوونـەوە.. بـەڵام زۆربـەی زۆرینـەی زانایـان ڕایـان وایـە کـە حـوکمی ئایەتەکـە گشـتییەو کـافری بـێ وەیـی هـەموو کـات و شوێنێك دەگرێتەوە، مادم موسالیم بێت.[2]

٤- مـێژووی ژیـانی پێغەمبـەریش صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ و یـاوەرانی بـەڕێزی و ڕەفتـاری ڕۆژانـەیان لەگـەڵ کـافری بـێ وەی و ئـەهلی تـەورات و ئینجیـل و کـافری تـردا بـە گشـتی، بەڵگـەی ئـەوەن کـە نـەرم و نیـانی و بـەزەیی و ڕەفتـــاری جـــوان لەگـــەڵ کـــافری بـــێ وەی و موســـالیمدا لەســـەر موســـوڵمانان فـــەرزە، ئەمـــە هەڵوێســـتی نـــەگۆڕە، دژایـــەتییان لـــەو کاتانەیاندایە کە دژایەتی دینی خوا دەکەن.

---

[1] بن الجلعود/الموالاة والمعادات/ب ٢ /٦٢١.
[2] الطبرى ٤٣/٢٨ و الشنقيط ٤١٤/٩.

٥- ئەگەر لە ناو کافرەکاندا کەسانێك هەبوون کە حەز بکەن لە سەر بنچینەی ئاشتی و بێ وەیی مامەڵە لەگەڵ موسوڵماناندا بکەن و هەردوولا موڕاعاتی ئاڵ وگۆڕی بەرژەوەندی و ڕێزی یەکتری بکەن، یا ڕێ بە ئازادی بانگەوازی خوایی لە نێو کۆمەڵگەکەیاندا بدەن، یان دەستیان نەبێت لە ململانێ و ناکۆکی موسوڵمانان و بەرەی کوفر، یان لە کێشەی ناوخۆی موسوڵماناندا بێ لایەن بن ئەوە بەڵگە شەرعییەکان لەسەر ئەوەن کە ڕەفتار کردن لەگەڵیاندا بە موسالیمی و دادپەروەرانە واجبە، چونکە هیچ هۆکارێکی شەڕکردن لەگەڵیاندا لە ئارادا نییە. خۆ ئیسلامیش وەك نایەوێت بەرهەڵستی بانگەوازەکەی بکەن و ڕێ لە دینداری شوێن کەوتووەکانی بگرن، ناشیەوێت خەڵکی بە زۆر ناچاری ئیسلامەتی و دینداری بکات. خۆ ئیسلام -وەکو بیرو باوەڕو سیستەم و هەستە ڕەگەزپەرستییە جاهیلییەکان - ناڵێت ئەوی لە ڕیزی مندا نییە دوژمنمە!و هەر دەبێت دژی بم تا نایهێڵم!خوای میهرەبان دەفەرموێت:(فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا) النساء/٩٠ واتە: ئەگەر لێتان بەر کەنار کەوتن و شەڕیان پێتان نەفرۆشت و هێمن و بێ وەی بوون بەرامبەرتان، ئێوەش مافی ئەوەتان بەسەریانەوە نابێت کە دژیان بوەستنەوەو دوژمنداریتییان بکەن. ئەم ئایەتەو ئەم دوو ئایەتەی سوورەتی الممتحنة بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە پێویستە لەسەر موسوڵمان بێ وەی و نەرم و نیان و دادپەروەرانە ڕەفتار لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن کە دوژمنداریان ناکەن و یارمەتی دوژمنانی

ئیسلامەکەشیان نادەن، ئەمەش بەڕاستی ڕۆحی بانگەوازو دەسەڵاتی ئیسلامییە.[1]

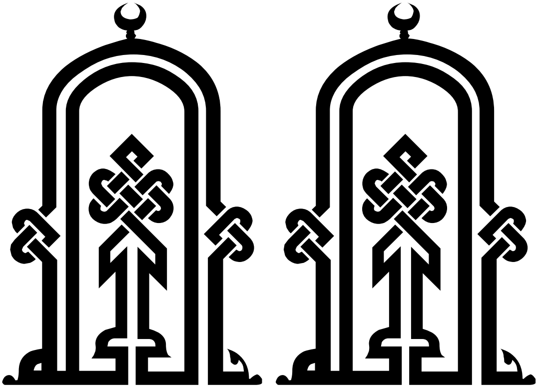

[1] الجلعود. الموالاة والمعاداة/ ب٢/٦٢١.

دەرسی چوارەم

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُواۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُواۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ(١٠) وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُواۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ(١١)

مانای گشتی ئایەتەکان

ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، ئەگەر ئافرەتە موسوڵمانەکان کۆچیان کردو هاتنە لاتان تاقیان بکەنەوە، خوای گەورە خۆی بوون یا نەبوون و ڕادەی باوەڕیان دەزانێت. جا ئەگەر زانیتان ئیماندارن، مەیان گێڕنەوە بۆ ناو کافرەکان چونکە نەئەمان بەوان دەشێن و نە ئەوانیش بەمان دەشێن، هەرچیشیان مەسروفات خەرج کرد بوو، بیاندەنەوە. ئەگەر مافی مارەیی خۆیان بدەنێ، خراپ نییە مارەشیان بکەنەوە. ژنانی کافر بە خێزانی خۆتان مەهێڵنەوەو لە خۆیان مەگرن ئەگەر لەسەر کوفریش مانەوەو ویستیان بچنەوە ناو خەڵکە کافرەکەیان، مارەییەکانیان لێ وەرگرنەوە کە داوتانێ و با مێردەکانیشیان داوای ئەو خەرجی و مارەییە لە خێزانە

موسوڵمانەکانیان بکەنەوە کە خۆیان -بێ مێرد - کۆچیان کردو هاتنە لاتان. ئەمەش حوکمی خوای پەروەردگارە، کە داوەری نێوانتان دەکات خوای گەورە زاناو کار بە جێیە.(١٠) ئەگەر ئێوە ئەو خەرجی و مارەییەتان لەگەڵ خێزانە کافرەکانتاندا گێڕایەوە بۆ کەس و کارە کافرەکانیان و ئەوان ئامادە نەبوون خەرجی و مارەیی ژنە موسوڵمانەکانیان -کە کۆچیان بۆ لای ئێوە کردووە- بگێڕنەوە بۆتان، ئەوا ئێوە لەو دەسکەوتانەی لە شەڕی کافرەکاندا گرتووتانە پشکێکی بە قەدەر خەرجی و مارەیی ئافرەتە موسوڵمانە کۆچکەرەکان، بدەنەوە پێیان، لەو خوایەش بترسن کە پێی موسوڵمانن و باوەڕتان پێ هێناوە.(١١).

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکان

یەکێك لە بڕگە سەرەکیەکانی پەیماننامەکەی حودەیبییە ئەوە بوو، کە هەر کەس، لای قورەیشیەکانەوە -بێ ڕێدانی کەس و کاری- بێت بۆ لای پێغەمبەرو صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پەیوەندی بە موسوڵمانانەوە بکات، دەبێت پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیگێڕێتەوە بۆ قورەیش. ئەمەش بڕگەیەکی گشتییەو هەموو موسوڵمانێك -ژن بێت یان پیاو- دەگرێتەوە.

ئیمامی قورتوبی ڕەحمەتی خوای لێبێت لە زۆر ڕیوایەتەوە گێڕاوێتییەوە کە سەعیدەی کچی الحارث الأسلمية دوای مۆر کردنی پەیماننامەی حودەیبییە هیجرەتی کرد بۆ مەدینە، بەڵام هەر بە گەیشتنی، سەفیەی کوڕی الراهیبی مێردیشی گەیشتە خزمەت پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و داوای کردەوە. ووتی. ئەی محمد خێزانەکەم بدەرەوە، تۆ خۆت ئەو مەرجەت داناوەو پەیمانەکەش هێشتا ووشك نەبۆتەوە.. ئەوجا خوای گەورە بۆ ئەوەی کۆچ کردنی ئافرەتان لەو بڕگەی پەیوەندی کردنە بە موسوڵمانانەوە بێنێتە دەرەوە، ئەم دوو ئایەتەی ناردە خوارەوە بەڵام ئیمامی ئیبن کەثیر ڕەحمەتی خوای لێبێت ڕیوایەتی تر دەهێنێت کە هۆکاری هاتنە خوارەوەیان، ئافرەتێکی ترە. دەفەرموێت: چەند ژنێکی بە مێردی موسوڵمان لە دەست قورەیش هەڵاتن و هاتنە ڕیزی موسوڵمانانی مەدینەوە، لەوانە: ام کلثومی کچی عوقبەی کوڕی ئەبو موعەیت بوو. بە گەیشتنی بۆ مەدینە، عومارەو وەلیدی برای بە دوویدا هاتنە لای پێغەمبەرو صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داوایان کردەوە. ئەو کاتە ئەم دوو ئایەتە هاتنە خوارەوە، تا بڕگەکانی پەیماننامەکەی حودەیبییە بە پیاوانەوە

تایبەت کەن.[1] ئیبن کەثیر ڕەحمەتی خوای لێبێت ئەم ڕیوایەتەیان بە سەنەدو بەڵگەی بەهێزتر دەزانێت. بۆیە لە کۆتایی ئەو بڕگەیەدا دەفەرموێت:(وَالأَكْثَرُ مِنْ أَهْلُ العلْم، إنَّها أُمْ كَلثُومْ بنْت عُقْبَة).[2]

[1] الجامع/ ٦١/١٨.

[2] التفسير/ ٣١٦/٤.

ڕێڕەو

ئـەم یـەك دوو ئایەتـە کـە هاتنـە خـوارەوە چارەسـەرێکی خـوایی بـوو بـۆ ڕوداوێـك کـە هـەر لـەو سـەردەمەدا لـە کەسـانی تـریش ڕووی دا، پاشـان بـووە ئـەحکامی شـەرعی نێـو دەوڵەتیانـەی ئیسـلامی. ڕەفتـارێکی تـری ڕەسـەنی ڕەوشـت و نـەریتی ئیسـلامی بـوو کـە لەسـەر ڕێسـایەکی تـری دادپـەروەری و ڕەوای خواوویسـتی داڕێـژرا کـە ڕەوشـت و ڕەفتـارو هەڵوێسـتی بەرامبەرەکـەی کـاری تـێ نـەکات. لایـەنی بەرامبـەر هـەر چەنـد ڕقـن و دوژمندارانـە و سـتەمکارانە ڕەفتـار بکـات، نابێـت هەڵوێسـتی ئیسلام و خواوویستان وا لێ بکات لەسەر کاردانەوە بنیات بنرێت.

ئەگـەر ئـەو ئافرەتـە موسـوڵمانانە هاتنـە لاتـان و کۆچیـان کـرد بـۆ لاتـان بـۆ مەدینـە، تاقیـان بکەنـەوە، بـزانن بـۆچی هـاتوون؟ نـەکا لـە دەسـت مێردەکانیـان ڕایـان کردبێـت! نـەکا شـوێن بەرژەوەنـدی دنیـایی کـەوتبن؟! نـەکا حـەزێکی سـاویلکەی دڵـداری سـەری پـێ هـەڵگرتبن و بەرەو دار الإسلام کێشی کردبن؟!!

ئیـبن عـەبباس خـوا لێیـان ڕازی بێـت، دەفـەرموێت: تـاقی کردنەوەکـەیان بـەوە بـوو کـە دەبـوو سـوێند بخـۆن کـە، بـە خـوا قەسـەم لـە داخی مـێرد ڕام نەکردووە،بـە خـوا قەسـەم لەبـەر ئـەوە ڕام نـەکردووە کـە حـەزم نـەکردووە لـەوێ بـژیم و حـەزم لـە ژیـان و دانیشـتنی ئـێرە کـردووە، بـە خـوا قەسـەم لەبـەر تـەماعێکی دنیـایی ڕام نـەکردووە، لـێرە

دەستم كەوێت، بە خوا قەسەم تەنها لەبەر خاتری خوای گەورەو پێغەمبەرەكەی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كۆچم كردووە.

ئەمە تاقی كرنەوەكەیە، تەنها دیاردەو ڕواڵەتی دەرەوەیان چی دەسەلمێنێت. موسولمان لە گوفتارو ڕەفتاری ئەو ئافرەتە كۆچكەرانە چییان بۆ دەردەكەوێت، ڕەفتاریان هەرچییەكی سەلماند یان كام گومانەی لە یەقینەوە نزیكە، ئەوەیان بۆ حساب بكەن.. با سوێندیش بخۆن كە ڕاستگۆن.. ئەمما حەقیقەتی نیازو مەبەستی شاراوەی دڵ و دەرونیان چییە و چۆنە، ئەوە با بدرێتە دەست خوای گەورە چونكە شارراوەكانی دڵ و دەروونی خەڵكی، شتێك نییە مرۆڤ بیزانێت:(اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ) جا ئەگەر ئامانجی كۆچ كردنەكەیان ئاوا دەربڕی و سوێندیان لەسەر ڕاستگۆیان خوارد:(فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ) مەیاننێرنەوە ناو كافران:(لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ) نە ئەمان بەوان دەشێن و نە ئەوانیش بە مان.

عەقیدەكە چەسپیووە، پەیوەستە عەقائیدییەكەش ڕەگ و ڕیشاڵی داكوتاوە،جێی خۆی گرتووەو بۆتە یاساو ڕێساو پێوەری پۆلێن، بۆتە هۆكاری پەیوەندی و لێك دابڕان، تەنانەت شێرازەی خێزانیش كە شیرازەی تێكەڵ بوون و پێكەوە ژیان و توانەوەو جێگیر بوونە، ئەویش -ئەگەر عەقیدەی ژن و مێردەكە جودا بوون - دەپسێت.. چونكە عەقیدە بناغەی ژیانە ، باوەڕ زەمینەی پایەكانی دینە. هیچ هەست و بیرو هۆشێكی تر نییە لەو بەهێزتر بێت، بۆیە ئەگەر دڵێك ئەو عەقیدەو باوەڕەی تێدا نەما، دڵی دینداران ناتوانێت لەگەڵیدا هەڵكات و سۆزو خۆشەویستی لەگەڵدا ئاڵ و گۆڕ كات.

ئـەو دوو جـۆرە دڵـە نـاتوانن لەگـەڵ یـەكتری دا تـەفاعول كـەن، چونكـە نەبوونەتـە ئاوێنـەی یـەكترو هـاو نیـازو هـاوڕازی یـەكتری! دڵـی بـێ دیـن نابێتـە مایـەی متمانـەو پشـت پـێ بەسـتن و جـێی گلـەیی دۆسـتانەو ڕازو نیـازی مەحرەمانـە، ژیـانی خـێزان و كـەژاوەی هاوسـەرێتیش خۆشەویستی و سۆزو ڕەحمەت و هۆگرییە.

لەسـەرەتای سـاڵی یەكـەمی كۆچییـەوە ئـەم مەسـەلە بـەبێ(دەق) مـابووەوە.. كـەس لـە ژن و مێردەكـان - بـە هـۆی جـودایی عەقیـدەوە - لێـك جـودا نەبووبوونـەوە. چونكـە كۆمەڵگـە ئیسـلامییەكە هێشـتا خـۆی نـەگرتبوو، هێشـتا تـەواو سـتاری نـەگرتبوو. بۆیـە ڕێسـا سیاسـی و كۆمەڵایەتیەكەشـیان هێشـتا بـۆ دانـەڕێژرا بـوو. بـەڵام دوای پـەیمانی حودەیبییـە، ئیـتر كاتی ئـەوە هـات كـە كوفرو ئیمـان هـەر یەكـەیان خـاك و خـەڵك و دەسـەڵاتی خۆیـان جـودا بێـت و شـوێن كـەوتووی هـەردوكیان لێـك دابـڕێن، تـا لـە نـاخی ژن و پیـاوی موسـوڵماندا ئـەوە بچەسپێت -وەكـو لـە واقیعەكەیـدا چەسـپیووە - كـە هـیچ پەیوەندییـەك لـە نێوانیانـدا نامێنێـت، ئەگـەر لەسـەر بنچینـەی عەقیـدەی ئیسـلامی دانەمـەزرا بێـت. موسـوڵمانان دۆسـتایەتی و لایـەنگری و وەلائیـان تـەنها بـۆ موسـوڵمانانە و بـەس. ئەمـەش بەرهـەمێكی لێكدابڕانـە دەروونیانەكەیـە. وەك چـۆن تـاك و كۆمـەڵ و ژیـان و دەسـەڵات و جێگـاو ڕێگـای موسـوڵمانان لـە هـی كـافران جـودا بۆتـەوە. دەبێـت ئـاواش لێكـدابڕانی خۆشەویسـتی و هەسـت و سـۆزو ئینفیعالـەكانیش لـە نـاخی دڵ و دەروونـدا بچەسـپێت و ئاسەواری مەیل و حەزیان بەرەو یەكتر نەمێنێت..

لەگـەڵ جـودا بوونـەوەی ژن و مـێرد، دەبێـت تـەعویز وەرگیرێتـەوە.. دەبێـت مـارەیی و مەسـروفی ژن هێنـان و شـوو کـردن و خـێزان پێکـەوە نانـەکان بـۆ خاوەنـەکانیان - ژن بـن یـان پیـاو، موسـوڵمان بـن یـان کـافر- دەبێـت ئـەو تـەعویزە بدرێتـەوە بـەو مـێردە کـافرەی ژنـە موسـوڵمانەکەی هیجرەتـی بـۆ دار الإسـلام کـردووە. هـەروەها دەبێـت بـۆ مـێردە موسـوڵمانەکەش بگێڕرێتـەوە، مـادام ژنـە کافرەکـەی جـودا بۆتـەوەو ڕۆیشـتووە، تـا ئـەو ژن و مێردانـە دوو ژیانیـان پێکـەوە لێ نەکـەوێت، هـەم جـودا بوونـەوە و هـەم لـە دەسـت دانی مـارەیی و مەسـروف! چونکـە ئـەم مەسـروفانە لـە خـێزان دروسـت کرنـەوەی نوێـدا، دیسـان دەکرێنـەوە، گەرچی ئەرکە قورسەکە زۆرتر دەکەوێتەوە سەر شانی پیاوەکان.

ئینجـا ئـەو ئافرەتـە موسـوڵمانانەی مێردەکانیـان بـە جێ هێشـتووەو بێـوەژن کـەوتوون، بـا پیـاوە موسـوڵمانەکان سـەر لـە نـوێ مـارەیی خۆیـان بـدەنێ و مارەیـان کەنـەوە.. هـەر وەکـو لـەولاش ژنـە کافرەکـان کـە بێـوەژن بـوون، بـە پـێی عـورف و نـەریتی خۆیـان (کـە یاسـای کۆمەڵگەکەیانـە) شوو بە پیاوی کافری خۆیان دەکەنەوە..

لەسـەر ئـەم هـەموو تەعلیماتەشـەوە چـاودێری خـوای گـەورە هەیـە، کـە دەبێـت هەمیشـە لەبـەر چـاو بگیرێـت، هەسـت بکرێـت کـە ئەمـە تـەعلیماتی خـوای کردگـارو کـارزان و بەدەسـەڵاتە و جێ بـەجێ دەکرێـت. ئەمـە تـەقوای خـوای گەورەیـە کـە دەبێـت موڕاعـات بکرێـت، تـەقواش دڵی زینـدووی پـڕ لـە بـاوەڕ زیـاتر لـە هـەموان هەسـتی پـێ دەکـات، چونکـە بـاوەڕ و تـەقوا لازم و مـەلزومی یـەکن:(ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ). چەسـپینی تـەقوا لـە دڵ و دەروونـدا دەبێتـە زامنی لـە

ڕێ لا نــەدان و گـوێ نــەدان و فــاك وفیكـی دەروون و فیـڵ و تەڵەكـە بــازی ڕەفتــاری لاســەنگ، چونكــە موســوڵمانی بــە تــەقوا بــێ چەنــدوچوون و دڵەڕاوكێ بەو تەعلیماتانەی خوای گەورەوە پابەند دەبێت.

جگــە لــە حــەزی ڕاپەڕاندنــە كــە -بــەو ئیعتیبــارەی تــەعلیماتی خــوا خۆشەویســـتەكەیەتی- هەســـت بـــە هەڕەشـــەی خـــوای بەدەســـەڵاتیش دەكــات، دەزانــێ ســەرپێچی شــەرع ســزایەكی دنیــایی پێوەیــە، هەنــدێك ســەرپێچی تــریش هــەن كــە ســزای دنیــاو قیامــەتیان بــە دوادا دێــت. دینــداری سەرڕاســت و بەتــەقوا هــەر لــە ســەرەتاوە بــاوەڕی بــەوە هەیــە كــە زینــدوو دەكرێتــەوەو موحاســەبە دەكرێت،ئــەوجا پاداشــت یــان ســزای خوا وەردەگرێت.

ئەگــــەر كافرەكــــان مــــارەیی و مەســــرووفی مــــێردە موســــوڵمانەكانیان نەدایەوە(كــە ئەمــە بــووە بــە شــتێكی ئاســایی و لــە ڕەوشــت و نــەریتییان دەوەشـــێتەوە) دەبێـــت ئیمـــام(خەلیفـــە، ئـــەمیر، ســـەرۆك) ئـــەو مەسـرەفەیان لـەو پارەیـە بـۆ بگێڕێتـەوە كـە لای كـۆ بۆتـەوە لـە پـارەی ئـەو مـێردە موسـڵمانانەی ژنـە كافرەكانیـان ڕۆیشـتوون و ئـەمان بـە تـەمان مـارەیی و مەسـروفەكانیان بـۆ بنێرنـەوە، بـا ئـەم مارەییانـە ببنـە تـەعویز بـۆ ئـەمان، گـەر نـەبوو، یـان تـەواوی نـەكرد، بـا لـە بیـت المـال بیاندەنـەوە: (وَإِن فَـاتَكُمْ شَـيْءٌ مِّـنْ أَزْوَاجِكُـمْ إِلَى الْكُفَّـارِ فَعَـاقَبْتُمْ فَـآتُوا الَّـذِينَ ذَهَبَـتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا).

كــەوا بووئەحكامــە شــەرعییەكان - دەربــارەی هــەر لایــەنێكی ژیــانی مرۆڤایـەتی بـن - دەبـوو لـە واقیعێكـی هەسـت پـێ كـراوی كۆمەڵگەیـەكی

مرۆڤایه‌تیدا جێ به‌جێ كرێن. پاشان ببنه برگه‌ی یاساو ڕێسای هه‌موو نه‌وه‌كانی داهاتووی موسوڵمانان.

هه‌موو بڕگه‌كان وه‌ك ئه‌م بڕگه یاساییه هێزو كارتێكردن و گرنگی عه‌قیده ئیسلامییه‌كه ده‌رده‌خه‌ن.. ده‌بنه هۆی ڕوون كردنه‌وه‌ی عه‌مه‌لی عه‌قیده‌كه‌و چه‌سپاندنی.. ده‌بنه ڕه‌فتاری خوایی و پابه‌ندبوون پێوه‌ی.. ده‌بنه هۆكاری پاڵفته كردنی ڕیزی موسوڵمانان و پته‌و بوونی په‌یوه‌ستی دینداری، ده‌بنه هۆی دامه‌زراندنی كۆمه‌ڵگه‌یه‌كی خواویستی پاك و به‌هێز كردنی. ده‌بنه هۆكاری دامه‌زراندنی حوكمی ئیسلامی و مانه‌وه‌و پاراستنی، بێ گوێ دانه جیاوازی ئه‌ندام و تاكه‌كانی كۆمه‌ڵ و ده‌وڵه‌ت له ڕووی ڕه‌نگ و ڕه‌گه‌زو زمان و نه‌سه‌ب و خاك و وولات و جێی له‌دایك بوون. چونكه هه‌موو ئه‌ندامی یه‌ك حزبن له‌و دوو حزبه‌ی ژیان و كۆمه‌ڵگه‌ی مرۆڤایه‌تی حزبی خواو حزبی شه‌یتان.[1]

---

[1] سه‌ید قطب/في ظلال القرآن/٦/٣٥٤.

لێكدانەوەی ئایەتەكان

١- (يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا إِذَا جَـاءَكُمُ الْمُؤْمِنَـاتُ مُهَـاجِرَاتٍ) ئەگـەر ژنـە ئیمانـدارەكان هاتنـە لاتـان(كۆچیـان كـرد) واتـە: ئێـوە لـە شـوێنێكن و كـوفرو كۆمەڵگـەو دەسەڵاتەكەشی لـە شـوێنێكی تـر، ئاماژەیـە بـۆ بـوونی دوو وولاًت -دار الإسـلام لـە مەدینـەو دار الكُفـر لـە مەككـە- كـەوا بـوو ئـەهلی بـاوەڕ حەتمـەن دەبێـت وولاًتـی خۆیـان هـەبێت، تـا هیجـرەت بكـەن بـۆی. تـا لـە میحنەتـەكانی دار الكُفـر ڕزگاریـان بێـت و بیكەنـە مەنزڵگـەی حەوانـەوەو نیشـتە جـێ بـوونی دنیایـان، بـۆ دار الإِسـلام بـۆ ئـەو خـاك و خەڵكـــەی ئیســـلام تێیـــدا حاكمـــەو موســـوڵمانان لـــە ســـایەی ئەحكامەكانیدا لە ئەمانیدان.

٢- ئەسـڵ ئەوەیـە ئەگـەر موسـوڵمانان دار الإِسـلامیان بـۆ دروسـت بـوو، واتـە: ئەگـەر وولاًتـی خۆیـان بـوو، كـە شـەریعەتەكەی خـوا حـاكم و، ئیسـلام خـۆی دەسـەڵاتداری بـوو، موسـوڵمان بـۆی جـائیز نابێـت هـەر لـە دار الكُفـر بمێنێتـەوەو خـۆی تووشـی ئەشـكەنجەو ئـازارو زەلیلـی بكـات و بـە هـۆی دینەكەیـەوە بـە جۆرەهـا شـێوە بچەوسـێنرێتەوە دەبێـت هیجـرەت بكـات، بـە تایبـەتی ئەگـەر ئیمـامی دار الإِسـلام داوای لـە موسـوڵمانان كـرد هیجـرەت بكـەن. چونكـە هیجرەتەكـەیان هـەم ڕزگـار بوونیانـە لـە زوڵـم و سـتەمی تاغووتـان هـەم كـۆ بوونـەوەو بەگەڕخسـتنی وورەو ووزەشیانە بۆ بەهێزكردن و پاراستنی دار الإِسلام.

٣- ئایەتەکە هەر لە سەرەتاوە ئەو ئافرەتە کۆچ کەرانەی بە موسوڵمان داناوە:(إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ) چونکە بە هاتنەکەیان ئەوەیان سەلماندووە کە شایەتمانەکەیان بە ڕاستی هێناوەو موسوڵمان بوون و حەزیشیان لە نیشتەجێ بوونی دار الإِسلامە و گوفتارو ڕەفتارێکی واشیان لێ دەرنەکەوتووە پێچەوانەی ئیسلامەکەیان بێت. کەوا بوو موسوڵمانان هەر لە سەرەتاوە دەبێت بە گومانی باش و دیدێکی ئیسلامییەوە بڕواننە باوەڕو هیجرەتی ئەوانە، دەبێت دیاردەو ڕواڵەتی دەرەوەیان - مادام ئیسلامییە - بە هەند وەربگرن و تەرجیح بە موسوڵمانێتییەکەیان بدەن، گەرچی خۆ هەزاران دووڕوو(موناڤیق)یش دەتوانن ئاسان خۆ بخزێننە ڕیزی موسوڵمانانەوە! بەڵام مەترسی هاتنی ئەو هەزاران دووڕووە نابێتە بەهانەی گۆڕینی ئەم یاسا خواییە.

٤- کە دەفەرموێت:(لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ) واتە: ئەو ئافرەتە موسوڵمانانە بە کافرەکان ناشێن خۆ ئەمە هەمان مانای بڕگەی دوایش دەدات کە دەفەرموێت:(وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ) واتە ئەو پیاوە کافرانەش بە مان ناشێن، ئیدی بۆچی دوو بڕگەی بە یەك مانا بە کار هێناوە؟! ئیمامی بەیزاوی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت: بڕگەی یەکەم.(لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ) کە حوکمی شەرعییە بۆ ژنەکان دەر کراوە، بۆ جودا بوونەوەیان لە مێردە کافرەکانیان، بڕگەی دووەمیش بۆ نەژیانەوەیانە

لـە گـەڵ هـەمان مـێرد، یـان پیـاوی کـافری تـر، واتـە حـوکمی دابڕانـەو بـۆ ژنان دەرچووە و پیاوانیش مادام کافر ماون نابێت بە هیوایان بنەوە.[1]

٥- خـاڵێکی ڕەوانبـێژی جـوانیش هەیـە لـە ڕسـتەی.(لا هُـنَّ حِـلٌّ لَهُـمْ) کـە ڕسـتەیەکی إسـمییة. واتـە بـۆ مانـای(الثبـوت والدوام)ـە، واتە مـادام ژنەکـە موسـوڵمانە، تـازە ئیـتر هـیچ بـواری شـوو کرنـەوەی بـە کـافر نـەما. چونکە حوکمەکە نەگۆڕ و بەردەوامە.

٦- (وَلَا تُمْسِـكُوا بِعِصَـمِ الْكَـوَافِرِ) عِصـم، کـۆی (عِصمَـة) ئـەو ڕێکـەوتن و هۆکارانەیـە کـە پـەنایان دەبرێتـە بـەر، لێـرەدا مەبەسـت لـە مـارەیی و مەسـروفە.(الکوافر) کـۆی(کـافِرة) واتـە: ئـافرەتی کافر،نـاو لەسـەر وەزنـی(فاعِلَـة) بێـت کۆیەکـەی دەبێتـە(فَواعِـل) وەکـو. شـاعِرة، شَـواعِر. دائِـرة، دَوائِـر. جـائِزة، جَوائِـز.. مانـای برگەکـە، ژنـی کـافر بـە خـێزانی مەگرنـە خـۆ. بـێ گومـان ئـافرەتی مەسـیحی و جولەکـەو مەجووسـی،ناگرێتەوە، چونکـە ئـەوان بۆیـان هەیـە کـە شـوویان بـە موسوڵمان کرد، لەسەر دینی خۆیان بمێننەوە.

هـەر ژنێکـی موسـوڵمانی مـێردار(بـە مـێرد) یـان پیـاوێکی خێـزاندار لـە ئیسـلام هەڵگەڕێتـەوە، پەیوەنـدی ژن و مێردایەتیەکـەی لـە گـەڵ هاوسەرەکەشـی و موسـوڵمانی تـریش نامێنێـت، هچیـان مـافی خـێزان پێکەوە نانەوەیان لە گەڵ موسوڵمانی تردا نامێنێت

[1] أنوار التنزيل /ب٢ ل ٤٨٧.

وازوکۆچ (هیجرەت)

دکتۆر ماجد عرسان الکیلانی کە پسپۆڕێکی پەروەردەیی ئوردونییەو لە دائیرەی یونیسێفی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کار دەکات، خاوەنی تیۆرێکی سەربەخۆی دیدو ڕوانگەی بزاڤی ئیسلامییە، زنجیرە کتێبێکی زۆر بە نرخی دەربارەی پێدا چوونەوەی پەروەردەی ئیسلامی لە دیدو بۆچوونی موسوڵمانی ئەم سەردەمەماندا نووسیوە، یەکێك لەوانە. کە لە(مُعالِم في الطَرِيق- مەشخەڵی ڕێ)کەی سید قوتبی ڕەحمەتی کەمتر نییە .ناوی(الأُمَةَ المُسْلِمَةَ.. مَفهْومِها، اِخراجِها، مُقَوماتِها) کە باسی ئوممەت و ئوممەتی موسوڵمان و پێنج ڕوکنی پێکهاتەی ئوممەتە موسوڵمانەکە دەکات کە بریتین لە. تاکی موسوڵمان، کۆچ و جێکۆچ(الهِجْرة والمُهجر)، جیهادو پەیام، داڵدەو لە خۆگرتن(الإِيواء)، پشتگیری و سەرخستن (النُصرة)... لەبەر گرنگی باسەکانی، بە پێویستی دەزانم چەند برگەیەك لە بەشی هیجرەتەکە لێرەدا بە کورتی بهێنمەوە.

وازوکۆچ[1]. توخمی دووەمی پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمانە، لەوێ ئەو شێوازە(نموونەییەی کۆمەڵگەو ژیانی ئیسلامی)یە دەبینرێت کە موسوڵمانان لە واقیعیاندا هێناویانەتە دی، ژیانی دوای وازوکۆچ دەرئەنجامی سروشتی ئازاد بوونی موسوڵمانە لە کۆت و زنجیرە ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی و بەربەستە ماددیەکان کە نەیاندەهێشت

[1] وازهێنان لە کۆمەڵگەوسیستمی حوکم و خوو نەریتی جاهیلییەت وکۆچ کردن بۆ دار الإِسلام وکۆمەڵگەکەی و، بنیاتنانەوەی سەرلە نوێی ژیان لەوێ.

موسـوڵمان ژیـانێکی ئیسـلامی لـە کۆمەڵگەیـەکی موسـوڵماندا بهێنێتـە دی..

هیجـرەت لـە ئەسـڵی ماناکەیـدا یـەعنی گواسـتنەوە، ئـەمیش دوو جۆرە، گۆڕانکاری جەستەیی وگۆڕانکاری دەروونی:

* گۆڕانکـاری جەسـتەیی واتە: کـۆچ کـردن لـە کۆمـەڵگاکانی کـوفرو شیرکەوە بۆ کۆمەڵگەی باوەڕ.

* گۆڕانکـاری دەروونـیش: واز هێنانـە لـە کلتـورو داب و نـەریت و ڕۆشـنبیری کۆمەڵگـەی ناموسـوڵمان و ،پابەنـد بـوون بـە کلتـورو داب و نـەریت و ڕۆشـنبیری عەقیـدە و بـاوەڕ.. یـەعنی خـۆ ڕاپسـکان و داپچـڕان لـە عەقیـدەو ڕەوشـت و نـەریت و داب و ڕەسـمی ئـەو کۆمەڵگـە کافرانـەی کـە هـەن و، وەرگرتـنی بـاوەڕو پابەنـد بـوون بـە دیـاردەو ڕواڵەتـە عەقائیدییـەکان و، جـێ بـە جـێ کردنـی داواکارییـەکانی بـاوەڕ، بـەم مانایەشـە خـوای گـەورە دەفەرمـوێ:(وَالرُّجْزَ فَـاهْجُرْ) المـدثر/ ٥ واتـە: دوور کـەوە لـە بـت و، سـووریش بـە لەسـەر وازلـێ هێنـانی.. هەروەها:(وَاصْـبِرْ عَلـَى مَـا يَقُولُـونَ وَاهْجُـرْهُمْ هَجْـرًا جَمِـيلًا) المزمـل/١٠ واتـە: ئـارام بگـرە لەسـەر ئـەوەی دەیڵـێن و بـە شـێوازو ڕەفتـارێکی جـوان لێیـان جـوێ بـەرەوە و وازیـان لـێ بهێنـە. یـان دەفەرموێ:(فَـآمَنَ لَـهُ لُـوطٌ وَقَـالَ إِنِّـي مُهَـاجِرٌ إِلَى رَبِّي) العنکبـوت/ ٢٦ واتـە: سـەیدنا لـوط بـاوەڕی پـێ هێنا(بە سەیدنا ابراهیم) و ووتی من کۆچەرێکی بەرەو خوای گەورەم.

كــه لـــه پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەربـــارەی كـــۆچ كـــردن دەپرســـرا، بـــەم مانايانـــە كـــۆچ كردنەكـــەی پێناســـە دەكـــرد، بـــۆ نموونـــە. كاتێــك ئەعرابيــەك[١] بــە پێغەمبــەری صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ ووت: ئــەی پێغەمبــەری خــوا باسـی كـۆچ كردنمـان بـۆ بكـە، ئايـا جـەنابت لـە هـەر كوێ بيــت، كــۆچ كردنەكــە بــۆ لای خۆتــە؟ يــان بــۆ لای خەڵكێكــە؟ يــان بــۆ جێيــەكی ديــاری كــراوە؟ ئــەدی ئەگــەر جــەنابت كــۆچی دوايیــت كــردو مرديــت، ئيــتر كــۆچ كــردنيش كۆتــايی پــێ دێــت؟ پێغەمبــەر صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ ماوەيــەك بــێ دەنــگ بــوو، پاشــان پرســی:(أَيْنَ الســـائِلُ؟) واتــە: كــوا

---

[١] هەندێ كەس ووشەی ئەعرابی بە(عـارەبی دەشـتەكی) تەرجومـە دەكـەن. ئەمـەش هەڵەيە. چونكە عـارەبی دەشـتەكی پێيان دەوترێت(البدو) بەڵام ئەعراب لە قورئانـدا پۆلـە خـەڵكێكن كـە كۆمـەڵێك سـيفەتيان تێـدا دەركـەوتووە، كردوونـی بـە ئـەعراب. قورئان ئەعراب وەكو زاراوەكانی تری وەك. (المؤمنون) و(الكافرون) و(المنافقون) به كاردەهێنێت. واته به پێی كۆمەڵێك سيفەت(چاك و ماقوڵ بن يان بەدو ناپەسەند) كه لـە كەسـێك يـان پۆلـە خەڵكێكـدا كـۆ دەبێتـەوە؛ يـەكێك لـەو ناوانـەيان لێ دەنرێـت. ئەعرابيش هەروايە، لەوانەيە كابرا ماموستای زانكۆ بێت و ئەعراب بێت. هەروەكو كه لەوانەيـە كابرا عـارەبی دەشـتەكييەو موسـوڵمانێكی پياوچاكـە. ئـەگينا چـۆن لـە دادی خـوای گـەورە دەوەشـێتەوە كـە كابرايـەك هـەربەوەنـدەی عارەبـە و لـە دەشـت دەژی: دەرهەقيان بفەرموێ:(الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا) التوبة/٩٧ ئەدی ئەگەركابرايەكی موسوڵمانی چاكی كوردمان بردە بيابانەكانی عەرەبستان، دەشێت پێی بڵێين: مەرحەبا كاكی ئەعرابی أشد كفرا ونفاقا؟ يان ئەگەرداعييەكی ئيسلامی عـەرەبی پياو چاكمان بردە بيابانی لـووت لە ناوەڕاسـتی ئێران، دەبێت به ئەعرابی؟ نەخێر. جا خۆكام كەرە كـورد پەرسـتەی كوردايـەتی زۆرسـەری كـلۆر كـردووە، وا ناڵێـت. چ جـای موسـوڵمانی قورئانی!!

کابرای پرسیارکەر لە کوێیە؟ ووتی:ئا ئەمەتا ئەی پێغەمبەری خوا! ئینجا پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی:(الْهِجْرَةُ أَنْ تَهْجُرَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، ثُمَّ أَنْتَ مُهَاجِرٌ وَإِنْ مُتَّ بِالْحَضَرِ)[1] واتە: کۆچ کردن ئەوەیە واز لە گوناح وخراپەکاری بهێنیت، چ ئەوانەی ئاشکران چ ئەوانەی شاراراوەن. هەروەها نوێژ بکەیت و زەکات بدەیت ئیتر لە شاریشدا بمریت هەر بە (موهاجیر) حسابیت. هەروەها دەفەرموێ:(الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ السُّوءَ فَاجْتَنَبَهُ)[2] واتە کۆچکەر ئەو کەسەیە کە وازی لە خراپە هێناوەو توخنی ناکەوێتەوە. هەروەها دەفەرموێ:(لا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)[3] واتە: کۆچ کردن تا ئەو زەمانەی خۆر لە خۆر ئاواوە هەڵدێت، تەواو نابێت، هەر بەردەوامە.

پیاوێك لە پێغەمبەری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: کام کۆچ لە هەموان چاکترە؟ فەرمووی:(أَنْ تَهْجُرَ مَا كَرِهَ رَبُّكَ، وَهُمَا هِجْرَتَانِ: هِجْرَةُ الْحَاضِرِ، وَهِجْرَةُ الْبَادِي، فَهِيَ أَشَدُّهُمَا بَلِيَّةً).[4] واتە: کۆچ ئەوەیە دوور کەویتەوە لەوەی خواکەت دەیبوغزێنێت، ئەویش دوو جۆرە: کۆچی لادێ و کۆچی شار،ئەمەی شاریان قورسترو پڕ کێشە ترە.

---

[1] مەسنەدی ئیمامی ئەحمەد/ ب٢/ل٢٢٤.

[2] مەسنەدی ئیمامی ئەحمەد/ب٢/ل٢٠٦.

[3] مەسنەدی ئیمامی ئەحمەد/ب٤/ل٩٩.هەروەها لە سونەنی دارمی/بابی السیر.

[4] مەسنەدی ئیمامی ئەحمەد/ب٤/ل١٩١. وە هەروەها لە سونەنی نەسائی.

ئیمـــامی ڕازی ئـــەم پەیوەســـتییەی نێـــوان هـــەر دوو جـــۆری کـــۆچ کردنەکـــەی بـــاش ڕوون کردۆتـــەوە کـــە فەرموویـــەتی:کۆچ کـــردن جـــاری وا هەیـــە بـــەوە ئـــەنجام دەدرێـــت کـــە لـــە دار الكُفـــرە وە بگوێزیتـــەوە بـــۆ دار الإِســـلام، جـــاری واش هەیـــە بریتییـــە لـــە واز هێنـــان و دوور کەوتنـــەوە لـــە کـــردەوەی کـــوفرو ڕووکردنـــە کـــردەوە ئیمانییـــەکان و ئەنجامـــدانیان،وەکو پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەفەرمـــوێ:(الْمُهَـــاجِرُ مَـــنْ هَجَـــرَ مـــا نَهَـــى اللّٰهُ عَنْـــهُ) واتـــە: کۆچـــەر ئـــەو کەســـەیە کـــە لـــەو کـــارو ڕەفتارانـــە دوور کەوتۆتـــەوە کـــە خـــوای گـــەورە بەرهەڵســـتی لێ کـــردوون. ئـــەو زانایانـــەی لـــەم حەدیســـە کۆڵیونەتـــەوە، فەرموویانـــە: هـــەم ئـــەو کەســـانە دەگرێتـــەوە کـــە دار الكُفريـــان جـــێ هێشـــتووەو هاتوونەتـــە دەرەوە، هـــەم ئـــەو کەســـانەش دەگرێتـــەوە کـــە وازیـــان لـــە دروشـــم و دیـــاردەو ڕواڵـــەتی کـــوفر هێنـــاوە، خـــوای گـــەورە کـــۆچ کردنەکەشـــی بـــە نیـــازو وویســـت و مەبەســـتەکەیەوە بەســـتۆتەوە کـــە(فی ســـبیل الله) بێـــت، چونکـــە لەوانەیـــە کـــۆچی هەنـــدێ کـــەس(چ بـــە وازهێنـــان و جـــێ هێشـــتنی دار الكُفـــر بێـــت، چ بـــە وازهێنـــان لـــە دیـــاردەو ڕواڵەتـــە کوفرییـــەکان) بـــۆ مەبەســـتێکی دنیـــایی بـــوو بێـــت، بـــەڵام بـــێ گومـــان لای خـــوای گـــەورە ئـــەوەیان قبوڵـــە کـــە بـــەو ئیعتیبـــارە کـــراوە کـــە فەرمانی خوای گەورەیە و ڕاپەڕێنراوە.

کـــەوا بـــوو پێناســـەکانی پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ زۆر بـــە جـــوانی ئـــەوە ڕوون دەکاتـــەوە کـــە هیجـــرەت کـــردن دوو بەشـــەو حەتمـــەن دەبێـــت هەردووکیشـــیان بهێنرێنـــە دی. کـــۆچێکی جەســـتەیی و کـــۆچێکی دەروونـــی ئەگـــەر کۆچـــە جەســـتەییەکە کۆچـــە دەروونییەکـــەی لەگەڵـــدا نـــەبێت،

ناتـەواوە و ناشـێت، چونکـە کـۆچی جەسـتەیی، قۆناغـە بـۆ سـەلماندن و تەواو کردنی کۆچە دەروونییەکە.

ئەگـەر کەسێکی موسـوڵمان، یـان کۆمـەڵێك موسـوڵمان لـە بـارو دۆخ و کەشـێکی نـا ئیسـلامیدا بـە شـێوەیەکی وا دەژیـان کـە نەیانـدەتوانی بـە گـوێرەی(نموونـەی موسـوڵمانێتی) بـژین و ژیانیـان ئیسـلامیانە رێـك خـەن، ئـەرکی یەکـەمی سـەر شـانیان واز هێنـان وکۆچـە جەسـتەییەکە (وازوکـۆچ) دەبێـت. ئـەوجا دوای ئـەوەی ئـەم وازوکۆچـە ئەنجامـدرا موسـوڵمانانی تـریش لـە هـەموو لایەکـەوە بـەرەو جێکـۆچ(مەهجـەر یـان دار الإسلام)ـە کـە دەچـن و بـە هـەموان کۆمەڵگەیـەکی ئیسـلامی پێـك دەهێـنن، ئـەوجا هـەموویان - وەك تـاك و کۆمـەڵ - دەبێـت کۆچـە دەروونییەکـەیان بکـەن و لـە ئاسـەوارو بـارودۆخ وکەشـە نـا ئیسـلامییەکەی یەکـەمجاریان دەرچـن و بـیرو کردنـەوەیان(واتـە: هەسـت و هـۆش، و رەفتـارو رەوشـت و نـەریت) یـان پاڵفتـە کـەن، کـە لـێرە ئاسـان تـرە چونکـە ئارِاسـتەو نەخشـەی پـەروەردەکردن، هـەم داعیـەکان دەیکەن، هەم دەزگا رەسمییەکان[1].

---

[1] رماندنی ئیمارەتەکەی تاڵیبان لە ئەفغانستان لە ترسی پراکتیك کردنی ئەم تیۆرییە بوو ! بۆیە ئێستاش حەملە درندانەکەی بە ناوی رِیشەکێش کردنی تیرۆرەوە دەکرێت. هەربۆلەباربردنی ئەوئامانجە قورئانییە، کە حەتمەن دەبێت ئەهلی ئەم دینە مەئوایەك پێك بهێنن و دینەکەیان کە دەسەڵاتی شەرعەکەیانە لە داردار الإسلامدا بەسەرئوممەتە موسوڵمانەکەیان و ئەوانەی لە گەڵیاندا دەژین بچەسپێت. بە غەیری

لەمــەوە دەردەکــەوێت کــە وازوکــۆچ بــە مانــا مەعنەویەکــەی بریتییــە لەخـــۆ پـــەروەردە کردن(تزکیـــة) واتـــە: خـــۆ گـــۆڕین، یـــا بـــە زاراوە قورئانیەکـەی بیلێـین (تغیـیر مـا بـالأنفس). ئـەو خاڵـە تەوەریـەی کـە هەمیشـە قورئـان جـەختی لێ دەکاتـەوەو زوو زوو دەیخاتـەوە بـیر، بـۆ زۆر بایـەخ پێـدانی، مەبەسـتیش لـەم خـۆ گـۆڕین و وازوکۆچـە دەروونییـە لەبـەر خـۆ دامـاڵینی ئـەو بـیرو بـاوەڕو دیـدو تـێڕوانین و ڕۆشـنبیری و کلتـوورو داب و نـەریت و ڕەفتـارە هەڵانەیـە کـە هـی زەمـانی کـۆنن و بـە ئیسـلام و لـە ئیسـلامدا جێیـان نابێتـەوە و قبـوڵ نـین، پراکتیك(بـە عەمـەلی کـردن و چەسـپاندن)ی ئـەم دیـدو تێڕوانینـەش لـەوەدا دەردەکـەوت، کـە کەسـێك موسـوڵمان دەبـوو، دیـاردەی ئـەو کۆچـە دەروونییـەی بـە ئاشـکرا پێـوە دیـار دەبـوو. دەبینـرا کـە بیـرو بـاوەڕ کلتـورو داب و نـەریتی ڕەگـەز پەرسـتی تـیرەو هـۆزو عەشـایرێتی واز لێ هێنـاوە. ئـەو داب و نەریتـە نامۆیـەی کـە ببـووە بتێکـی تـر و لـە دڵ و دەروونـدا ڕێـزو پـیرۆزی تـەعلیماتی خـوایی بـۆ دادەنـرا.. ئـەو کەسـەی موسـوڵمان دەبـوو، لـە نـاخ و ڕواڵەتیـدا وازوکـۆچی دەکـردو بـە سـاغ و پـاکی دەهاتـە ئیسـلامەوەو بـیرو بـاوەڕو کلتـوورو داب و نـەریتی خوابەیەکناسـی وەردەگـرت، ئینجـا لەسـەر ئەوەشـەوە پێغەمبەرصَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ هەڕەشـەی حـەزەرو ترسـی لـە موسـوڵمانان دەکـرد کـە نەکـەن ببنـەوە بـە

هێنانە دی ئەم ئامانجەش، دەبێت بزانرێت کە موسوڵمانان - وەکو جولەکەی پێش دامەزرانـدنی ئیسـرائیل - لـە سەراسـەری جیهانـدا هـەردەچەوسـێنرێنەوەو چەوساندنەوەکەشیان لە وڵاتـانی خۆیانـدا چـاوی لێ دەپۆشـرێت، لـە ووتـاڵانی دیموکراسیشدا شەرعییەتێکی نێو دەوڵەتی دەدرێتە یاسای دژایەتی ئیسلام.

ئـەعراب و بگەڕێنـەوە سـەر بـیرو بـاوەڕو کلتـورو داب ونـەریتی قۆنـاغی چـەمکی عەشـیرەتگەرییەکەی جاهیلییـەت چونکـە ئـەوە یەکێکـە لـە دیاردەکـانی لـە دیـن پاشـگەز بوونـەوەو هەڵگەڕانەوە(مورتـەدد بوونـەوە!) ئـەوە تـاوانێکی یـەکجار بلّـح و نـاقۆلاو گەورەیـە و خاوەنەکـەی حەتمـەن بـە(نـەمری لـە ئـاگری دۆزەخـدا) سـزا دەدرێـت، ئەمـەش لـەو حەدیسـەدا دەر دەکـەوێت، کـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ فەرموویـەتی:(آكِلُ الرِّبَـا وَمُوكِلُـهُ وَكَاتِبُـهُ إِذَا عَلِمُـوا ذَلِـكَ وَالْوَاشِـمَةُ وَالْمَوْشُـومَةُ لِلْحُسْـنِ وَلَاوِي الصَّـدَقَةِ وَالْمُرْتَـدُّ أَعْرَابِيًّـا بَعْـدَ الْهِجْـرَةِ مَلْعُونُـونَ عَلَـى لِسَـانِ مُحَمَّـدٍ صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ يَـوْمَ الْقِيَامَـةِ)[1] واتـە: ئـەوی سـوو(ڕیبـا) دەخـوات، ئـەوی وەکالـەتی وەردەگرێـت، ئـەوی نوسـەری مامەڵەکەیـە، گـەر زانیـان مامەڵـەی سـووە و حەرامـە، هـەروەها ئـەو کەسـەی خـاڵ دەکوتێـت و ئـەوەش کـە خاڵەکـەی بـۆ دەکـوتن و، ئـەوی ڕێ لـە خێروخـێرات دەگرێـت و، ئـەو کەسـەی دوای هیجـرەت کـردن مورتەددانـە دەبێتـەوە بـە ئـەعرابی، ئەمانـە هـەموویان لەسـەر زمـانی موحەممـەد صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ لـە ڕۆژی قیامەتـدا لەعنـەتیان لـێ کـراوەو دوورن لـە ڕەحمـەتی خوا.

ئیمـامی تەبـەری ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت لـە تەفسـیری ئـەم ئایەتـەی قورئانـدا کـە خـوای پـەروەردگار دەفەرمـوێ:(إِن تَجْتَنِبُـوا كَبَـائِرَ مَـا تُنْهَـوْنَ عَنْـهُ نُكَفِّـرْ عَـنكُمْ سَـيِّئَاتِكُمْ وَنُـدْخِلْكُم مُّـدْخَلًا كَرِيمًـا) النسـاء/٣١ واتـە:

[1] مەسنەدیئیمامی ئەحمەد/ب٥/٣٨٨١.

ئەگەر خۆ لەو گوناهە گەورانە بپارێزن کە بەرهەڵستیتان لێ کراوە و توخنیان نەکەون، لە گوناحەکانتان خۆش دەبین، لە محمدی کوڕی سەهلی کوڕی ئەبو حەسمەوە، ئەویش لە باوکییەوە دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:لە مزگەوتی کوفە بووم، عەلی کوڕی ئەبو تالیب خوای لێ رازی بێت لەسەر مینبەر بوو، ووتاری دەدا، لە ووتارەکەیدا فەرمووی:(خەڵکینە گوناحە گەورەکان(الکبائر) حەوتن. خەڵکەکە کپ بوون، گوێ قوڵاغ بوون، تا بزانن چین، عەلی فەرمووی: ئەرێ بۆچی لێم ناپرسن کە چین؟! ووتیان. باشە، ئەی ئەمیری موسوڵمانان ئەو حەوتە کامانەن؟ فەرمووی: شەریك بۆ خوا بڕیار دان، کوشتنی نەفسی مرۆڤی بێ تاوان کە خوا حەرامی کردووە، تۆمەتبار کردنی ئافرەتی بە مێرد(مێرد دار) بە زینا کردن، خواردنی سەروەت و سامانی هەتیوو، خواردنی سوو(ڕیبا)، هەڵاتن لە ڕۆژی غەزاو ڕووبە ڕوو بوونەوەی دوژمن، گەڕانەوە سەر ڕەوشتی ئەعرابیان دوای واز هێنان لێی.) ووتم. بابە، گەڕانەوە سەر ڕەوشتی ئەعرابی بۆچی کەوتۆتە ڕیزی ئەم تاوانانەوە؟! فەرمووی: چونکە شتێکی زۆر گەورەیە، کە نییە کابرایەك کۆچی کردبێت و بەشە غەنیمەتی خۆی بۆ دانرا بێت و جیهادی لەسەر فەرز بوبێت، ئاوا ئەو بەیعەت و پەیمانە لە گەردنی خۆی داماڵێت وواز بهێنێت و ببێتەوە بە ئەعرابی!!

ده‌رسی پێنجه‌م

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ ۙ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.١٢

مانای گشتی ئایه‌ته‌كه

ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئه‌گه‌ر ئافره‌ته‌ موسوڵمانه‌كان هاتنه‌ لات، تا په‌یمان(به‌یعه‌ت)ی ئه‌ووت بده‌نێ كه‌ هیچ شه‌ریكێك بۆ خوای گه‌وره‌ بڕیار نه‌ده‌ن و دزی نه‌كه‌ن و داوێن پیسی(زینا) نه‌كه‌ن و منداڵه‌كانیان نه‌كوژن و ئه‌و بوختانه‌ هه‌ڵ نه‌به‌ستن(به‌وه‌ی ئه‌گه‌ر منداڵێك له‌ مێردی خۆیان نه‌بوو بیكه‌ن به‌ هی ئه‌وان) هه‌روه‌ها له‌ كارو باری چاكیشدا سه‌رپێچیت نه‌كه‌ن، تۆش به‌یعه‌ته‌كه‌یان لێ وه‌رگره‌ داوای لێبوردنیشیان له‌ خوای گه‌وره‌ بۆ بكه‌. خوای گه‌وره‌ش لێبورده‌و به‌به‌زه‌ییه‌.

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەكە

عـــورەوەی كـــوڕی زوبـــەیری كـــوڕی عـــەووام لـــە خـــاتوو عائیشـــەی دایكمانــەوە، كــە پــوری ئەویشــە خــوا لێیــان ڕازی بێــت دەگێڕێتــەوە كــە خـاتوو عائیشـە بـۆی بـاس كـرد كـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ:(كَانَ يَمْـتَحِنُ مَـنْ هَـاجَرَ إِلَيْـهِ مِـنَ الْمُؤْمِنَـاتِ بِهَـذِهِ الآيَـةِ (يَـا أَيُّهَـا النَّبِـيُّ إِذَا جَـاءَكَ الْمُؤْمِنَـــاتُ يُبَايِعْنَـــكَ..) تـــا دەگاتـــە(غَفُورٌ رَّحِـــيمٌ) واتـــە: هـــەر ئـــافرەتێكی موسـولْمان هیجرەتـی بكردایـە بـۆ لای پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـــەم ئایەتـــە تـــاقی دەكـــردەوە یـــەعنی داوای ئـــەو بـــەڵێن و پـــەیمان و بەیعەتەی لێ دەكرد.

پاشـــان عـــورەوە دەفـــەرموێت: خـــاتوو عائیشـــە فـــەرمووی: هـــەر ئـــافرەتێكی موسـولْمان ئـەو مەرجانـەی قبـوڵ بكردایـە، پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ پـێی دەفـەرموو. (بَايَعْتُـكِ) واتـە: وا بەیعـەتم لـێ وەرگرتیـت. ئەمـەش هـەر بـە قسـە بـوو، چونكـە بـە خـوا قەسـەم پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ هـەرگیز لـە كـاتی بەیعـەت وەرگرتنیـدا دەسـتی بـەر دەسـتی هـیچ ئافرەتێـك نەكـەوتووە. بەیعەتیشـی هـەر وا بـە قسـە لـێ وەردەگـرتن كـە دەیفـەرموو.(قَـدْ بَايَعْتُـكِ عَلَـى ذَلِـكَ) واتـە: وا بەیعەتم لەسەر ئەوانە لێ وەرگرتیت.[1]

ئیمـامی ئەحمـەد ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت دەگێڕێتـەوە كـە ئومەییـەی كچـی ڕەقیقـە دەفـەرموێت: لەگـەڵ چەنـد ئافرەتێـك هاتینـە خزمـەت پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ تـا بەیعـەتی بـدەینێ، ئـەویش ئـەو

---

[1] بوخاری و موسلیم ڕیوایەتیان كردووە.

بەیعەتـەی لـێ وەرگـرتین کـە لــەو ئایەتــەدا بــاس کـراوە کــە بــە هــیچ شـێوەیەك شــەریك بــۆ خــوا دانــەنێین و دزی نەکــەین و.. تــا کۆتــا مــەرج پاشــان دەیفــەرموو: (فِيمَـا اسْـتَطَعْتُنَّ وَأَطَقْـتُنَّ) واتــە: بــەو ڕادەیــەی توانــاو تاقــەتتان هــەبوو. ووتمــان:خواو پێغەمبــەری خــوا لــە خۆمــان بەبــەزەیی تــرن بەرامبــەرمان. ووتمــان: ئــەدی ئــەی پێغەمبــەری خــوا دەســت نەخەینــە نــاو دەســتت؟ فــەرمووی:(إِنِّي لَا أُصَـافِحُ النِّسَـاءَ، إِنَّمَـا قَـوْلِي لِامْـرَأَةٍ وَاحِـدَةٍ كَقَـوْلِي لِمِائَـةِ امْـرَأَةٍ) واتــە:من تەوقــە لەگــەڵ ژنانــدا ناکــەم، قسەشــم بــۆ ئافرەتێــك قســەمە بــۆ ســەد ئــافرەت. حســن صــحیح. هەروەها النسائی و ابن ماجەو ابن جەریریش گێڕاویانەتەوە.

ئیمــامی بوخــاری ڕەحمەتــی خــوای لێبێــت دەگێڕێتــەوە کــە ابــن عبــاس خــوا لێیــان ڕازی بێــت، فــەرمووی: نــوێژی جــەژنی ڕەمــەزانم لــە خزمــەت پێغەمبــەردا کــردووە هــەروەها لەگــەڵ ئــەبو بەکــری ســددیق و عومــەری کــوڕی خــەتتاب و عوســمانی کــوڕی عەففانــدا.. هــەر هــەموویان نوێژەکــەیان پــێش ووتارەکــە دەکــرد.(واتــە نــوێژی جــەژنیان دەکــرد، ئــەوجا ووتاریــان بــۆ خەڵکەکــە دەدا) پێغەمبــەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ کــە لــە ووتــار دەبــۆوە، ئامــاژەی دەکــردە پیــاوان کــە دانیشــن، پاشــان بــە نێــو ڕیزەکانیانــدا دەڕۆیشــت بــۆ جــێ نــوێژی ئافرەتــان و ئامۆژگــاری دەکــردن. جارێـك لەگـەڵ بیلالی حەبەشـیدا خـوا لـێی ڕازی بێـت چوونـە جـێ نـوێژی ئافرەتــان و پێغەمبــەر صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ ئــەم ئایەتــەی بــۆ خوێندنــەوە.(يَا أَيُّهَـا النَّبِـيُّ إِذَا جَـاءَكَ الْمُؤْمِنَـاتُ يُبَايِعْنَـكَ) کــە لــە ئایەتەکــە بــووەوە پرســی(أَنْتُنَّ عَلَـى ذَلِـكَ؟) واتــە: ئێــوەش لەســەر ئــەو بەیعــەت و

په‌یمانـه‌ن.. وایـه‌؟ ئافره‌تێـك وه‌ڵامـی دایـه‌وه‌: بـه‌ڵێ ئـه‌ی پێغه‌مبـه‌ری خـوا.. پاشــان فــه‌رمووی: خــێرو خــێرات بكـه‌ن.. ئینجــا بیلالــیش خــوا لــێی ڕازی بێــت، پارچه‌یــه‌ك لــه‌ جــل و به‌رگه‌كــه‌ی خــۆی ڕاخســت و ئافره‌تــانیش مستیله‌و بازنه‌كانی خۆیانیان تێ ده‌كرد..

ڕێڕەو

مەرجەكانی ئەم بەیعەتە بنەمای عەقیدەو بنەمای ژیانی نوێی بارودۆخی كۆمەڵایەتین.. شەریك بۆ خوا دانەنان بە هیچ شێوەیەك(نە لە بیروهۆشدا، نە لە پەرستندا، نە لە یاساو ڕێسا داناندا) ئەنجام نەدانی تاوانی وا كە سنوری خوای تێدا بشكێت و موستەحەققی سزای گەورە بێت دزی، داوێن پیسی و زینا، منداڵ كوشتن چ بە زیندە بە چاڵ كردنی كچان بێت، كە خوو نەریتێكی نارەوای جاهیلییەت بوو. چ بە لەبار بردنی كۆرپەی ناو سكی دوو گیانان(حامیلە)، چونكە ئەو كۆرپانانەن، كە بەردەوامی دەدەنە مرۆڤایەتی. هەروەها منداڵێك كە لە مێردەكانیان نیە، نەیكەن بە هی ئەوان، بەو هیوایەی تاوانێكی زینای ڕابوردوویان بشارنەوە. یان منداڵەكە كە خۆیان دەزانن لە كێیە نەیدەن بە كەسێكی تر، چونكە لە ژیانی جاهیلییەتی پێش ئیسلامدا وا بوو، وەكو بوخاری لە خاتوو عائیشەوە دەگێڕێتەوە كە لە جاهیلییەتی پێش ئیسلامدا، جاری وا هەبوو چەند پیاوێك(چوار یان پێنج) دەچوونە لای ئافرەتێك و زینایان لەگەڵ دەكرد، پاش دوو گیانی، كە منداڵەكەی دەبوو، گەرچی بیشیانزانیایە كە منداڵەكە لە كامیانە، بەڵام هەڵی دەگرت و دەیبردەوە بۆ ئەو پیاوەی ئەم كۆرپەكەی پێ دەشوبهاندو پێی دەووت: ئەمە منداڵی تۆیە و بیشیبە بۆ خۆت!! ئەویش دەبوو بیگرێتە خۆ! بێ گومان ئایەتەكە ئەو حاڵەتەو هەموو حاڵەتێكی تریش دەگرێتەوە. پاشان مەرجی ئەخیر دێت: (وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ)

فَبَايِعْهُنَّ) ئەمەش بەڵێندانە لەسەر گوێڕایەڵی و مل کەچی دەربڕین بۆ پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و پابەند بوونە بە فەرمانەکانیەوە، ئەمەش ڕێسایەکی گرنگی دارشتنی(السمع و الطاعة)ی ئیسلامییە.

لێکدانەوەی ئایەتەکان

١- (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ) بۆ مێینەیەو دەفەرموێ: (جَاءَكَ) نەك جاءتك چونكە لە عەرەبیدا بۆ(جمع التكسیر) دەشێت پێچەوانەی ڕەگەز بە كار بێت، بۆ نموونە:لە سوورەتی یوسفدا خوای پەروەردگار، بۆ ژنانی شار دەفەرموێت:(قال) نەك(قالت).(وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ) یوسف/٣٠ هەروەها بۆ كۆمەڵێك پیاوانی ئەعرابیش فەرمووی:(قَالَتِ) نەك(قَالَ): (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا) الحجرات/١٤ وە(قَالَتْ رُسُلُهُمْ) ابراهيم/١٠

٢- لەو ئایەتەو لە ڕیوایەتەكانی حەدیسیشدا دەبینین ئەوەی كە خوای گەورە لە ئافرەتان داوای كردووە بەیعەتی لەسەر بدەن، بەرهەڵستی كردنیانە لە ئەنجامدانی هەندێك تاوان، نەك فەرمان كردن بێت بە ئەنجامدانی هەندێك فەرز، چونكە تاوانەكان لەو جۆرانەن كە عەرەبەكانی ئەو سەردەمە - بە تایبەتی ئافرەتانیان - خوویان پێوە گرتبوو ئەنجامدانیشیان بە خراپە نەدەزانی! هەر كەسێكیش جڵەوی حەزە لارەكانی خۆی گرت و توانی خوو نەریت و ئارەزووەكانی خۆی كۆنترۆڵ بكات، گیانی ڕاپەڕاندنی تێدا ئاسانتر دەبێت.

٣- لە هەر دوو سەحیحی ئیمامی بوخاری و موسلیمدا هاتووە كە كاتێك ئافرەتان - دوای فەتحی مەككە- بۆ بەیعەتدان هاتنە خزمەت پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هیندی كچی عوتبەشیان لەگەڵدا بوو كە ژنی ئەبو سوفیان بوو. كە پێغەمبەرصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فەرمووی: شەریك بۆ خوا دانەنێن و دزی نەکەن، هیند فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەبو سوفیان پیاوێکی ڕەزیل(بەخیل) ە ئەوەندەم ناداتێ بەشی خۆم و منداڵەکانم بکات، ئایا گوناحم دەگاتێ ئەگەر بێ ئەوەی ئەو ئاگای لێ بێت، یان پرسی پێ بکەم، بەشی خۆمان لە پارەکانی هەڵگرم؟ پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی:(خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكِ وَيَكْفِي بَنِيكِ) واتە: ئەوەندەی بەشی خۆت و منداڵەکانت دەکات، ئەمینانە، لێی هەڵگرە، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر سوور بوونی یاوەرانی پێغەمبەرصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە موڕاعات کردن و ڕاپەڕاندن و پابەند بوونیانەوە بە شەریعەتەکەی خواوە، ئەمەش ڕێسایە بۆ هەموو ژنێکی مێرد چروك و پیسکە بەو مەرجەی هێندەیان خەرجی نەدابنێ، بەشی کردبن.

٤- (بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ) واتە کۆرپەی زۆڵ.. چونکە لە نێوانی چوار پەلدا لە دایك دەبێت.. نێوان هەردوو دەست و هەردوو ڕان.

٥- (وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ) خۆ ئاشکرایە کە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمان بە غەیری چاکە ناکات، بەڵام ئەمە وەکو ئایەتی: (قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ) الأنبياء/ ١١٢ وایە. واتە: خوایە بە حەقیانەت حوکم کە! خۆ ئاشکراو بێ گومانە کە خوای گەورە بە ناهەق حوکم ناکات.. ئەم شێوازە جۆرێکە لە جۆرەکانی جەخت(تەئکید) کردنەوە. واتە(معروف) تەئکیدە لەسەر(وَلَا يَعْصِينَكَ) هەر وەك(بِالْحَقّ) تەئکیدە لەسەر(رَبِّ احْكُم). هەروەها ئەو(بِالْحَقّ)ە کە سیفەتە لە جێی سیفەت باسکراو(موصوف) یك هاتووە کە ئەسڵی عیبارەتەکە دەبێتە:(رَبِّ احْكُم بِحِكْمِكَ الْحَقِّ..) ئەم ئایەتەش دەبێتە.(وَلَا

يَعْصِينَكَ فِي أَمرِكَ أَلْمَعْرُوفٍ) واتە: لە فەرمانەكانتدا كە هەمووی هەر چاكن، سەرپێچیت نەكەن.

٦- ئەم بەیعەتە كە بە بەیعەتی ئافرەتان ناسراوە، مانای وا نییە تایبەت بوو بێت بە ئافرەتەوە، بەڵكو ئەمە یەكێكە لەو حەوت جۆر بەیعەتە شەرعییەی كە لە ئیسلامدا هەیە. پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەمان جۆر بەیعەتی لە پیاوانیش وەردەگرت، ئیمامی بوخاری رەحمەتی خوای لێبێت لە عوبادەی كوڕی السامتەوە خوا لێی ڕازی بێت، دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموون: (بَايِعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ..وَقَرأَ الآيَةَ) واتە: ئایا بەیعەتم دەدەنێ لەسەر ئەوەی كە شەریك بۆ خوا بڕیار نەدەن و زینا نەكەن و دزی نەكەن.. ئینجا ئەو ئایەتەی خوێندەوە و فەرمووی:(فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَتَرَهُ اللَّهُ فَهُوَ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ) واتە: هەر كەسێكتان بەیعەتەكەی بە سەلامەتی بردە سەر ئەوە پاداشتی لای خوای گەورە مسۆگەرە، هەركەسێكیشتان تاوانێكی لەوانە كردو سزاكەی لە دنیادا وەرگرت، ئەوە سزاكە كەفارەتی گوناحەكەیەتی و پاك دەبێتەوە پێی. ئەوی تاوانێكی كردو خوای گەورە بۆی پۆشی، ئەوە لە وویستی خوای گەورە خۆیدایە گەر وویستی سزای دەدات، گەر وویستیشی ئەوە هەر لێی خۆش دەبێت..

٧- مـەرجی:(وَلا يَعْصِـينَكَ فِي مَعْـرُوفٍ) تايبـەت نييـە بـە پێغەمبـەرەوە صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بـەڵكو ئەمـە بۆتـە ڕێسـايەكی دەسـتوری ئيسـلام، چونكـە شـوێن كـەوتوانی ئيمـام و خەليفـەو حـاكم و ئـەمير و فەرمانـدەكان، كـە بەيعـــەتيان دا، دەبێـــت گـــوێ ڕايـــەڵی و مـــل كـــەچی بـــۆ هـــەموو فەرمانـەكانيان دەر بـبڕن و جێ بـەجێی بكـەن مـادام لـە سـەر خـێرو چاكـە خوازييـە، ئەگـەر فەرمانەكەشـی لـە چـوار چێـوەی شـەرعدا نـەبوو، ئـەوە لـەو فەرمانەيـدا گـوێ ڕايـەڵی ناكرێـت چونكـە هـێزی ياسـا بـە شـەريعەتی ئيسـلامەكەوەيەو تـەنها ئيسـلام مەرجەعييـەتی موسـوڵمانە بۆيـە ياسـاو ڕێسای گەل و دەسەڵاتدار هەر دەبێت لە ئيسلامەوە وەرگيرا بێت.

بەیعەت

(پەیمان و بەڵێن دان)

زانایـانی ئیسـلام و شەرعناسـان بـە درێژایـی مـێژوی پڕ سـەروەری موسـوڵمانان حـەوت جـۆر بەیعـەتیان تۆمـار کـردووە کـە جگـە لـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ یـاوەران و تـابعین و تـابیعی تـابیعینیش لە یەکتریان وەرگرتووە، ئەوانیش ئەمانەن:

١- بەیعەتی گشتی لەسەر ئیسلام:

ئەمـە ئـەو بەڵێنەیـە کـە هـەموو کـەس دەبێـت بـە خـوای پـەروەردگاری بـدات، جـا ئەگـەر موسـوڵمانان ئیمـام(خەلیفـە) یـان هـەبوو، ئـەوە لـە رێـی ئـەووەوە دەکرێـت. گـەر نـەیان بـوو، ئـەوە نێـوان خۆیـان و خـوای گەورەیـە کـە دەبێـت پێـوەی پابەنـد بـن. چونکـە ئەمـەیان ئیعلانـی ئیسـلامەتی خاوەنەکەیـەتی، ئـەوی ئـەم بەیعەتـەی لـە گەردنـدا نـەبێت کافرە.

ئیمـامی ئەحمـەد لـە محمـدی کـوڕی الأسـوەدەوە دەگێڕێتـەوە کـە ئەسـوەدی بـاوکی بـۆی گێڕاونەتـەوە، فەرمویـەتی: لـە رۆژی ئـازاد کـردن (فـەتح)ی مەککـەدا پێغەمبـەرم صـلی اللّٰه علیـه سـلم دی لەسـەر تـیرە شـاخێك دانیشـتووە، بەیعـەتی لەسـەر ئیسـلام و شـایەتمان لـە خـەڵکی وەردەگـرت، دەفەرمـوێ: ووتـم باوکـە شـایەتمان چییـە؟ فـەرمووی

بەیعـەتی لێ وەردەگـرتن کـە بـاوەڕ بـە خـوا بهێـنن و ئینجـا شـایەتمان بێـنن و بڵێن: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ.[1]

ئیمــامی بوخــاری و موســلیم لــە مەجاشــیعی کــوڕی مەســعودەوە دەگێڕنــەوە کــە فەرمویــەتی: مــن و براکــەم هاتینــە خزمــەت پێغەمبــەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وعـەرزمان کـرد، بەیعـەتمان لەسـەر هیجـرەت لـێ وەرگــرە، فــەرمووی:(إِنقَضَــتِ الهِجْــرة إِلى أَهْلِهــا) واتــە: هیجــرەت تــەواو بوو،ئـەوی ئـەهلی هیجـرەت بـوو کـردی(پێشـتر بـوو، بـۆ مەدینـە، ئێسـتا ئـەمان لـە مەککـەن) ووتـم، ئـەدی لەسـەر چـی بەیعـەتت پـێ بـدەین؟ فەرمووی:(أَلإِسْلام وَالجِهاد).

٢- بەیعەت لەسەر کار کردن بە ئیسلامەتی و دینداری:

سـەیدنا جـەریری کـوڕی عبـد اللّٰه دەفەرمـوێ: ئێمـەش وەکـو ئافرەتـان بەیعـەتمان بـە پێغەمبـەر دا صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ گـەر کەسـێکیش بـە تــەواوی پێــوەی پابەنــد بــوو، نەیشــکاند ئــەوە ئــەهلی بەهەشــتە. هــەر کەسـێکیش شـتێکی لێ شـکاندو خـوا لـە دنیـادا بـۆی پۆشـی، ئـەوە خـۆی و خوای خۆی لێ پرسینەوەی لای ئەوە.[2]

ئــەوەش کــە بــە بەیعــەتی ئافرەتــان ناســراوە هــەر لــەم جــۆری بەیعەتەیــە، ئیمــامی بوخــاری و ئەحمــەدو ئــەبو یــەعلی و تەبــەرانی گێڕاویانەتـەوە کـە سـەلمای کچـی قـەیس کـە پـووری پێغەمبـەرە صَـلَّى اللَّهُ

---

[1] مەســنەدی ئیمــامی ئەحمــد/ب٢/ل٤١٥ ، هەروەهــا مجمــع الزوائــد/٦ پیــاوانی سەنەدەکەی متمانە پێکراون(رجاله ثقات) هەروەها البداية والنهاية/ابن كثير.

[2] البخاری/مناقب الأنصارل٤٣ و مسلم/الحدود ل٤٤.

عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ دەفـەرموێ: لەگـەڵ پۆلێـك ئـافرەتی ئەنسـاردا هاتینـە خزمـەت پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ و بەیعـەتمان پێـدا. مـەرجی بەیعەتەكـەی ئـەوە بـوو، هـاوەڵ بـۆ خـوا بڕیـار نـەدەین، دزی نەكـەین، زینـا نەكـەین، كۆرپـەكانمان نـەكوژین، كۆرپـەی پیـاوی تـر هـەڵ نەگرینـەوەو بیكەینـە منـداڵی مێردەكانمـان، سـەرپێچیش لـە كـردەوە چاكەكانیـدا نەكـەین پاشـان پـێی فـەرمووین:(ولا تَغْشُشْـنَ أزواجَكُـنَّ) واتـە فێـڵ و خیانـەتیش لـە مێردەكانتـان نەكـەن. بەیعـەتمان پێـداو هاتینـە دەرەوە، دوایـی بـە ئافرەتێكیـانم ووت. بگـەڕێرەوە لـێی بپرسـە ئـاخۆ مەبەسـت لـە فێـڵ و خیانـەت لـە مێردەكانمـان چییـە؟ گەڕایـەوەو پرسـی، فەرمووی:(تَأْخُـذُ مَالَـهُ فَتُحَـابِي بِـهِ غَيـرَهُ) پـارەو سـامانی ببـەیت، تـا خـۆی پێ شیرین كەی لای پیاوی تر.

هـەروەها ئیمامـان ئەحمـەدو بوخـاری و موسـلیم و ترمـزی لـە سـەیدنا جـەریرەوە دەگێڕنـەوە كـە فەرموویەتی:بەیعـەتم بـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ دا لەسـەر نـوێژ كـردن و زەكـات دان و ئامۆژگـاری كردنـی هەموو موسوڵمانێك.

٣- بەیعەت لەسەر كۆچكردن(الهِجرة):

ئیمـامی موسـلیم لـە یەزیـد الأسـلمیەوە دەگێڕێتـەوە: هـەر كاتێـك پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ سـەریيە(مـەفرزە) یـەكی بـۆ غـەزا بناردایـە، ڕایدەسـپاردن كـە (أُدْعُهُـمْ الَى اِحْـدَى ثَـلاثٍ: الإِسْـلامُ مَـعَ التَّحَـوُّلِ الَـى دارِ الهِجْـرَةِ فـإنْ أَبَـوا الإِسْـلامَ فَالجِزْيَـةُ، فـإنْ أَبَوهَـا فـالحَرْبُ، ومَـنْ

أَسْلَمَ وَ يُهَاجِرْ يَجْرِي عَلَيهِ مَا علَى المُؤمنينَ، مَا عَدَا الفَئُ، فَلا نَصِيبَ فِيهِ).[1]

٤- بەیعەت لەسەرپشتگیری و سەرخستن:

سەیدنا جابر دەگێڕێتەوە کە خۆی یەکێك بوو لەو حەفتا پیاوو ئافرەتەی یەك یەك و دوو دوو لە عەقەبە کۆ بوونەوەو پێغەمبەریان دیت و بەیعەتیان پێدا، دەفەرموێ: پێمان ووت: ئەی پێغەمبەری خوا، بەیعەتت لەسەر چی پێ ببەستین؟ فەرمووی:(تُبَايِعُونِي عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي النَّشَاطِ وَالْكَسَلِ، وَعَلَى النَّفَقَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ، وَعَلَى الأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَلَى أَنْ تَقُولُوا فِي اللَّهِ لا تَأْخُذَكُمْ فِيهِ لَوْمَةُ لائِمٍ، وَعَلَى أَنْ تَنْصُرُونِي إِذَا قَدِمْتُ عَلَيْكُمْ يَثْرِبَ، وَتَمْنَعُونِي مِمَّا تَمْنَعُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ وَأَزْوَاجَكُمْ وَأَبْنَاءَكُمْ، وَلَكُمُ الْجَنَّةُ)[2] واتە: بەیعەتم بدەنێ لەسەر گوێڕایەڵی و ملکەچی، لە هەردوو حاڵەتی گورج و گۆڵی و سستیدا. لەسەر بەخشین، لە هەردوو حاڵەتی دەوڵەمەندی و هەژاریدا، لەسەر فەرمان کردن بە چاکەو بەرهەڵستی کردن لە خراپە، لەبەر خاتری خوا کار بکەن و لە لۆمەی لۆمەکاران باکتان نەبێت و نەترسن، پشتم بگرن و سەرم خەن، کە کۆچیشم کرد بۆ لاتان بەرگریم وا لێ بکەن وەکو کە بەرگری لە خۆتان و ماڵ و منداڵتان دەکەن. پاداشتیشتان. بەهەشتە.

---

[1] مجموع الفتاوی: ب١٩/ل٢١-٢٣.

[2] البداية والنهاية /ابن كثير٣/١٦٠ والمستدرك /الحاكم ٢/٦٢٤. اسناده جيد على شرط مسلم.

٥- بەیعەت لەسەر جیهاد:

بەشیری كوڕی خەساس هاتە خزمەت پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا بەیعەتی پێ بدات، لێی پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا بەیعەتی چیم لێ وەردەگریت؟ پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستی پیرۆزی بۆ دەستی بەشیر بۆ تەوقە ڕاكێشاو فەرمووی:(تَشْهَدُ أَشْهَدُ أَنَّ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُه، وَتُصَلِّي الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ لِوَقْتِهَا، وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ، وَتُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) واتە: بڕیار بدە كە هیچ خوایەك نییە شایانی پەرستن بێت جگە لە اللە، وە محمدیش بەندەو نێرراوی خوایە، هەر پێنج نوێژەكە لە كاتی خۆیاندا بكە، ئەو زەكاتەی لەسەرتە بیدە، ڕۆژووی ڕەمەزان بگرە، حەج بكە، لەبەر خاتری خواش جیهاد بكە. بەشیر دەفەرموێ: ووتم. بە خوا قەسەم هەر چل پەنجا سەر ووشترم هەیە! ئەویش هی ماڵ و منداڵ و كەس و كارمن، بۆ جیهادەكەش، پێم ناكرێت! چونكە من كابرایەكی ترسنۆكم، دەشڵێن: ئەگەر كەسێك لە بەرەی شەڕ هەڵێت و ڕاكات، بەر غەزەبی خوا دەكەوێت، بە خوا لەوە دەترسم شەڕ دەست پێ بكات و ووڕەم بڕوخێت و هەڵێم و بەر ئەو غەزەبەی خوا بكەوم. پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستی بەشیری گرت و گوشی و فەرمووی: ئەرێ بەشیر، نە زەكات و نە جیهاد پێم ناڵێیت بە چی دەچیتە بەهەشتەوە؟! بەشیر

دەفەرموێ: ووتم ئەی پێغەمبەری خوا دەستت بێنە با بەیعەتت پێ ببەستم،ئەویش دەستی پیرۆزی هێناو بەیعەتم لەسەر هەمووی پێدا.[1]

٦- بەیعەت لەسەر مردن:

ئیمامی ئەحمەدو بوخاری و موسلیم و ترمزی و نەسائی و بەیهیقی دەگێڕنەوە کە مەککی کوڕی ئیبراهیم لە یەزیدی کوڕی ئەبو عوبەیدو، ئەویش لە مەسلەمەوە خوا لێیان ڕازی بێت، گێڕاوێتیەوە، فەرموویەتی:کە بەیعەتم دا بە پێغەمبەر صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوایی چوومە بن دارێك دانیشتم، کە خەڵکی ڕۆیشتن و کۆڕ تەنك بوو منی بینی فەرمووی:(يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ، أَلَا تُبَايِعُ) واتە: ها کوڕی ئەکوەع بەیعەت نادەیت؟ ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا بەیعەتم دا، گەر دەشفەرموویت با جارێکی دیش بەیعەت بدەمەوە. بۆ جاری دووەم بەیعەتەکەم دایەوە. یەزید(ئەوی حەدیسەکەی لێوە گێڕاوەتەوە) دەفەرموێ: لە مەسلەمەم پرسی ئەو بەیعەتەتان لەسەر چی دەدا؟ فەرمووی: لەسەر مردن.[2]

ئیمامی بوخاری لە عبد اللهی کوڕی زەیدەوە دەگێڕێتەوە کە لەو شەڕەدا کە پێی دەوترێت (موقعة الحرة) کاتێك کە لەشکری شامییەکان لە زەمانی یەزیدی کوڕی موعاویەدا هێرشیان کردە سەر مەدینە، کە هەموو دانیشتوانی ئەو سەردەمەی یاوەرەو تابعین بوون، ئیبنو حەنزەڵەی ئەمیری بەرگریوانان لە شار، بەیعەتی مردنی لە

[1] البخاری/الجهاد ل١١ وسنن البيهقى/ب١.

[2] مەسنەدی ئیمامی ئەحمەد ٤٧/٤ و٥١ و٥٤.

خەڵکەکـە داوا دەکـرد. کـە بـە عبـداللەی کـوڕی زەیدیشـیان ووت بـۆ بەیعەتـدانی، فـەرمووی: مـن لـە دوای پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بەیعەتی مردن بە کەس نادەم.[1]

ئەمـەش ئـەوە دەگـەیێنێت کـە بەیعەتەکـە شـەرعی بـووە و پێچەوانـەی سـوننەتی پـیرۆزی پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ نـەبووە بۆیـە عبـد اللە ئینکـاری لـە خـودی بەیعەتەکـە نـەکرد، بـەڵکو هەڵوێسـتی خـۆی لەمـەڕ ئـەو بەیعەتـە ڕوون کـردەوە کـە نایـەوێت بـە غـەیری پێغەمبـەری صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بدات.

٧- بەیعەت لەسەر گوێ ڕایەڵی و ملکەچی:

عوبـادەی کـوڕی سـامیت خـوا لێـی ڕازی بێـت، دەفەرمـوێ: بەیعـەتی جـەنگمان بـە پێغەمبـەر صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ دا، کـە ملکـەچی تـەواوی بـۆ دەربـڕین و لـە دەوڵەمەنـدی و دەسـت کورتیمانـدا، لـە سسـتی و چوسـتیماندا گـوێ ڕایـەڵی بـین و خۆخـۆیی نەکـەین(بەرژەوەنـدی خۆمـان نەخەینـە پـێش) وشـەڕەپاڵ لەسـەر دەسـەڵات و ئیمـارەت نەکـەین ولـە هەر کوێ بین حەق بڵێین ولە لۆمەی لۆمە کاران نەترسین.[2]

یاوەرەکـان ئـەم جـۆرە بەیعەتـەیان بـە هـەموو خەلیفـەکان دا، هەندێکیشـیان بـۆ هەنـدێ خەلیفـە نەیـدەدا، بـۆ نموونـە کـە سـەیدنا ئـەبو بـەکر بـوو بـە خەلیفـە هەنـدێ یـاوەرەی بـەرێز لەسـەرەتاوە

---

[1] ئیمامی موسلیم و بەیهیقیش ڕیوایەتیان کردووە.

[2] سنن النسائی/ البیعة ل ١٦ الهدایه ب ٣

بەیعـەتیان نـەدا وەکـو عـەلی کـوڕی ئـەبو تالیـب و العبـاس و فـەزڵی کـوڕی و زوبـەیری کـوڕی عـەووام خالیـدی کـوڕی سـەعید و میقـدادی کـوڕی ئەسـوەدو سـەلمانی فارسـی و ئـەبو زەڕڕی غـەففاری و عـەمماری کـوڕی یاسـرو بـەرائی کـوڕی عازیـب و ئوبـەی کـوڕی کـەعب.. بـەڵام هـەموو هـەروا نەمانـەوە، چونکـە دوایـی بەیعـەتیان دا بـەڵام بـۆ نمونـە سـەیدنا عـەلی دوای شـەش مانـگ دای، گـەرچی سـەیدنا عوبـادە تـا مـردیش هـەر بەیعـەتی بـە سـەیدنا ئـەبو بـەکر نـەدا، کـەس لـەو یـاوەرە بەڕێزانـەی لـەو سـەردەمەش بـوون هـاواری بەرهەڵسـتی لـێ بـەرز نـەبووەوە. هـەروەها کۆمـەڵێکی زۆریـش لـە سـەردەمی سـەیدنا عـەلی کـوڕی ئـەبو تالیبیشـدا بەیعـەتی ملکـەچی و گـوێ ڕایـەڵیان نـەدا، وەکـو سـەعدی کـوڕی ئـەبو وەققـاس و عبـد اللّٰهی کـوڕی عومـەرو محمـدی کـوڕی مەسـلەمەو ئـەبو سـەعیدی خـودری و ئوسـامەی کـوڕی زەیـدو وە هـەروەها.. ئەمـە لـە کاتێکـدا کـە هەنـدێ موسـوڵمانی ئـەم زەمانـە ئەگـەر ئەنـدامی حزبێکـی ئیسـلامی بێـت و بەیعـەت بـە ئەمیرەکـەیان نـەدا، پلـەی ئەنـدامێتی نـادەنێ! یـان لـێی دەسـتێننەوە! ڕەنگـە سزاشـی بـدەن.. چونکـە وا حـاڵی بـوون، یـان وا خەڵکەکـەیان چەواشـەو ئیغفـال کـردووە کـە کـاری ئیسـلامی بـێ بەیعـەت نابێـت و بەیعەتەکەشـت وەکـو بەیعـەتی خەلیفـە وایـە و دەبێـت حەتمـەن تـا دەمریـت پێـوەی پابەنـد بیـت! گـەرچی ڕاسـتیەکەش ئەوەیـە کـە موسـوڵمان دەتوانێـت لـە کۆمەڵێکـدا کـاری ڕێکخسـتن و چـالاکی جیهـادی خـۆی بکـات بـێ ئـەوەی بەیعـەت بـە ئـەمیری ئـەو کۆمەڵـە بـدات. گـەر بەیعەتیشـی دا، ئـەوە وەکـو شـێخ سـەعید حـەووا ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت دەفەرمـوێ: ئـەوە بەیعـەتی کـار کردنـە.. دەبێـت هـەر کـەس و

كۆمەڵێك كە داوای بەیعەت لە كەسێك دەكات، ئەوەی بۆ ڕوون بكاتەوە كە ئەمە بەیعەتی كار كردنە نەك بەیعەتی خیلافەت.

بەیعەت پەیمانێكی ڕێكەوتنە، واتە عەقدە، كەوا بوو دەبێت مەرجەكانی عەقدی تێدا ڕوون بێت وەكو: هەردوو لایەنی عەقدەكە و مەرجی هەردوو لاو شێواز(سیغە)ی عەقدەكەو زانینی هۆكارەكانی كۆتا هێنانی و.. وە هەروەها... ئەم مەسەلانە پێویستە ڕوون بن، مەگەر نابینیت جاری وا هەیە كۆمەڵێكی ئیسلامی سەدان ئەندامی خۆی بەرەو(مەجهول) كێش دەكات و ناشهێڵێت ئەندامانی نە چاویان بكرێتەوە و نە بشزانن بەرەو چ ئامانجێكی خەیاڵاوی سەوق دەكرێن، یان بۆ چ مەبەستێكی بەرژەوەندی سیاسی وەك مەڕ گۆش دەكرێن. جاری واش هەیە كابرای فریو دراو بەیعەت نەك بە ئەمیرێكی مەجهول دەدات بەڵكو بە كۆمەڵەكەی دەدات!! كە ئەمە هەر بیدعەیەكی زۆر مونكەرە! نازانم ئیتر ئەوانە بۆ لۆمەی شیعە دەكەن كە تا سپیایی چاویان دادێت، هەر چاوەڕوانی هاتنەوە دەرەوەی ئیمام مەهدی بیرەكەی سامەڕان كە پێش هەزارو دوو سەدو قسور ساڵ و لە تەمەنی پێنج ساڵییەوە خۆی تێدا شاردۆتەوە، دەبێت ئەمانیش بێتە بیریان كە ئەمیرەكەیان لە چ بیرێكدایەو بیر لەچی دەكاتەوە ؟!

هەندێك ناسكە موسوڵمانی تریش پەیدا بوون، كە تەواو پێچەوانەی ئەمانەن! ئەمانیش دەڵێن هەر بەیعەت دان بە غەیری خەلیفە بیدعەیە، واتە ئەم كۆمەڵە ئیسلامیانەی لەم سەردەمەدا بەیعەت لە ئەندامانیان وەردەگرن، كارێكی بیدعە دەكەن!! ئەمەشیان

هەر نەزانین و هەواو هەوەس و بیدعەیە.. چونکە جاریٚ بەیعەتی مردن بە درێژایی مێژوی ئیسلام، موسوڵمانان -بە تایبەتی لە کاتی جیهاددا - لە یەکتریان وەرگرتووە.. نامەوێت لێرەدا بەرپەرچی ئەم لایەنەیان بدەمەوە، چونکە شێخ عبد القادر بن عبد العزیز لە کتێبی(العمدة في اعداد العدة)ـەکەیدا زۆر چاك ئەم گومانەی ڕەواندۆتەوە، کە هەر خۆزگەی ئەوە دەخوازم بتوانین بە کوردی هەموو کتێبەکە -لە کاتێکی گونجاودا - بخەینە بەر دەست ان شاء الله.

دەرسی شەشەم

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ (١٣)

مانای گشتی ئایەتەکە

ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، کەسانێك کە خوای گەورە ڕقی لێیان هەستاوەو غەزەبی لێ گرتوون مەکەنە دۆست و لایەنگرو سەرپەرشتی خۆتان. ئەوانە بەڕاستی هێندە لە ڕۆژی دوایی هیوا بڕاو بوون(لە بێ بەشی و ڕوورەشی و مایە پووچی خۆیان) هەر وەکو کە مردووی گۆڕستان لە هەموو شتێك هیوا بڕاو بوون.

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە

هەندێك لە زانایانی تەفسیر وەکو ئیمامی قورتوبی و ئیبن کەثیرو زەمەخشەری دەگێڕنەوە کە هەندێك هەژارو دەسکورتی موسوڵمان پەیوەندی باشیان بە جولەکەکانەوە هەبوو، هیوای ئەوەیان پێیان بوو کە لە بەرهەم و حاسڵاتی خۆیان بێ بەشیان نەکەن. ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە تا سنورێك بۆ ئەو پەیوەندییە دانێت و نەهێڵێت هیچ کافرێك(چ جولەکەو مەسیحی بێت، چ کافری تر) ئەو سوکە

پەیوەندییە بکەنە درزی دیوارو لەوێوە(دین و عەقیدە، یان بیروهۆش و دیدیان، یان ڕەفتارو نەریتییان) دزە بکاتە ناو موسوڵمانان.

دەڵێن ئەمە هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکەیە، بەڵام مەرجیش نییە بۆ هاتنە خوارەوەی هەموو ئایەتێك هۆیەکی هاتنە خوارەوە هەبێت، چونکە جاری وا هەیە ئایەت بێ ڕوودانی ڕووداو هاتۆتە خوارەوە. چونکە پەندو ئامۆژگاری و ئەحکام، لە لەفزی گشتی دەقە پیرۆزەکانەوە (ئایەت بن یان حەدیس) وەردەگیرێت و تایبەتمەندی هۆ نابێتە مەسەلەی سەرەکی مانا، چونکە وەکو زانایانی ئوسول دەفەرموون: (العِبرةُ بِعُمومِ اللَفظ لا بِخصوصِ السَبَب) واتە: پەند لە لەفزەکە وەردەگیرێت نەك لە هۆکاری تایبەت.

لێکدانەوەی ئایەتەکە

١- سـەرەتای ئایەتەکـە(کۆتا ئایـەتی سـورەتەکە) هـەر بـەم بانگـەوازە خواییـە(يَا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آَمَنُـوا) موسـوڵمانان بانـگ دەکـات، تـا هۆشـیان بخاتـەوە سـەر مەسـەلەی دۆسـتایەتی و لایـەنگری(وەلاء)، هـەروەکو کـە لـە سـەرەتاوە نەیهێشـت لەبـەر بەرژەوەنـدی خۆیان(هـەر چییـەك بێـت) هـەر نابێـت خۆیـان بکەنـە دۆسـتی کـافران و پەیوەنـدی لایـەنگریان لەگەڵـدا ببەسـتن،بەم ئایەتـەی دوایـیش هـەر ڕێ لـەو پەیوەندییـە دەگرێـت، نـەبادا بـە هـۆی ئـەم پەیوەندییـەوە دوژمنـان نهێنـی موسوڵمانان بزانن.

٢- ئایـەتی یەکـەم بـە(فِعـل) داوا لـە موسـوڵمانان دەکـات کافرەکـان بـە (أولیـاء) دانـەنێن(يَا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا عَـدُوِّي وَعَـدُوَّكُمْ أَوْلِيَـاءَ) (أولياء)ـە کـە نـاوە، واتـە: نەیانکەنـە دۆسـتی هەمیشـەیی، بـەڵام لـەم ئایەتـەدا دەفـەرموێ(يَا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا لَا تَتَـوَلَّـوْا)، تَتَـوَلَّـوْا هـەر(فعل)ـە، بەڵام لەمیاندا وەك بفەرموێ: بۆ جارێکیش بێت، نەیکەن.

٣- تورە بوونی خوای گەورە.(غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ).

أ- ئەمـە لـە ئایـەتی سـیفاتە، واتـە خـوای گـەورە تـورە دەبێـت ،ئێمـەش باوەڕمـان وایـە کـە خـوای گـەورە تـورە دەبێـت، ڕقی هەڵدەسـتێت،بەڵام چـۆن؟ ئـەوە ئێمـە نـایزانین.. چونکـە زانیـنی چۆنیـەتی هـەموو شـتێك ئیعتیمـاد دەکاتـە سـەر پـەی بـردن و زانـین و شـارەزا بـوونی ماهیـەت و زاتـی ئـەو شـتە خـۆی. ئێمـەش کـە نـازانین خـوای پـەروەردگار چۆنـە،

بێگومــان پــەی بــە چۆنیــەتی سیفەتەکانیشــی نابــەین(خــۆیی بــن وەك زانســت و زینــدوێتی، یــان کردەوەیــی بــن وەك هــاتن و دیــتن و بیســتن و..هتــد) هۆیەکەشــی کــەم و کــورتی ئێمەیــە کــە خــوای گــەورە ئــەو توانایــەی پــێ نــەداوین تــا دەرك بــەو چۆنیەتییــە بکــەین. داواشــمان لــێ نــەکراوە بــە دوایــدا ڕاکــەین، بــەڵکو بــە پێچەوانــەوە. پێغەمبــەر صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ داوای لــێ کــردووین کــە لــە زاتــی خــوا خــۆی نەکۆڵینــەوە، بــەڵکو لــە ئاســەواری کردگارێتییەکــەی بکۆڵینــەوە، دەبێــت هــەر کــە گەیشــتینە باســی ماهییــەتی خــوای گــەورە بــە ئەدەبــەوە بوەســتین و بــێ دەنــگ بین،چونکــە خــوای گــەورە خــۆی دەفەرمــوێ:(لاَّ تُدْرِكُــهُ الأَبْصَــارُ)

واتە: زەینەکان پەی پێ نابەن..

ب - خــوای گــەورە - وەکــو لــە قورئانــدا دەردەکــەوێت- لــە کــەس و کۆمــەڵێك تــوڕە دەبێــت کــە دینەکــەیان وەرنــەگرتبێت و لاســارانەش چــوو بــن ڕێبــازێکی تریــان بــۆ ڕێکخســتنی ژیانیــان وەرگرتبێــت! ئەمــەش قــابیلی قبــوڵ نییــە. خــۆ جولەکــەکان لــە ســەر دیــن بــوون! بــەڵام باوەڕیــان بــە پێغەمبەرێــتی محمدصَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ نــەهێنا، گــەرچی دەشــیانزانی نــێرراوی خوایــە! بــەڵام حەســوود بــوون، بــوغزاوی و ڕقــن بــوون. وایــان دەزانــی کۆتــا پێغەمبــەر لــەوان دەبێــت، بــەڵام کــە لــە نێــو عەرەبەکانــەوە هــات هــەڕاڵی و بوغراییــان ڕێــی ئیســلامەتی لــێ گــرتن و بورکــانی کینــەیان خســتنیە ســەر ڕێچکــەی بــن بەســت و، بــە هــۆی دەرون لاوازییەکەیانــەوە گــومڕا بــوون! بۆیــە ئــاوا خــوای گــەورە لێیــان تــوڕە بــوو. (الْمَغضُــوبِ عَلَـيهِمْ). مەســیحییەکانیش خوایــان دەپەرســت، بــەڵام چونکــە چۆنیــەتی پەرســتنەکەیان بــە پــێی تــەعلیماتی خــوای زانــاو کــارزان نــەبوو، کەوتنــە

شــیرکەوەو خــوای گــەورەش بــە گــومڕا نــاوی بــردن، واتە:(الضَّــالون) چونکە بە هۆی نەزانی خۆیانەوە تێکەوتن.

لێرەشــدا کــە خــوای گــەورە جــارێکی تــر ئــەوە بــۆ موســوڵمانان ڕوون دەکاتــەوە، کــە نابێــت بــە هــیچ شــێوەیەك ئــەو خەڵکــەی لایانــداوەو لادەرو پــە ڕیــدەو نــامۆ بــوون و، خــوای گــەورە ڕقی لێیــان هەســتاوەو غــەزەبی لێ گرتــوون، موســوڵمانان بیانکەنــە دۆســتی خۆیــان، نابێــت پەیوەنــدییان لەگەڵــدا ببەســتن.. ئــاخر چ بەرژەوەندییــەك لــەو دۆســتایەتیەدا هەیــە، کەســێك خــوای بەبــەزەیی لێــی تــوڕە بووبێــت و نەیــەوێت، کەســێك بەرنامــەی دینەکــەی واز لێ هێنــا بێــت و بــەرەڵا بــوو بێــت و خــوای گــەورە غــەزەبی لێ گرتبێــت، چــۆن دەبێــت موســوڵمانێك ئەوەنــدە ســاویلکە بێــت، وا بزانێــت خــێری بــۆ موســوڵمانان پێــوە مــاوە؟! دەبێــت ئــەو موســوڵمانەی بــەو هیوایەیــە، چەنــد گێــژو گێــل و گــەلۆرو گــەلحۆو گــەمژەو گــەوێل و گەمبۆڵ بێت؟! حەیفت نەکرد وا بیت؟!

دۆستایەتی و دوژمنایەتی
(الولاء و البراء)

ئێمـەی موسـولْمان کـە باوەڕمـان وایـە ئیسـلام دینمانـە، واتـە تـەنها ئیسـلام بەرنامـەو پـێڕەوی ژیانمانـەو تـەنها ئـەویش ئایـدیۆلۆژی ژیانمانـە. یـەعنی ئێمـە لـە دیـدی ئیسـلامەوە دەڕوانینـە بونـەوەر، گـەردون و ژیـان و مـرۆڤ، گـەردون بەهـەرچی دیـارو نادیـارەوە کـە تێیدایـە. ژیـانیش بـەو سـیفەتەی قۆنـاغێکی بـوونی تـاك و کۆمەڵگەکـەی مرۆڤایەتییـە، بـەو سـیفەتەش کـە کێڵگـەی چانـدنی قیامـەتی مرۆڤـە. دیسـان بـەو سـیفەتەش کـە گۆڕەپـانی ململانـێی سـەلماندنی بوونمانـە(لـە ڕوون کردنـەوەی تیـۆری دینەکـەو، پیـادە کردنـی پراکتیکـی بانگەوازەکـەی و، هێنانـە دی واقیعـی ئوممـەت و حـوکمی شـەریعەتەکەمان).. هـەر لـە دیـدو بۆچـوونی ئیسلامەکەشـمانەوە خـەڵکی - بـە پـێی زاراوە شـەرعییەکانمان- پـۆلێن دەکـەین لای ئێمـە خـەڵکی یـان دینـدارن یـان بـێ دیـنن، دینـدار بـە ئیسـلام یـان بـە مەسـیحێتی یـان بـە جولەکایـەتی یـان بـە مەجووسـی یـان بـە هـەر دینێکـی تـر ئیسـلام قبـوڵی بێـت ئینجـا موسـوڵمانی بـە تـەقواو هـی کـەم تـەقواو فاسـق. کـافریش، شـەڕانییە یـان موسـالیم. لـەو نێوانەشـدا دووڕوو(مونـافیق)ی بـێ هیممـەت و ترسـنۆك خۆپەرسـت، وەکـو جرجـی بـێ سـەروەت دێـت و دەچێـت. هەڵوێسـتی هـەر یـەکێکیش لەوانـە هـەر بـە ئیسـلامەکەمان هەڵدەسـەنگێنین، ئـەوی ئیسـلام قبـوڵی بـوو بـە هـی خۆمـانی دەزانـین و بـەرگری لـێ دەکـەین، ئـەوی

ئیسلام پێی قبوڵ نەبوو دەیکەینە هی ناحەزو بە گوێرەی شەرع مامەڵەی لەگەڵدا دەکەین.

بۆ نمونە: حوکمی جاسوسێکی موسوڵمان، لەسەرەتاوە کابرا لە ڕیزی موسوڵماناندا پۆلێن کراوەو قبوڵ بووە. بەڵام کارە جاسوسیەکەی کارێك نییە ئیسلام قبوڵی بێت، جا ئەگەر جاسوسیەکەی لەسەر موسوڵمانان بۆ کافران بوو، شتی گەورەشی دژی موسوڵمانان لەسەر بنیات نرا، ئەوە لەسەری دەکوژرێت، بەڵام لەویشدا هۆکارو جۆری کوشتنەکەی دەبێت ڕوون بکرێتەوە، چونکە ئەگەر جاسوسی کردنەکەی لە ڕوانگەو دیدی باوەڕ وعەقیدەیەوە بوو بێت، ئەوە کافر بووەو لەسەر جاسوسێتیەکەی -بەو سیفەتەی کە کوفرە- کوژراوە. لەو حاڵەتەشدا حوکمی کفن و دفن و گۆڕستان و میرات و حوکمی تری دنیایی و حوکمی قیامەتیشی جیاوازە. ئەمما ئەگەر لە دادگایەکی شەرعی سەلماندی کە جاسوسێتیەکەی لە ڕوانگەو ڕەفتارێکی گێلانەو نەزانیەوە کردووەو بەڵام کێشەی گەورەو دژواری لەسەر موسوڵمانان دروست کرد بوو، دەکوژرێت بەڵام ئەمجارە لەسەر خودی جاسویەکەیە - بەو سیفەتەی کە تاوانێکی زەرەرمەند بووە بۆ موسوڵمانان - لەم حاڵەتەشدا حوکمی کفن و دفن ومیرات و حوکمەکانی تری دنیای خۆی و ماڵ و منداڵی و حوکمی قیامەتیشی وەکو موسوڵمان حساب دەکرێت.

لەم دیدو ڕوانگەو زەمینەوە تەماشای دۆستایەتی و دوژمنایەتی موسوڵمان دەکرێت، بە پێی ئەم پێناسەشە کە ووتراوە(وەلاء و بەراء)

بریتییە لە چەسپاندن و ڕاپەڕاندنی واقیعیانەی عەقیدە، مومكین نییە خوا بەیەكناسی(التوحید) لە جیهانی واقیعی كۆمەڵگەیەكدا - بێ دیاری كردنی بەرەی كوفرو ئیمان و هەڵاوێردنی سەنگەری هەردوولاو دیاری كردنی سنووری نێوانیان - بسەلمێت و بچەسپێت. بۆیە دەبێت چاك لەوە حاڵی بین كە هەڵوێستی دۆستایەتی و دوژمنایەتی (الولاء و البراء) یەكێكە لە گەورەترین و گرنگترین و سەختترین كێشەكانی عەقیدە. چونكە خوای گەورە دەفەرموێ:(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ * قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) التوبة ٢٣-٢٤ وە(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) المائدة/٥١ بۆیە ئیبن عەتیق ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ هیچ باسێك لە قورئاندا دوای كێشەی خوابەیەكناسی و پێچەوانەكانی ئەوەندەی وەلاءو بەراء بەڵگەی زۆرو ڕوون و ئاشكرای لەسەر نییە.[١]

---

[١] (النجاة والفكاك/ل ١٤).

لـە سـەنگەری شـەرع و لـە ڕوانگـەی دەیـان و سـەدان بەڵگـەی قورئـان و حەدیسـەوە دەتـوانین جـەخت لەسـەر ئـەوە بکەینـەوە کـە دۆسـتایەتی و دوژمنایەتی(الولاء و البراء):

١- ڕوکنێکـی زۆر دژوارو گرنگـی عەقیـدەی موسـوڵمانانەو بـاوەڕی هـیچ کەسـێك بـێ ئـەو تـەواو نابێت.(يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا الْيَهُـودَ وَالنَّصَـارَىٰ أَوْلِيَـاءَ ۘ بَعْضُـهُمْ أَوْلِيَـاءُ بَعْـضٍ ۚ وَمَـن يَتَـوَلَّهُم مِّـنكُمْ فَإِنَّـهُ مِـنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) المائدة/٥١

٢- بـە گرنـگ نـەدینتنی ئـەم ڕوکنـە سـەرەکییەو شـل گرتنـی، ئـەو کـەلێن و بۆشـاییە پەیـدا دەکـەن کـە دوژمنـانی ئیسـلام لێـوەی دزە دەکەنـە نـاو دیـن و ئوممـەت و بزاڤـە ئیسـلامیەکەمانەوە و لەوێشـەوە زەربـەمان لـێ دەدەن: (وَلَـوْ أَرَادُوا الْخُـرُوجَ لَأَعَـدُّوا لَـهُ عُـدَّةً وَلَٰكِـن كَـرِهَ اللَّهُ انبِعَـاثَهُمْ فَثَـبَّطَهُمْ وَقِيـلَ اقْعُـدُوا مَـعَ الْقَاعِـدِينَ * لَـوْ خَرَجُـوا فِـيكُم مَّـا زَادُوكُـمْ إِلَّا خَبَـالًا وَلَأَوْضَـعُوا خِلَالَكُـمْ يَبْغُـونَكُمُ الْفِتْنَـةَ وَفِـيكُمْ سَـمَّاعُونَ لَهُـمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ) التوبة/ ٤٦-٤٧

٣- بـێ بایـەخ تەماشـا کردنـی ئـەم ڕوکنـە سـەرەکییە عەقیدەکـە لاواز دەکات،گـەر هەڵیشـی نەوەشـێنێتەوە: (يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا إِن تُطِيعُـوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنقَلِبُوا خَاسِرِينَ) آل عمران/١٤٩

٤- ناسـین و شـارەزا نـەبوون لـەم ڕوکنـە دەبێتـە تێکـەڵ بـوونی ڕەنگـە سـوورەکەی نێـوان کـوفرو ئیمـان و بـەرەکانیان، دوایـیش دیـاردەو ڕواڵەتـەکانی هـەردوولا تێکـەڵ دەبـن و سـیمای هـەردولا وایـان لـێ دێـت

لێك جوێ ناكرێنەوە،چونكە ئەو كاتە نە سەنگەرو بەرەی جودا دەمێنێت، نە جیهادو ئەحكامیشی. ئیتر كە كافرو دووڕوو موسوڵمان وەك یەكیان لێ هات و هەرموو هەر لاف و گەزافی ئەوەیان لێدا كە ڕێز لە ئیسلام دەگرن، گلەیی و گازاندە لە كێ بكرێت و بە كێ بووترێت، بۆچی ڕیزەكانمان پڕ بووە لە جاسوس و پیاو خراپ؟ :(وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ) المنافقون/ ٤

لە جۆرە قەدەغە كراوەكانی دۆستایەتی كافران

١- خۆشویستنی كوفرو كافران و بە مەزن دانانیان.[١]

٢- پشتگیری و سەرخستنی كوفرو كافران لە شەڕو ناكۆكی و دەعوایاندا دژی ئیسلام و موسوڵمانان.[٢]

٣- ڕازی بوون بە ڕێبازی كوفرو كافران و بە كافر نەناسین و نەناساندنیان، یان گومان كردن لە كافرێتییان، یان بەڕاست زانینی كوفریان.[٣]

٤- ڕازی بوون بە كردەوەو هەڵوێستیان و خۆ شوبهاندن پێیان و لەبەر كردنی بەرگی تایبەتی ئەوان.[٤]

---

[١] الإيمان/ ئيبن تەیمییە/ ل ١٣.

[٢] تفسير الطبرى ٢٢٨/٣.

[٣] مجموعة التوحيد ل ١٢٩.

[٤] مجموعة التوحيد ل ١١٧.

٥- پەراوێز كردنی شەریعەتی ئیسلام و بە كەم و كورت ناساندن و پەراوێز كردن و حوكم پێ نەكردن و گۆڕینی.[١]

٦- هێنان و چەسپاندنی بەرنامەو یاساو ڕێسای كوفرو كافران و شوێن پێ هەڵگرتنی ئەوان و ڕاپەڕاندنی پلان و نەخشەی ئەوان.[٢]

٧- پلان دانان و پیلان گێڕان لە گەڵ كافران دژی موسوڵمانان و پەیمان بەستن لەگەڵیانداو نووسینی ڕاپۆرت و لێكۆڵینەوە بۆیان، بۆ دژایەتی ئەهلی ئیسلام و هەروەها جاسوسی بۆ كردنیان و بوونە خزمەتكاری جەنگ و سەربازو پۆلیس و ئاسایش بۆیان.[٣]

٨- هەڵاتن لە دار الإسلامەوە بۆ دار الكُفر لەسەر بوغزاندنی ئیسلام و موسوڵمانان و سیستمی حوكمییان و چوونە ناو ڕیزی ئەهلی كوفر.[٤]

٩- چوونە ناو ڕیزی پارت و كۆمەڵەی سكوڵەریستی(عالەمانی) وەكو كۆمۆنیستی و سۆشیالیستی و لیبراڵی و ماسۆنی و بوون بە ئەندام تێیانداو سەرخستنیان بە هەق و ناهەق و فەزڵ دانیان بەسەر ئیسلام و گروپی ئیسلامیدا.[٥]

---

[١] العلمانية/سفر الحوالی.

[٢] الولاء والبراء/القحطانی ل ٢٣٩.

[٣] الأيمان / محمد نعيم ياسين ل١٤٧.

[٤] المحلى/ ابن حزم ١١/ ٢٠٠.

[٥] الردة بين الأمس واليوم ل٤٠.

١٠- پرس و ڕاوێژ کردن بە کافران و نزیك کردنەوەو ئیعتیماد کردنە سەریان و متمانە پێ کردنیان و تەعیین کردنیان لە شوێنی دژوارو گرنگ، وەکو ئەمینداریێتی سیاسەت و خەزێنەداری و دارایی و.. هتد.[١]

١ أحكام اهل الذمه/ابن القيم ٢٤٢/١.

دەبێت هەڵوێستی موسوڵمان چۆن بێت؟

١- دۆستایەتی کافران نەکات: (لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ) ال عمران/٢٨ واتە: ئەی موسوڵمانینە، کافرەکان نەکەنە سەرپەرشتیاری خۆتان و دۆستایەتییان مەکەن و نهێنی موسوڵمانانیان مەخەنە بەر دەست چونکە هەر کەسێکتان وا بکات فرێ بەسەر ئیسلامەوە نامێنێت و بەو پاشگەز بوونەوەو کافر بوونەوەیەی خواو پێغەمبەری خوای لێ تەبەرا دەبێت.[1]

هەروەها لە تەفسیری ئایەتی:(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) المائدة/٥١ دەفەرموێ: هەر کەس دۆستایەتی و پشتگیری جولەکەو دیانەکان(مەسیحی) بکات، ئەوە لە ڕیزی ئەواندایە چونکە هەر کەس ئەوانی دژ بە موسوڵمانان سەرخست و پاڵپشتی کردن، لە ڕیزی دین و میللەتی ئەواندا حسێب دەکرێت، ئاشکرایە کە کەسێك پشتگیری کەسێکی تر یان کۆمەڵێکی تر دەکات و هەوڵ بۆ سەرکەوتنیان دەدات، مانای وایە بە بەرنامەو دین و ئەوەی لەسەرین ڕازییە،کە ئەوەشی کرد مانای وایە بەرهەڵستی

[1] تفسير الطبرى ٢٢٧/٣.

و دوژمنداریێتی ئەو کەسانەش دەکات کە ناحەزو نەیاری ئەو کۆمەڵەن، حوکمی ئەم جۆرە کەسانە لە ئیسلامدا هەمان حوکمی ئەو دوژمنانەی ئیسلامە.[1]

٢- کافران و کوفری خۆش نەوێت، چونکە ئەوان:

أ- دوژمنایەتی موسوڵمانانیان کردۆتە پیشە:(لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) المجادلة/٢٢ ئیمامی ئیبن کەثیر دەفەرموێ(وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ) لەسەر ئەبو عوبەیدەی کوڕی الجراح هاتە خوارەوە، کە لە غەزای بەدردا باوکی خۆی کوشت(أَوْ أَبْنَاءَهُمْ) ئەبو بەکری سددیقە کە لە هەمان غەزادا ئەویش عبد الرحمانی کوڕی خۆی کوشت.(أَوْ إِخْوَانَهُمْ) موسعەبی کوڕی عومەیرە کە ئەویش لە هەمان غەزادا عوبەیدەی برای کوشت (أَوْ عَشِيرَتَهُمْ) عومەری کوڕی خەتتابە، کە ئەویش هەر لە غەزای بەدردا خزمێکی خۆی کوشت، هەروەها هەر یەك لە حەمزەو عەلی کوڕی ئەبو تالیب و عوبەیدەی کوڕی الحارثە کە ئەوانیش عوتبەو شەیبەو وەلیدی خزمی خۆیان کوشت.. لە پاداشتی ئەم هەڵوێستەدایە کە خوای گەورە دەرهەقیان فەرمووی:(رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ).

---

[1] الطبری ٢٧٧/٦.

ب- ئـــەوان موســـوڵمانان دەبـــوغزێنن و ڕقیـــان لـــە ئیســـلامەکەیان دەبێتـــەوە: (مَـا يَـوَدُّ الَّـذِينَ كَفَـرُوا مِـنْ أَهْـلِ الْكِتَـابِ وَلَا الْمُشْـرِكِينَ أَنْ يُـنَزَّلَ عَلَـيْكُمْ مِـنْ خَيـْرٍ مِـنْ رَبِّكُـمْۗوَاللَّهُ يَخْـتَصُّ بِرَحْمَتِـهِ مَـنْ يَشَـاءُۚوَاللَّهُ ذُو الْفَضْـلِ الْعَظِـيمِ) البقـرة/١٠٥ (وَدَّ كَثِـيرٌ مِـنْ أَهْـلِ الْكِتَـابِ لَـوْ يَـرُدُّونَكُمْ مِـنْ بَعْـدِ إِيمَـانِكُمْ كُفَّـارًا حَسَـدًا مِـنْ عِنْـدِ أَنْفُسِـهِمْ مِـنْ بَعْـدِ مَـا تَبَـيَّنَ لَهُـمُ الْحَـقُّۖفَـاعْفُوا وَاصْـفَحُوا حَتَّـىٰ يَـأْتِيَ اللَّهُ بِـأَمْرِهِۗإِنَّ اللَّهَ عَلَـىٰ كُـلِّ شَـيْءٍ قَدِيرٌ) البقرة/١٠٩.

ج- لـــە موســـوڵمانان ڕازی نـــابن مـــادام دەیـــانبینن بـــە ئیســـلامەکەیانەوە پابەنـــدن، و نایانـــەوێن و هـــەر پـــەڕاوێزیان دەکـــەن: (وَلَـنْ تَرْضَـىٰ عَنْـكَ الْيَهُـودُ وَلَا النَّصَـارَىٰ حَتَّـىٰ تَتَّبِـعَ مِلَّـتَهُمْ قُـلْ إِنَّ هُـدَى اللَّهِ هُـوَ الْهُـدَىٰ وَلَـئِنِ اتَّبَعْـتَ أَهْـوَاءَهُمْ بَعْـدَ الَّـذِي جَـاءَكَ مِـنَ الْعِلْـمِ مَـا لَـكَ مِـنَ اللَّهِ مِـنْ وَلِـيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) البقرة/١٢٠.

د - خۆزگـــەی ئـــەوە دەخـــوازن و بـــەردەوام هـــەوڵیش دەدەن، کـــە موســـوڵمانان لـــە دینەکـــەیان ژێـــوان (پەشـــیمان) بکەنـــەوە، تـــا واز لـــە ئیسـلام بهێـنن: (يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا إِن تُطِيعُـوا فَرِيقًـا مِّـنَ الَّـذِينَ أُوتُـوا الْكِتَـابَ يَـرُدُّوكُم بَعْـدَ إِيمَـانِكُمْ كَـافِرِينَ) آل عمـران/١٠٠ هـەروەها (يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا إِن تُطِيعُـوا الَّـذِينَ كَفَـرُوا يَـرُدُّوكُمْ عَلَـىٰ أَعْقَـابِكُمْ فَتَنقَلِبُـوا خَاسِرِينَ) آل عمران/١٤٩.

٣- کـــافرو مورتـــەدد نەکاتـــە ڕاوێژکـــارو پلـــەو پایـــەی کاریگـــەریان پـــێ نەسـپێررێت: چونکـه خــوای پــەروەردگار دەفەرموێ:(يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا بِطَانَـةً مِّـن دُونِكُـمْ لَا يَـأْلُونَكُمْ خَبَـالًا وَدُّوا مَـا عَنِـتُّمْ قَـدْ بَـدَتِ

الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ) آل عمران/١١٨ ئیمامی قورتوبی رەحمەتی خوای لیٚبیٚت دەفەرمویٚ: البِطَانَةً چاوگە و مانای تاك و كوٚ دەگەیٚنیٚت،بە مانای ڕاویٚژكارو ڕازگرو سرپوٚشە، خوای گەورەش كە بەرهەڵستی موسوڵمانانی كردووە لەوەی كافرو جولەكەو ئەهلی هەواو هەوەس بكەنە پیاو ماقوڵ و ڕاویٚژكاری خوٚیان و نابیٚت پرس و ڕایان پێ بكەن و نهیٚنی وسامانیان بخەنە بەر دەست: (لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا) واتە: هیچ جوٚرە ڕەنج و هەوڵ و ووزەیەك نامیٚنیٚت بوٚ فەسادو فیتنەو شیٚواندنی كاروبارتان نەیخەنە كار، واتە گەرچی لە ڕواڵەتدا شەڕتان لەگەڵ ناكەن بەلاٚم مەكرو فیٚڵ و خراپە نامیٚنیٚت بوٚ لاواز كردنتان نەیگرنە بەر. (وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ). ئەو شتەیان دەویٚت كە نارەحەتی موسوڵمانانی تیٚدایە.[1]

گەر بزانین كە ئەبوبەكری سددیق خوا لیٚی ڕازی بیٚت، هیچ یەكیٚكی لەو كەسانە تەعیین نەكردووە كە زووتر پاشگەز (مورتەدد) بووبوونەوە،چونكە دەیفەرموو: جیٚی متمانە نەماون.[2] دەبیٚت لەم زەمانەدا چی بكەین كە زوٚرینەی حاكم وكاربەدەستانی وولاٚتانمان مورتەدد بوونەتەوەو ئەوان ناهیٚلّن موسوڵمانی ساغ و دیندار لە هیچ جیٚیەك تەعیین ببیٚت؟!

[1] تفسير الطبری ٤/١٧٨.
[2] الفتاوی الکبری/ئیبن تەیمیە ٤/٦٠٧.

٤- نەچێتــە ڕیــزی کفــرو مورتەددانــەوە، جــا حکومــەت بــن یــان حــزب و کۆمــەڵ. ئیمــامی ئیــبن تەیمییــە ڕەحمەتــی خــوای لێبێــت دەربــارەی تەتــەرو مەغۆڵــەکان دەفەرمــوێ: هــەر کەســێك لــە لەشــکری ئیســلامەوە بچێتــە ڕیــزی ئەوانــەوەو ئیلتیحاقیــان پێــوە بکــات، حــوکمی ئــەمیش هــەر وەکــو حـــوکمی ئــــەوانی لــێ دێــت، چونکـــە ئەگـــەر ســـەلەفی ســـاڵحی ئــەم ئوممەتــە(یاوەرو تــابعین) زەکــات نــەدەرەکانی زەمــانی ســەیدنا ئەبوبــەکری ســدديقيان بــە کــافرو پاشــگەز بــووەوە دانابێــت کــە نوێژیشــیان دەکــردو ڕۆژووەکەشـــیان دەگـــرت و دژی کۆمەڵگـــەی ئیســـلامیش نەجـــەنگا بـــوون! دەبێــت حــوکمی ئــەو کەســانە چەنــد قــورس بێــت کــە لەگــەڵ دوژمنــانی خـــــواو پێغەمبـــــەردان و چوونەتـــــە ڕیـــــزی لەشـــــکرەکانیانەوەو دژی موســـوڵمانان دەجـــەنگن؟[1] لـــەویش ڕوونـــتر، ســـەیری فەتواکـــەی ئیمـــامی ئیبنــو حــەزم بکــە ڕەحمەتــی خــوای لێبێــت کــە دەفەرمــوێ: ئەگــەر کافرێــك بــە هــۆی هــێزو دەســەڵاتەوە دەســتی گــرت بەســەر دار الإِسلامێکداو لێ گــەڕا موســـوڵمانان دیــنی خۆیــان پیــادە کــەن و حــوکمی شــەرعی خــواش بەســـەر کۆمەڵگەکەیانــدا بچەســپێنن، بــەڵام لــەم گــەڕێن بــە حــاکمێتی بمێنێتـــەوەو هـــەر لەســـەر کـــوفری خۆشـــی بێـــت. هـــەر کـــەس بـــە حوکمەکــەی ڕازی بێــت، کــافر دەبێــت، هــەر کەســێکیش یارمــەتی بــدات، کــافر دەبێــت، هــەر کەســێکیش حوکمەکــەی بــۆ پایــەدار کــات و بــۆی بپارێزێــت(ســەربازو پــۆلیس وئاسایشــی ئــەم زەمانــە) حوکمەکــەی وەکــو

[1] الفتاوى الكبرى ٣٣٢/٤.

ئـەوەو کـافر دەبێـت! بـا هـەر لاف و گـەزافی موسـوڵمانێتیش لـێ بـدات.[1]
ئینجـا بـەراوردی ئـەو فەتوایـەو حـاڵی موسـوڵمانان بکـە بـە گشـتی و موسـوڵمانانی عـێراق بـە تایبـەتی! کـە دەبینـی هەنـدێکیان بـۆ کورسـیەکی شـکاوو پارەیـەکی سـوحت بوونەتـە کـەوا سـووری پـێش لەشـکری ئـەمریکا و هەندێکی تریشیان بوونەتە ڕاوێژکاری!

٥- بەرهەڵسـتی دیـدو بۆچـوون و بـیرو بـاوەڕی پـووچ و پـلان و نەخشـە گڵاوەکانیـان و دوور کەوتنـەوە و حـەزەر دان لێیـان و خـۆ ئامـادە کـردن و جیهاد دژی هەموو پۆلەکانیان، لەوانە:

أ- کـافری ئەسـڵی: ئەگـەر کـافری ئەسـڵی هێرشـی هێنایـە سـەر ناوچەیـەکی ئیسـلامی، جیهـاد وەکـو نـوێژو ڕۆژوو لەسـەر یـەك یـەکی موسـوڵمانان فـەرز دەبێـت. تـا ئێسـتا پێچەوانـەی ئـەم هەڵوێسـتە شـەرعیە هـیچ زانایـەکی کـۆن و نـوێ فـەتوای نـەداوە. ئیمـامی ئیـبن تەیمییـە ڕەحمەتـی خـوای لێبێـت دەفەرمـوێ: ئـەو دوژمنـەی هـێرش دێنێتـە سـەر ئـەهلی ئیسـلام و وولات و دیـن و دنیایـان دەشـێوێنێت هـیچ شـتێك دوای شـایەتمان هێنـان، وەکـو جیهـاد کـردن دژی ئەوانـە فـەرز نابێـت.[2] ئەمـەش مانـای وایـە، ئەگـەر کەسـێك دوای نـوێژی بـەیانی موسـوڵمان بـوو، پـێش ئـەوەی ئیسـلامەتی فـێر کرێـت و نـوێژی نیـوەڕۆی بکـات، پـێی دەوترێـت وەرە بـۆ جیهـاد و بـەرەنگار بوونـەوەی ئـەو کـافرە هێـرش هێنەرانـە!!

---

[1] الفتاوى الكبرى ٣٣٢/٤.

[2] الفتاوى الكبرى/الاختيارات العلميه ٦٠٧/٤.

چونکــــە لـــە زاڵ بـــوونی دوژمنـــە کـــافرە هێـــرش هێنەرەکانـــدا دیـــن و ئوممەتەکە -بە کابرای نەو موسولْمانیشەوە - دەفەوتێت.

ب- ئـــەو حـــاکم و کاربەدەســـتە مورتەددانـــەی لـــە ئیســـلام هەڵگەڕاونەتـــەوەو هێشـــتا هـــەر حـــوکمی وولاتـــی موســـوڵمانان دەکـــەن جیهـــادی ئەمانـــە لـــە جیهـــادی کـــافری ئەســـڵی لـــە پێشـــترە ئەمانـــە گـــەر موســـوڵمان بوونایـــەو حـــوکمی ئیســـلامیان ڕاپەڕاندایـــە، بـــەڵام ئوممـــەت هـــەڵی نەبژاردنایـــە، بۆمـــان هـــەبوو گـــوێ ڕایـــەڵییان نەکـــەین و هـــەوڵی لابردنیشـــیان بـــدەین! چ جـــای ئـــەوەی کـــە ئەمانـــە هـــەم خۆیـــان بەســـەر ئوممەتەکـــەدا ســـەپاندووە و هـــەم مورتـــەددو هـــەم شـــەڕانی و دوژمـــنی ئیسلامیشـــن؟!! چونکـــە هـــەموو هـــەر بـــە پشـــتیوانی دوژمنـــانی ئیســـلام و بـــۆ ڕاپەڕانـــدنی نەخشـــەو پلانـــی ئـــەوانیش هاتوونەتـــە ســـەر حـــوکم و کۆشـــکی کۆمـــاری و پاشـــایەتیان پێشـــکەش کـــراوە! بڕوانـــە هـــەموو وولاتـــە دیموکراســـیەکانی دونیـــا، بزانـــە دەهـــێڵن کەســـێك یـــان تاقمێـــك یـــان حیزبێـــك بـــێ هەڵبـــژاردن بێتـــە ســـەر حـــوکم؟ کـــە بـــە هەڵـــبژاردنیش چوونـــە ســـەر حـــوکم بزانـــە دەهـــێڵن لـــە مـــاوەی یاســـایی خۆیـــان زیـــاتر بمێننـــەوە؟! بزانـــە هـــەر دەهـــێڵن لـــە هەڵوێســـتێکیدا پێچەوانـــەی یاســـای وولات بجوڵێتـــەوە، چ جـــای ئـــەوەی لـــێی گـــەڕێن دەســـتورو گـــەل (واتـــە شـــەرع و ئوممـــەت) بخاتـــە ژێـــر پۆســـتاڵەوە؟ تـــەنها لـــە وولاتـــانی ئێمەدایـــە -بـــە پشـــتیوانی دەســـەڵاتدارانی ڕۆژ ئـــاوا خۆیـــان- دیکتـــاتۆرێکی تـــاکرەو، یـــان هـــۆزو خـــێزانێکی دیکتـــاتۆری یـــان حیزبێکـــی دیکتـــاتۆری خـــوێنڕێژ بێتـــە ســـەر حـــوکم و بشـــمێنێتەوە! چونکـــە ئـــەم تاغووتانـــەی وولاتـــانی ئێمـــە،

هەر ڕۆژئاوا دەیانهێنن و ئەوانیش دەیانپارێزن، تا هەر کاتێك ڕۆڵیان تەواو بوو لاقیان بگرن و وەك لاکە تۆپیو فڕێیان دەن!

جیهاد دژی ئەمانە، دژی دەستەو دایەرەو دووڕووە کاسە لێسەکانیشیانە: (إِنَّما يَنْهاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيارِكُمْ وَظاهَرُوا عَلى إِخْراجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) الممتحنة/٩.

٦- موسوڵمانان سەرخات و لایەنگریان بێت و پشتیان چۆڵ نەکات. هاوکارییان بکات و یارمەتییان بدات، تا هەست بە برایەتی و یەکرێزی و یەکلاشەیی یەکتری بکەن. خوای گەورە دەفەرموێ:(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهاجَرُوا وَجاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثاقٌ وَاللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ * وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسادٌ كَبِيرٌ * وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهاجَرُوا وَجاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ* وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهاجَرُوا وَجاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)الانفال/٧٢-٧٥

ئیمامی ئیبن کثیر دەفەرموێ: خوای پەروەردگار موسوڵمانانی کردووە بە سێ پۆلەوە. پۆلی کۆچکەرەکان(موهاجرون) کە ماڵ و منداڵ و سامان و شاری خۆیان لەبەر خاتری ئیسلام بەجێ هێشت و

هیجرەتیان کرد بۆ مەدینەو تا دینەکەی خوا پیادە کەن و سەری خەن، سەروسامانیشیان لە پێناویدا دانا.. ئینجا پۆلی پشتیوانان(ئەنسار) کە بریتی بوون لە موسوڵمانانی مەدینە، ئەمانیش داڵدەی کۆچکەرەکانی مەککەیان داو بۆیان بوونە پەناگەو باوەشی سۆزو برایەتی و لە نێو ماڵ ومنداڵی خۆیاندا پێشوازیان لێ کردن و کردیانننە هاوبەشی ماڵ و حاڵ، پێغەمبەریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دووکەس دووکەس ئەم دوو پۆلەی دەکردە براو هاوبەشی ماڵ و حاڵی یەك. پۆلی سێیەمیش، ئەو موسوڵمانانە بوون کە لە جێ و ڕێی خۆیان مابوونەوەو هیجرەتیان نەکرد بوو. ئەمانە هیچ پشك (بەش)ێکیان لە دەسکەوتەکانی شەڕدا نەبوو بەڵام مافی پاراستنیان بەسەر موسوڵمانانەوە هەبوو. بۆیە دەفەرموێ:(وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) واتە: ئەگەر هانایان بۆ هێنان کە بڕۆن بە دەنگیانەوەو ئەو چەوسانەوەیان لەسەر هەڵگرن، کە دوژمنان لەبەر دینەکەیان خستوێتیە سەریان، بچن بە هانایانەوەو سەریان خەن، لایەنگریان بن. ئەگەر داوای ئەوەیان لێ کردن کە دژی کۆمەڵێك بوەستنەوە کە هاوپەیمانتان بوون، ئەوە مەکەن، با پەیمانەکەتان نەشکێت، پاراستنی پەیمانەکە گرنگترە پێوەی پابەند بن وەك لە سەرخستنەکەی ئەوان.[1]

تەواو بوو والحمد لله رب العالمين

[1] تفسير القران العظيم ٢/٣٢٩.

سەرچاوەکان

- أحكام اهل الذمة/ ابن القيم . تحقيق: الدكتور صبحى الصالح
جامعه دمشق ط ١ _ ١٣٨١-١٩٦٠
- أضواو البيان / محمد بن مختار الشنقيطى
دار الفكر/ بيروت ١٤١٥-١٩٩٥
- الإيمان/ ابن تيمية / المكتب الإسلامى/ بيروت ط٢ ١٣٩٢-١٩٧١
- الإيمان/ محمد نعيم ياسين
جمعية عمال المطابع/ الاردن ط١ ١٣٩٨-١٩٧٧
- بيان النجاة والفكاك من مولاة المرتدين واهل الاشراك/ حمد بن عتيق/ دار الفكر / بيروت ١٩٦٢
- تفسير البيضاوى/ الإمام عبد الله بن عمر البيضاوى
دار سعادت / استانبول.
- تفسير الطبرى/ الإمام الطبرى
مؤسسة الرسالة/ بيروت ١٤١٥-١٩٩٤.
- تفسير القرآن العظيم/ الإمام ابن كثير
دار المفيد / بيروت ط١ ١٤٠٣-١٩٨٣
- الجامع لاحكام القرآن/ القرطبى
دار احياء التراث العربى / بيروت ١٤٠٥-١٩٨٥
- الحكم وقضية تكفير المسلم/سالم البهنساوى
المكتبه الاسلاميه / تركيا ط ٣ ١٩٨٥
- الردة بين الأمس واليوم/ محمد كاظم حبيب

المكتبه العلميه /باكستان / ١٩٧٧
- سنن ابى داود/ سليمان بن الاشعث السجستانى/ ت. محمد محى الدين
دار احياء السنة/ مصر
- سنن النسائى/ شرح السيوطى
دار احياء التراث العربى/ بيروت.
- سنن الترمذي/ الإمام الترمذى / ت. احمد شاكر
دار احياء التراث العربى / بيروت
- صحيح البخارى/ت: محمد فؤاد عبد الباقى المكتبه السلفيه /مصر ١٩٥٩
- صحيح مسلم/ الإمام مسلم/ دار احياء الكتب العربية. القاهرة١٩٥٣
- العلمانية/ د.سفر الحوالى/ مركز البحوث العلمى/ مكة المكرمة.
- فى ظلال القرآن/ سيد قطب/ دار الشروق/ بيروت ط١٥/ ١٩٨٨
- الكشاف / الزمخشرى /دار الكتاب العربى / بيروت ١٩٨٧
- مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية/ عبد الرحمن قاسم
مطبعه الحكومه / الرياض/١٩٦٠
- مجموعة التوحيد النجدية/ مجموعة من العلماء/ مطبعة الحكومة/ الرياض١٩٦٣.
- المحلى/ ابن حزم / ت . حسن زيدان
مكتبه الجمهوريه مصر/ ١٩٧١

- المعجم الكبير/ الطبرانى / ت . حمدي السلفى
وزارة الأوقاف العراقية.
- المستدرك على الصحيحين/ ابو عبد الله محمد الحاكم
مكتبة المعارف/ الرياض
- المسند/ الإمام احمد بن حنبل/ ت . محمد سعيد القحطانى
دار ابن القيم/السعوديه ١٩٨٥.
- الولاء و البراء/ ايمن الظواهرى/ مركز النور/ الدانمارك ٢٠٠٣
- الولاء والبراء فى الإسلام/ محمد بن سعيد القحطانى/١٩٨٩.

ناوەڕۆك

بابەت	لاپەرە
پێشەکی	٩
سورەتی الممتحنة	١١
پێناسەی سوورەتەکە	١٣
دەرسی یەکەم /ئایەتی ١-٣	٢٠
ئایەتی یەکەم	٢٨
ئایەتی دووەم	٣٦
ئایەتی سێیەم	٣٨
باسی حوکمی جاسوس	٤٤
دەرسی دووەم/ ئایەتی ٤-٧	٦١
ئایەتی چوارەم	٦٣
ئایەتی پێنجەم	٧٤
ئایەتی شەشەم	٧٧
ئایەتی حەوتەم	٧٩
دەرسی سێ یەم / ئایەتی ٨و٩	٨١
دەرسی چوارەم/ئایەتی ١٠ و ١١	٩٤

وازوکۆچ(هیجرەت)	١٠٧
دەرسی پێنجەم/ ئایەتی ١٢	١١٦
بەیعەت	١٢٦
دەرسی شەشەم/ئایەتی١٣	١٣٦
دۆستایەتی و دوژمنایەتی(الولاء والبراء)	١٤١
دەبێت هەڵوێستی موسوڵمان چۆن بێت؟	١٤٨
سەرچاوەکان	١٥٧
ناوەڕۆك	١٦٠

زانکۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی

(زادی ڕێمان)

ماڵپەر

zadyreman.com

پەڕەی فەیسبووک

fb.com/zadyreman

هەژماری تویتەر

twitter.com/zadyreman

هەژماری ئیستاگرام

instagram.com/zadyreman